

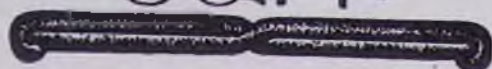
ԶՄԻՍԾԻՆ

ՀԱՅԿԻՍՏԱՆԻ

ԼԱ
ՏԱՐԻ

ԷԶՄԻԱԾԻՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ
ԱՄՍԱԳԻՐ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ԱԹՈՌՈՒՅ
Ս. ԷԶՄԻԱԾՆԻ

Յոնեւոյր

1974

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Հայրապետական քարոզ փրկչի նրաշափառ և սուրբ Նճնդյան սունի առթիվ Մայր տաճարում	3
ԽՈՐԵԱԿԻՎԱԿԱՆ—Ամանորի և ս. Նճնդյան խոմեր	7
Ամանորի և փրկչի մյաշափառ և սուրբ Նճնդյան սուների առթիվ Ամենայն Հայոց Ծայրագույն Պատրիարք և կաթողիկոս, Նորին Առաք Օծուխյուն Տ. Տ. Վազգեն Ա Հայրապետի և քույր եկեղեցիների Քոզնոր սրտերի ու կրոնական այլ համայնքների և կազմակերպությունների ղեկավարների միջև փոխանակված տղայնյր մատուցերն ու շքանշանները	10
Ամենայն Հայոց Վեհապետ Հայրապետի շնորհավորական գիրը Ամանորի և սուրբ Նճնդյան սուների առթիվ՝ ողջոված Հայաստանայց եկեղեցու նվիրապետական երևյալ Աթոռներին, թեմական թուրք առաջնորդներին և եկեղեցական համայնքներին	13
Վեհապետ Հայրապետի այցելությունը Հայկական ՍՍՀ Միեհասարների սովետի հախազան Գրիգոր Ա. Արզումանյանին	16
Շնորհավորական ճառագրերի փոխանակում Նոր տարվա առթիվ Հայոց Հայրապետի և Հայկական ՍՍՀ Միեհասարների սովետին՝ սուրբթևոյ հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Սարգիս Գառնարյանի միջև	18
Սուրբ Նճնդյան հայրապետական պատարագ և քարոզ Մայր տաճարում	17
Հակաթուփ դիրքերում	19
Ամանորի հանդիսություն հոգևոր ճեմարանում	24
ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՒՄ	38
ՆԵՐՍԵՍ Մ. ՎՐԴ. ՊՈԶԱՊԱԼՅԱՆ—Կրոնական խորհրդածություններ Հիսուսի անճանաչողության կազմավորման մասին	39
ԳԵՎՈՐԳ ԱՐԳԱՐՅԱՆ—Վերածնություն Գրիգոր Նարեկացու «Հարության տաղի»	42
Մատենագիտություն «Էջմիածին» ամսագրի	49

ԽՄԲԱԿՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՑԵՆ

«ԷՋՄԻԱԾԻՆ» ԱՄՄԱԳՐԻ ԽՄԲԱԿՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ, ԷՋՄԻԱԾԻՆ

Армянская ССР, Эчмиадзин, Редакция журнала «Эчмиадзин».

Rédaction de la revue «Etchmiadzine», Etchmiadzine, Arménie, URSS

Հանձնված է արտադրության 11/1 1974 թ.: Աստղագրված է տպագրության 14/II 1974 թ.:

Տպագրական 4 ժամով, թուղթ 60×84¹/₂, պատվեր 9

Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնի տպարան, 1974 թ.

ՀՐԱՄԱՆԱԻ

Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆԻ ՈՌԱԶՆՈՅ

ՎԵՀԱՓԱՌ ԵՒ ՍՐԱՍԶՆԱԳՈՑՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՔԱՐՈՋ ՓՐԿՉԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ԵՎ ՍՈՒՐՔ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ

(1974 թ. հունվարի 6)

«Քրիստոս ձնաւ և յայտնեցաւ»:

Ավելի լույս մարդկանց մտքերին:

Ավելի խաղաղություն մարդկանց սրտերին:

Սիրեցյալ ժողովուրդ մեր որ ի Հայաստան և որ ի սփյուռս աշխարհի:

Մեր երկրագունդը մի անգամ նա իր շրջանը կատարեց արևի շուրջ, հավետ հպատակ տիեզերական օրեցօրերին: Խորհել թե ողջ տիեզերքի մարմինները, անթիվ-անհամար տարիներ, դարեր շարունակ, կան ու կատարում են իրենց ընթացքը, միշտ հպատակ նույն ներդաշնակ օրինաչափության... Ի՞նչ հրաշք է՝ սա, ի՞նչ առեղծված:

Ահա հիացմունքը և հարցումը տիեզերքի առաջ կանգնած մարդու:

Հատկապես վերջին մի քանի հարյուրամյակների ընթացքում, որոնող միտքը մարդու, հետզհետե սրբագրեց իր հին սխալ պատկերացումները ու սկսեց ուղիղ ճանաչել տիեզերքը և հայտնաբերել նրա ճշմարիտ օրենքները: Մարդու իմացականությունը տակավ պայծառացավ ու կարողացավ հստակ լույսի տակ տեսնել ու հասկանալ, ինչ որ իրենից դուրս, իրենից անկախ և իրենից վեր՝ գո էր առարկայորեն: Դարերի մշտյը սկսեց փայտավել, եղավ ավելի լույս մարդկանց մտքերում, որով և եղավ ավելի լույս տիեզերքում: Մարդու իմացական լույսն է որ սկսեց ճանաչելի դարձնել տիեզերքը նյութի և շարժումի: Ի՞նչ հրաշք է, ի՞նչ առեղծված, նաև իմացության ուժը մարդու:

Տիեզերքի ու նրա օրենքների հայտնաբերումը, թեև տակավին հեռու է իր լրումին հասած լինելուց, սակայն մեր օրերի գիտության ու տեխնիկայի աննախընթաց նվաճումները ստուգապես ցույց են տալիս ճշմարտությունը մարդկային իմացականության մեծ հաղթանակների: Հաստատ կարող ենք ասել այլևս, թե տիեզերքը ճանաչելու իրենց խոչանքի մեջ, մարդիկ աչժմ ուղիղ ճանապարհի վրա են գտնվում: Ավելի լույս է լինում մարդկանց իմացականության աշխարհում, ավելի լույս է լինում նյութական տիեզերքում:

Հեռու անցյալում, երկար ժամանակ, մարդիկ՝ աշխարհն ու կյանքը ճանաչում ու բացատրում էին զգացական, երևակայական տվյալներով, եթե

կուզեք, ասե՛նք՝ միստիկ, իդեալական պատկերացումներով: Դա սխալ ճանաչողություն էր: Հարկ եղավ որ մարդկությունը երկար ճանապարհ կտրի և հազար ու մի խարխափումների, եղծումների ու ողբերգությունների միջով անցնի, հասնելու և գտնելու համար՝ ճշմարիտ հտրաբերությունը ճանաչողի ու ճանաչելիի՝ աչիմքն մարդու և աշխարհի ու կյանքի միջև: Այս արդյունքը, այս բարձունքը, որին հասած է այսօր մարդու իմացական հզորությունը, նրա հիասքանչ հաղթանակներից մեկն է հանդիսանում անկասկած:

Այստեղ կանգնած՝ հարց տանք սակայն, թե ինչքա՞ն լուսավորված ու պայծառացած վիճակում է գտնվում մարդու սիրտը՝ ավելի ճիշտ ասած, մարդու հուզական, զգացական աշխարհը, նրա հույզերի, տենչերի ու ձգտումների ներաշխարհը:

Դառնությամբ պետք է հաստատենք թե նույն մարդը տակավին հեռու է իր ներաշխարհում ավելի լույս սփռելուց, իր կյանքում ներդաշնակ մի օրինաչափության ենթարկվելուց:

2եմք ժխտում նյութական աշխարհի ներգործումը մարդու հոգեկանի վրա: 2եմք ժխտում ընկերային-տնտեսական տվյալների պայմանավորող ազդեցությունը նրա գիտակցության վրա: Սակայն ինչպես էլ ըմբռնենք մարդու հոգեկանը, և ինչ կերպ էլ բացատրենք մարդկային գիտակցության ծագումն ու զարգացումը, առարկայական ճշմարտություն է որ հոգեկան-գիտակցականը՝ ինքնուրույն, ինքնավար մի իրողություն է, նոր որակ է, նոր իրականություն է. կարևոր չափով իրեն հատուկ և միայն իրեն հատուկ, ուրույն օրենքներով ղեկավարվող:

Մարդկության պատմական փորձից և մեր ապրած արդի ընկերային ու միջազգային կյանքի փորձից հաստատում ենք թե մարդը, հոգե-բարոյական տեսակետից, հեռու է զարգացման այն մակարդակից, որին հասել են մեր օրերին նրա իմացական ուժերը:

Տիեզերքը ճանաչելու և մվաճելու ճանապարհին գտնվող մարդը, հեռու է, ավաղ, իր հոգին, իր սիրտը ուղիղ ճանաչելուց, հեռու է մանավանդ ավելի լույս սփռելուց իր ներաշխարհի մեջ, ավելի հավասարակշռություն ու ներդաշնակություն ստեղծելուց իր զգացական ու կամային արտահայտությունների մեջ: Մարդը տակավին մեծ չափով խաբխափում է իր զգացումների, իր տենչերի ու ներքին մղումների մշուշի մեջ: Հեռու է մանավանդ իր անհատական, ընկերային ու քաղաքական կյանքը բարոյական մի օրինաչափության ենթարկելուց, հակառակ վերջին մի քանի հազարամյակների հերոսական ճիգերին, մարդկության մեջ բարոյական օրենքը կենսագործելու:

Հին և Նոր Կտակարանները, այլ կրոնական պատգամադրքեր և բազում փիլիսոփաներ, գիտնականներ, բանաստեղծներ, ինչքան հիասքանչ բարոյական պատվիրաններ, ինչքան մարդասիրական վեհ գաղափարներ ու զգացումներ առատորեն բաշխել են եսասիրական մղումների քառսի մեջ խաբխափող ու տառապող քաղաքացիներին: Եվ, սակայն, դրանք բավարար չափով չեն կարողացել լուսավորել մարդու հոգու քարանձավները, ձերբազատելու համար նրան եսակենտրոն զգացումների, ու տենչերի կապանքներից, որոնք արմատներն են հանդիսանում բոլոր չարիքների, մարդկային անհատական, ընկերային ու միջազգային կյանքը հաճախ վերածելով դժոխքի:

Մարդկանց կյանքը բարենորոգելու և վերակերտելու համար աշխարհին իրենց պատգամը բերած մեծ մտածողներից ու գործիչներից վեր, այսօր մեր գիտակցության մեջ հառնում է աստվածային պատկերը Փրկչին մեր Հիսուսի:

Քրիստոսի, որ Իր իսկ բաբախող սիրտը աշխարհին բերեց ու զոհաբերեց, որպեսզի մարդկանց «քարեղեն սրտերը» սիրով ճմլվեն, ինչպես ուսուցանում էր ութ հարյուր տարի առաջ մեր հավատավոր ժողովրդի մեծ զավակ Խորենացի Ծնորհալին:

Ահա ճշմարիտ ճանապարհը մարդկային կյանքի բարենորոգման, վերականգնման, հոգիների փրկության: Քրիստոսի սիրով լուսավորել, խաղաղեցնել, ազնվացնել մարդու սիրտը, նրա հոգեկան ներաշխարհը: Մենք հավատում ենք այս գերազույց ճշմարտության:

Թեև երկու հազար տարիներ հետո տակավին, Հիսուսի սիրո և խաղաղության Ավետարանը կյանքի չի կոչված բավարար չափով, և անցյալ դարերի տխուր փորձառությունը ունենք՝ քրիստոնեական եկեղեցիների ղեկավար իշխանությանց սխալ կողմնորոշումների, հատկապես Եվրոպայում, և որ այդ իշխանությունները հաճախ հեռացել են ժողովուրդների խոնարհ զանգվածներից ծառայելու առաքելությունից և դարձել են նույնիսկ արգելափակիչ ազդակներ՝ գիտության և ընկերային-տնտեսական արդար հարաբերությունների զարգացման ճանապարհի վրա, միևնույն է, մեզ մնում է ընթանալ նույն Ավետարանի ուղիով, այս անգամ, սակայն, իրապես, հարազատորեն, բանիվ և գործով հավատարիմ մնալով Աստվածորդու ոգուն ու պատգամներին, Հիսուսի ճշմարիտ առաքելությանը: Համարձակ եռանդով, անհոգեաբեկ ու լավատես գիտակցությամբ պետք է գնալ Հիսուսի լուսավորած ուղիով, որովհետև ղեպի մեր նմանները անպայմանավոր սիրով միայն, հնարավոր պիտի դառնա մարդկանց սրտերը լուսավորել, բյուրեղացնել ու խաղաղեցնել, և բանալ ճանապարհը ղեպի մարդկանց ու ժողովուրդների խաղաղ գոյակցություն ու շինարար գործակցություն: Հիսուս՝ մարդու մշտական վերանորոգումն է, մշտական հեղափոխումը:

Մարդու լուսավորված իմացականությանը պետք է տալ նաև լուսավորված սիրտ:

Եվ արդյոք մեր Մայր եկեղեցու տնական աղերսաճքը այդ չի՞ եղել դարեր շարունակ, ի տես համայն մեր ժողովրդի ծանր՝ ճակատագրի, մշտապես կեղեքված,՝ մշտապես հալածված, մշտապես ազատագրված, հաճախ նահատակված: Հայաստանյայց եկեղեցին, եղել է հարստահարված ու ազատատենց խոնարհ զանգվածների եկեղեցին: Սխալված չենք լինի, եթե հաստատենք թե այս պատմական պայմանների մեջ է որ հայ եկեղեցին, գոնե վերջին մոտ հազար տարիների ընթացքում, հանդիսացել է մարտնչող ու նահատակվող եկեղեցի, վասն Հիսուսի Ավետարանի բուն առաքելության, ի խնդիր մարդասիրական, արդարության ու ազատության պատվիրանների կենսագործման երկրի վրա:

Հայ հավատացյալ զավակներ Մեր, այսօր, երբ միաձնաէջ այս սուրբ տաճարում ցնծությամբ ավետում ենք հրաշալի ծնունդը մեր Փրկչի՝ Հիսուսի Քրիստոսի, Մենք հրավիրում ենք ձեզ մնալու անշարժ՝ սուրբ Ավետարանի հոգևոր-բարոյական վեժի վրա, հաղթահարելու ձեր նսականտրոն զգացումները, հեռու պահելու ձեզ չարի որոգայթներից և որոնելու՝ բարի գործի, արդար գործի ճանապարհները, Ծնորհալի մեր Հայրապետի հետ անձամերույթ աշխատելով:

«Այլ անուն Յիսուս, սիրով քով ճմլեա. սիրտ իմ քարեղեն»:

Դուք բոլորդ անդադար աշխատեցեք «ճանաչել առավելությունը Քրիստոսի սիրո գիտության, որպեսզի լցվեք Աստուծո ամբողջ լիությամբ» (Եփես. 4 19) և «ամենայն դառնություն և բարկություն և զայրույթ և աղադակ և հույ-

հոյություն թող վերանան ձեզնից, բոլոր շարություններով հանդերձ: Միմյանց հետ եղեք քաղցր, գթած՝ ներելով միմյանց, ինչպես և Աստված ներեց մեզ Քրիստոսով» (Եփես. Գ 81—82):

Թող ավելի լույս և ավելի սեր լինի ձեր բոլորի սրտերում:

Թող ավելի լույս ու ավելի սեր լինի բոլոր մարդկանց, բոլոր ժողովուրդների սրտերում, որպեսզի աշխարհում լինի ավելի արդարություն, ավելի ազատություն, ավելի խաղաղություն:

Այս պայմաններում է որ մոխիրներից վերածնած մեր մայր երկիրը, հպարտ, բարդիի մման հասակ նետած արդի մեր Հայաստանը, տակավ պիտի մոռանա իր ողբերգական անցյալը, պիտի բուժե իր բոլոր հին վերքերը ու պիտի տեսնե, նույն այս վերածնունդի արևի տակ, իր ազնիվ երազանքների իրականացումը, եղբայրացած ազգությունների հզոր միության, առաջընթացի կյանքի ուղիով: Այս լավատեսությամբ Մենք ողջունում ենք նոր տարին ու մաղթում որ մեր մայր հայրենիքի համար՝ մա լինի շինարար աշխատանքի, ստեղծարար ներշնչումների և համաժողովրդական ընթրության մի արևոտ տարի:

Փառք խաղաղ ու արդար աշխատանքի մեր հայրենաշեն ժողովրդին:

Փառք աստվածային սիրով եղբայրացած մարդկային աշխարհին:

Ծնորդներովը Հիսուսի սուրբ Ծննդյան և Աստվածահայտնության, լավատես ոգով բանալք դռները նոր տարվա և ողջունենք նորից ծագող «արեգակը արդարության»:

Հավիտենական սուրբ Էջմիածնից և Մեր սրտից ձեզ բոլորիդ շնորհավոր՝ նոր տարի և սուրբ Ծնունդ և օրհնություն հայրապետական:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՄԱՆՈՐԻ ԵՎ Ս. ԾՆՆԴՅԱՆ ԽՈՂԵՐ

Նոր տարի է և ս. Ծնունդ:

Պատմության գիրկն անցավ 1878 թվականը՝ իրադարձություններով հարուստ ևս մի տարի թե՛ ողջ աշխարհի և թե՛ մեր եկեղեցու ու ժողովրդի համար:

Մարդկությունը երախտագիտությամբ է վիակում 1878 թվականը, որպես պատմություն, և վառ հույսերով դիմավորում 1874-ը, որպես նոր կյանքի սպիտակ մատյան. «Նորոգեցարուք ի նորոգութիւն մտաց ձերոց... և մեք ի նորոգումն կենաց շրջեսցուք» (Հովմ. ԺԲ 2, Զ 4):

Քրիստոնյա մտածողության համար ներքեք էլ պատահականություն չէ Նոր տարվա և ս. Ծննդյան տոների այս հաջորդականությունը, ժամանակի և կյանքի խորհուրդների աղերսը:

Արդարև, մարդկային ամեն մի նոր ծնունդ կամ գոյություն աշխարհի վրա հավիտենական կյանքի, Ավետարանի բացատրությամբ՝ «առաւել կեանք»-ի տոնն է՝ նորոգված ժամանակի մեջ.

«Զի հիցն ամն և արդ նոր եղև ամենայն» (Բ Կորթ. ԺԲ 17):

Նոր տարվա այգաբացին Քրիստոսի ծր-նունդը մարդկությանն ուղղված սրբազան մի կոչ է հոգևոր, բարոյական նորոգված կյանքով ապրելու համար:

Նորոգված կյանքով ապրելու զգացումի և գիտակցության մեջ մարդու համար ժամանակը, տարին թարմանում, երիտասար-

դանում է, իսկ ինքը մարդը՝ իր հուզական, զգացական և իմացական աշխարհով առնականանում, պայծառակերպվում և լուսն գալիքի նկատմամբ վառ հույսերի, տենչերի և անկոտրում հավատի մեջ աշխարհն է՛լ ավելի է գեղեցկացնում, և զգացվում է կյանքի վեհությունն ու մպատակապացությունը, կյանքի բանաստեղծությունն ու հավերժի բերկրանքը:

«Մարդկանց կյանքը բարեմորոգելու և վերակերտելու համար աշխարհին իրենց պատգամը բերած մեծ մտածողներից ու գործիչներից վեր, այսօր մեր գիտակցության մեջ հառնում է աստվածային պատկերը Փրկչին մեր Հիսուսի Քրիստոսի,—ասում է Վեհափառ Հայրապետը Մայր տաճարում խոսած ս. Ծննդյան Իր գեղեցկահյուս և քովանդակալից քարոզի մեջ,—որ Իր իսկ բաթախող սիրտը աշխարհին բերեց ու զոհաբերեց, որպեսզի մարդկանց «քարեղեն սրբտերը» սիրով ճմլվեն, ինչպես ուսուցանում էր ութ հայրուր տարի առաջ մեր հավատավոր մտղովրդի մեծ զավակ սուրբ Ներսես Շնորհալից:

Ահա ճշմարիտ ճանապարհը մարդկային կյանքի բարեմորոգման, վերակերտման, հոգիների փրկության: Քրիստոսի սիրով լուսավորել, խաղաղեցնել, ազնվացնել մարդու սիրտը, նրա հոգեկան ներաշխարհը: Մենք հավատում ենք այս գերագույն ճշմարտության:

Այո՛, մարդկության հոգևոր, բարոյական վերածնունդը, կատարելագործությունը՝ ահա նոր տարվա և ս. Ծննդյան տոների խորհուրդն ու պատգամը, որովհետև, ըստ վեհափառ Հայրապետի ծննդյան քարոզի պատկերավոր արտահայտության. «Հիսուս մարդու մշտական վերահորոգումն է, մշտական հեղափոխումը»:

Արդարև, մարդկության բարոյական և հոգևոր կատարելագործումը, խաղաղությունն ու ներդաշնակությունը կարող են իրականանալ միայն և միայն ս. Ծննդյան պատգամներով և Ավետարանի լույսով:

Ավետարանի լույսը միայն կարող է է՛լ ավելի լուսավորել մարդկանց սրտերը, է՛լ ավելի ազնվացնել և խաղաղեցնել մարդկանց հոգիները, որովհետև «Կառնությունը պետք է հաստատենք թե նույն մարդը տակավին հեռու է իր ներաշխարհում ավելի լույս սփռելուց, իր կյանքում ներդաշնակ մի օրհնաշափության ենթարկվելուց», շեշտում է վեհափառ Հայրապետը իր քարոզի մեջ:

Մարդու ազնվացման ճանապարհի վրա Աստուծո պատկերով ստեղծված մարդու գերագույն կոչումն է ժամանակի և կյանքի զույգ մատյանները լցնել աստվածահաճո, մարդասիրական և հայրենամյներ աշխատանքներով, «գրոց արժանի արության գործերով»:

Աշխատանքով վեհանում է մարդը, իսկ հարստանում և գեղեցկանում է նաև կյանքը:

Հայ ժողովուրդը թե՛ մայր հայրենիքում և թե՛ սփյուռքի տարածքի վրա, հանրագումարի բերելով իր ապրած օրերի հաշիվը, քրիստոնեական վառ հավատով, սրտառու լավատեսությամբ, գիտակից և լուրջ պատասխանատվության զգացմունքներով և սրտագին խոհերով քացում է և՛ նոր ժամանակների, և՛ նոր կյանքի մատյանը:

Անցնող տարին մեր եկեղեցու, մեր ժողովրդի և վերածնված Հայոց աշխարհի համար եղավ աղոթքով, աշխատանքով ու ստեղծագործություններով հարուստ պատմական տարի:

Եկեղեցական-ազգային տեսակետից 1973 թվականը դարձյալ հիշատակելի տարի հանդիսացավ նրանով, որ Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցին, Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնի օրհնության և հովանու ներքո ու Ամենայն Հայոց վեհափառ Հայրապետի անմիջական ղեկավարության տակ, շարունակեց իր նախախնամական հոգևոր ու պատմական առաքելությունը հայ ժողովրդի կյանքում թե՛ ի հայրենիս և թե՛ ի սփյուռս աշխարհի:

Ամեն սնդ տոնական ու անխափան հիմնեցին եկեղեցու զանգերը և հյուրընկալորեն

բաց և պայծառ մնացին մեր աղոթքի տները հայ հավատացյալ հոգիների առաջ:

Պետք է սրտագին գոհունակությամբ և երախտագիտությամբ արձանագրել, ի մխիթարություն մեր հավատացյալ ժողովրդի, որ Հայոց Հայրապետի անմիջական հսկողությամբ և ղեկավարությամբ այս տարի է՛լ խաղաղ ու արդյունավետ պայմանների մեջ ընթացան Մայր Աթոռի հոգևոր, մշակութային, կրթական, վաճառական շինարարական ու կազմակերպչական աշխատանքները և մեր ներքին թեմական եկեղեցական կյանքը:

Սփյուռքում ևս հայ եկեղեցին ու հոգևորականությունը մեր ազգային-եկեղեցական կազմակերպությունները, մշակութային և այլ հաստատություններ անցնող տարում, ի գին հուսադրիչ երևույթների և սրտագին ջանքերի, բոլորեցին եկեղեցաշեն ու ազգազնվեր գործունեության թելմնավոր և խոստումնալից մի շրջան: Սփյուռքի բոլոր հորիզոնների տակ հայ ժողովուրդը շարունակեց բոլորվել իր Մայր եկեղեցու շուրջ, շարունակեց իր խաղաղ, օրհնապահ և քննական կյանքը՝ ջերմացած իր նախնիների հավատով, ամուր կանգնած ազգային իրավանդությունների վրա, զրահված ջերմ ու իրավ հայրենասիրությամբ:

Հայ ժողովուրդն իր վերածնված մայր հայրենիքում, իր հայրենի սրբազան հողի վրա, իր հարազատ պետականության ապահով ու խաղաղ պայմաններում նոր տարին ղիմավորում է արդար հպարտությամբ, շինարար ու ստեղծագործ աշխատանքի պայմաններում՝ քառացիորեն հրաշքի համագոր սխրագործություններ, նվաճումներ արձանագրելով հայ մշակույթի, հայ արվեստի, գիտության, գրականության, ժողովրդական տնտեսության, լուսավորության, առողջապահության, գյուղատնտեսության քնազավառում, իր հոգևոր, նոր կյանքի կերտման ասպարեզում:

1973 թվականը արդարացիորեն եղավ հաղթանակների, կառուցումների, խիզախումների տարի: Շարք մտան մշակույթի նոր օջախներ, գիտության կաճառներ, արդյունաբերական նոր ձեռնարկություններ, էլեկտրակայաններ, ատոմակայան: Այգեստաններ դարձան խոպան նոր տարածություններ, և մեր ժողովրդի հերոսական, հայրենաշեն աշխատանքով ամբարվեց հազար բերք ու բարիք: Ջերմ բերված այս հոգևոր, դյուրական բարիքներն է՛լ ավելի ամրապնդում են մեր հայրենիքի հզորությունը:

Անցնող տարին դարձավ նաև խաղաղության տարի: Հանգավ պատերազմի օջախը, և լայն հեռանկարներ բացվեցին աշխարհի խաղաղության համար, և մարդկությունը սկսեց թեթև շնչել՝ մեծ հույսեր կապելով

կայուն և արդար խաղաղության հաստատման համար ողջ աշխարհում:

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը, հայ ժողովուրդն ու մայր հայրենիքը նոր տարվա շնորհից, ավելի քան երբեք, հզոր, միասնական, հավատով լի ու կենսունակ կանգնել են իրենց լուսավոր ասլազայի հանդեպ խանդավառող, եկեղեցաշեն, հայրենանվեր հեռանկարների առաջ:

Գալիս է նոր տարին՝ 1974-ը, նոր հույսերի, հզտումների, թռիչքների և խիզախումների տարին: Մեր եկեղեցին և ժողովուրդը հավատով և յավատեսությամբ են նայում յուրե զալիքին:

Թող բարով գա նոր տարին: Թող 1974 թվականը լինի բովանդակ աշխարհի համար խաղաղության, համերաշխության, խաղաղ գոյակցության տարին:

Թող 1974 թվականը ու Էջմիածնի հավերժական օրհնության և հովանու ներքո լինի հայ եկեղեցու համար հոգևոր, նոր վերագարունքի տարին, ազգային-եկեղեցական միասնության և համերաշխության տարին:

Այս զգացմունքներով և խոհերով, հաճուն Ամենայն Հայոց Հայրապետի, «Էջմիածին» ամսագրի խմբագրությունը շնորհավորում է բովանդակ հայության Ամենորը և ու Մնունդը՝ Հայոց Հայրապետի սուրբ շրթերով բարեմաղթում:

«Թող ավելի լույս լինի և ավելի սեր լինի ձեր բոլորի սրտերում:

Թող ավելի լույս և ավելի սեր լինի բոլոր մարդկանց, բոլոր ժողովուրդների սրտերում, որպեսզի աշխարհում լինի ավելի արդարություն, ավելի ազատություն, ավելի խաղաղություն»:

Եղիցի, եղիցի և եղիցի:

ԱՄԱՆՈՐԻ ԵՎ ՓՐԿԶԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ԵՎ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆՅԱՆ
ՏՈՆԵՐԻ ԱՌԹՎ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԾԱՅՐԱԳՈՒՅՆ
ՊԱՏՐԻԱՐԲ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ, ՆՈՐԻՆ ՍՈՒՐԲ ՕԾՈՒԹՅՈՒՆ
Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆ Ա ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԵՎ ՔՈՒՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՀՈԳԵՎՈՐ ՊԵՏԵՐԻ ՈՒ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԱՅԼ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ
ԵՎ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐԻ ՄԻՋԵՎ
ԺՈՒՍԱՆԱԿՎԱԾ ՈՂԶՈՒՅՆԻ ՀԵՌԱԳՐԵՐՆ ՈՒ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Հոռմեական կաթողիկ եկեղեցու քահանայապետ, Նորին Արքայություն
Պ Ո Ղ Ո Ս Զ Պ Ա Պ Ի Ն (Հոռմ),
Կոստանդնուպոլսի հունաց տիեզերական պատրիարք, Նորին Արքայություն
Դ Ե Մ Ե Տ Ր Ի Ո Ս Ի Ն (Ստամբուլ),
Մոսկվայի և Համայն Ռուսաստանի Պատրիարք, Նորին Արքայություն
Պ Ի Մ Ե Ն Ի Ն (Մոսկվա),
Ալեքսանդրիայի և Համայն Աֆրիկայի հունաց ուղղափառ եկեղեցու
Պատրիարք, Նորին Արքայություն Ն Ի Կ Ո Ղ Ա Յ Ո Ս Զ-ԻՆ (Ալեքսանդրիա),
Երուսաղեմի հունաց ուղղափառ եկեղեցու Պատրիարք, Նորին Արքայություն
Բ Ե Ն Ե Գ Ի Կ Տ Ո Ս Ա - Ի Ն (Երուսաղեմ),
Ղպտի ուղղափառ եկեղեցու Պատրիարք, Նորին Արքայություն
Ա Մ Բ Ա Շ Ե Ն Ո Ւ Գ Ա Գ - Ի Ն (Ալեքսանդրիա),
Անտիոքի և Համայն Արևելքի հունաց ուղղափառ եկեղեցու Պատրիարք,
Նորին Արքայություն Է Լ Ի Ա Ս Դ - Ի Ն (Դամասկոս),
Համայն Եթովպիայի Պատրիարք, Նորին Արքայություն
Ա Բ Ո Ւ Ն Ա Թ Ե Ո Յ Ի Լ Ո Ս Ի Ն (Ադիս-Աբեբա),

Հնդկաստանի և Արևելքի մալաբար եկեղեցու կաթողիկոս, Նորին Սրբություն
 ԲԱՍԻԼԻՈՍ ՕԳԵՆԱ - ԻՆ (Քոթայամ),
 Համայն Վրաց Պատրիարք-կաթողիկոս, Նորին Սրբություն
 ԳԱՎԻԹԵ - ԻՆ (Թբիլիսի),
 Ռումին օրթոդոքս եկեղեցու Պատրիարք, Նորին Սրբություն
 ԺՈՒՍՏԻՆԻԱՆԻՆ (Բուխարեստ),
 Բուլղար օրթոդոքս եկեղեցու Պատրիարք, Նորին Սրբություն
 ՄԱՔՍԻՄԻՆ (Սոֆիա),
 Անտիոքի և Համայն Արևելքի մարոնիտ Պատրիարք, Նորին Սրբություն
 կարդինալ ՊՈԼՄԵՈՒՇԻՆ (Բեյրութ),
 Անտիոքի և Համայն Արևելքի հույն կաթոլիկ եկեղեցու Պատրիարք
 Նորին Սրբություն ՄԱՔՍԻՄՈՍ Ե ՀԱՔԻՄԻՆ (Ռամասկոս),
 Անտիոքի ասորի կաթոլիկ եկեղեցու Պատրիարք, Նորին Սրբություն
 ԻԳՆԱՏԻՈՍ ԱՆՏՈՒԱՆ ՀԱՅԵԿ Բ - ԻՆ (Բեյրութ),
 Քենտրբերիի Արքեպիսկոպոս, Համայն Անգլիայի Եպիսկոպոսապետ և
 միտրոպոլիտ, Նորին Գերաշնորհություն ՄԱՔԷԼ ՌԵՄՋԻՆ
 (Լոնդոն),
 Աթենքի և Համայն Հելլադայի միտրոպոլիտ, Նորին Գերաշնորհություն
 ՀԵՐՈՆԻՄՈՍԻՆ (Աթենք),
 Սերբիայի և Համայն Հարավսլավիայի Պատրիարք, Նորին Սրբություն
 ՀԵՐՄԱՆԻՆ (Բելգրադ),
 Վարշավայի և Համայն Լեհաստանի միտրոպոլիտ, Նորին Գերաշնորհություն
 ՎԱՍԻԼԻՆ (Վարշավա),
 Պրագայի և Համայն Չեխոսլովակիայի միտրոպոլիտ,
 Նորին Գերաշնորհություն ԳՈՐՈՅԵՆ (Պրագա),
 Հայ կաթողիկե եկեղեցու Պատրիարք, Նորին Ամենապատվություն
 ԻԳՆԱՏԻՈՍ ՊԵՏՐՈՍ ՊԱԹԱՆՅԱՆԻՆ (Բեյրութ),
 Կիպրոսի Արքեպիսկոպոս, Նորին Գերաշնորհություն
 ՄԱԿԱՐԻՈՍԻՆ (Նիկոզիա),
 Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի ընդհանուր քարտուղար
 դոկտ. ՖԻԼԻՊ ՓՈԹԸՐԻՆ (Ժնև),
 Վատիկանի պետական քարտուղար, Նորին Ամենապատվություն
 կարդինալ ԺԱՆ ՎԻԼԼՈՅԻՆ (Վատիկան),
 Վիեննայի Արքեպիսկոպոս, Նորին Ամենապատվություն
 կարդինալ ՖՐԱՆՑ ԿՅՈՆԻԳԻՆ (Վիեննա),
 Փարիզի Արքեպիսկոպոս, Նորին Ամենապատվություն
 կարդինալ ՖՐԱՆՍՈՒԱ ՄԱՐՏԻՆ (Փարիզ),
 Քրիստոնեական միության քարտուղարության նախագահ,
 Նորին Ամենապատվություն կարդինալ ԺԱՆ ՎԻԼԼԲՐԱՆԳՍԻՆ
 (Վատիկան),
 Մարսելի Արքեպիսկոպոս, Գերաշնորհ
 ՌՈԺԵ ԷԶԵԳԱՐԱՅԻՆ (Մարսել),
 Լատվիական ՍՍՀ ավետարանական-լուսերական եկեղեցու Արքեպիսկոպոս,
 Նորին Գերազանցություն Յ. Պ. ՄԱՏՈՒԼԻՍԻՆ (Ռիգա),
 Էստոնական ՍՍՀ ավետարանական-լուսերական եկեղեցու Արքեպիսկոպոս,
 Նորին Գերազանցություն ԱՆԺՐԵԳ ՏՈՌՄԻՆԳԻՆ (Տալլին),
 Միջին Արևելքի հայ ավետարանական եկեղեցիների միության նախագահ,
 Վերապատվելի ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԱՀԱՐՈՆՅԱՆԻՆ (Բեյրութ),

Ֆրանչիսկան սխարանության կուստոդ
ԷՐՄԻՆԻՈՒՆԿԱՐԻՆ (Երուսաղեմ),
 Խաղաղության համաքրիստոնեական կոնֆերանսի գլխավոր քարտուղար
դոկտ. ԿԱՐՈՒՅՈՒՆ (Պրագա),
 Իրաքի պապական նվիրակ, **Գերաշնորհ**
ՇԱՆՌՅՈՒՊԻՆ (Բաղդադ).
 Մխիթարյան ուխտի արքանայր, **Գերապաշնառ հայր**
ՊՈՂՈՍ վարդապետ **ԱՆԱՆՅԱՆԻՆ** (Վենետիկ),
 Մխիթարյան ուխտի արքանայր, **Գերապաշնառ հայր**,
ԳՐԻԳՐԻՍ վարդապետ **ՄԱՆՅԱՆԻՆ** (Վիեննա),
 Վերապատվելի **ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՀԵԼՎԱԺՅԱՆԻՆ** (Մարսել),
 Վերապատվելի **ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ ՍՅՈՒԼԱՀՅԱՆԻՆ** (Նյու-Յորք):

«...եւ յերկիր խաղաղութիւն»:

Ջերդ Սրբություն,

Քրիստոնյա աշխարհն ամբողջ և ժողովուրդները բոլոր մի անգամ ևս
 ցնծությամբ ընդունում են մեծ ավետիսը մեր Փրկչի՝ Քրիստոսի ծննդյան և
 լսում երկնառաք ծայնը խաղաղության:

Խաղաղություն համայն մարդկության, խաղաղություն բոլոր ազգերին:
 Խաղաղություն հեռավորաց և մերձավորաց:

Այս նվիրական պահին, Մեր սիրտը լի եղբայրական սիրո զգացումնե-
 րով, ողջունում ենք Ջերդ Սրբությանը և մաղթում, որ սուրբ Ծննդյան շնորհ-
 ներով է՛լ ավելի ճառագայթեն ու աճեն մարդկանց սրտերում և ժողովուրդ-
 ների կյանքում փոխադարձ սերն ու խաղաղ համակեցության ոգին, որոնց
 հաղթանակի համար Ջերդ Սրբությունը ևս մնում է միշտ աղոթող և եռան-
 դուն մի գործիչ մեր օրերի աշխարհում:

Թող Աստված օգնական լինի Ջեզ և հաջողությամբ պսակի առաքելա-
 կան ձեր մեծ եկեղեցու սուրբ առաքելությունը:

Եղբայրական հարգալից սիրով ի Քրիստոս՝

ՎԱԶԳԵՆ Ա.

ՍԱՅՐԱԿՈՒՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԿ ԵՎ ԿԱԹՈՒԼԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ա. ԷԶՄԻԱՄԻՆ

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի՝ Ամանորի և Փրկչի իրաջախառ
 և սուրբ Ծննդյան շնորհավորական գրություններին ի պատասխան տաացվել
 են քույր եկեղեցիների հոգևոր պետերի և կրոնական այլ համայնքների ու
 կազմակերպությունների ղեկավարների՝ այդ սուրբ ուղարկված ջերմագին
 շնորհավորական հեռագրեր ու գրություններ, որոնցում մի անգամ ևս պայծա-
 րորեն արտահայտվում է քրիստոնեական եղբայրության ու համագործակցու-
 թյան սրտագին ոգին քույր եկեղեցիների ու կրոնական այլ համայնքների և
 կազմակերպությունների միջև:

Համուն Հայոց Հայրապետի ջերմ շնորհակալություն ենք հայտնում ստաց-
 ված պատասխան շնորհավորականների համար:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ
ԾՆՈՐՀԱՎՈՐԱԿԱՆ ԳԻՐԸ ԱՄԱՆՈՐԻ ԵՎ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ
ՏՈՆԵՐԻ ԱՌԹԻՎ՝ ՈՒՂՂՎԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ
ՆՎԻՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԵՐԵՔ ԱԹՈՒՆԵՐԻՆ, ԹԵՄԱԿԱԼ ԲՈԼՈՐ
ԱՌԱՋՆՈՐԴՆԵՐԻՆ ԵՎ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻՆ

«Խաղաղութեան ծայն հնչեցաւ»:

Քրիստոնյա աշխարհն ամբողջ և ժողովուրդները բոլոր մի անգամ ևս
ցնծությամբ ընդունում են մեծ ավետիսը մեր Փրկչի՝ Քրիստոսի ծննդյան և
յսում երկնառաջ ծայնը խաղաղության:

Խաղաղություն համայն մարդկության, խաղաղություն բոլոր ազգերին-
խաղաղություն հեռավորաց և մերձավորաց:

Սուրբ Ծննդյան տոների սեմին մեր ժողովուրդի բոլոր զավակներին ան-
խտիր տալիս ենք Մեր հայրապետական օրհնությունը և մաղթում նրանց
եղբայրության ու համերաշխ գործակցության ոգի, որոնք զրավականներն են
իրավ խաղաղության՝ անհատական, ընտանեկան թե եկեղեցական-ազգային
կյանքի մեջ:

Սուրբ Ծննդյան շնորհներով թող է՛լ ավելի ճառագայթեն ու աճեն սերն
ու խաղաղ աշխատանքի պտույդները նաև ձեր պատմական Աթոռից ներս. ձեր
զինվորյալ միաբանության ու հավատացյալ ժողովրդի կյանքում՝ Ձերդ սրը-
բազմության հոգեշեն առաջնորդության ներքո:

Սուրբգրական Մայր Հայաստանից և քրիստոսապարզ և սուրբ Էջմիած-
նից ձեզ բոլորիդ ողջույն և օրհնություն և շնորհավոր նոր տարի և սուրբ
Ծնունդ և Աստվածահայտնություն Տյառն մերո Հիսուսի Քրիստոսի, որ է
օրհնյալ այժմ և հավիտյան. ամեն:

Եղբայրական սիրով ու քրիստոսավանդ ողջունի՛վ՝

ՎԱԶԳԵՆ Ա

ԾԱՅՐԱԳՈՒՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ամանորի և ս. Ծննդյան տոների առթիվ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի անուամբ ստացվեցին սահմանափակ և հարգալից զգացմունքներով զեղուն քաղմաթիվ շնորհավորական ուղևագրեր և նամակներ մեր նվիրակետական երեք Աթոռների գահակալներից, արտասահմանի և ներքին լուր թեմերի առաջնորդներից, ազգային-եկեղեցական, մշակութային, հայրենակցական, տիկնաց, օրիորդաց և երիտասարդաց զանազան կազմակերպություններից, հայ և օտար պաշտոնական անձնավորություններից:

**ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԱՅՅԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ ՍՈՎԵՏԻ ՆԱԽԱԳԱՀ
ԳՐԻԳՈՐ Ա. ԱՐՁՈՒՄԱՆՅԱՆԻՆ**

Հունվարի 10-ին, չորեքշաբթի օրը, ժամը 11-ին, Երևանում, Կառավարական տանը, Վեհափառ Հայրապետը Նոր տարվա առթիվ այցելություն է տալիս Հայրական ՍՍՀ Մինիստրների սովետի նախագահ Գրիգոր Ա. Արզումանյանին:

Վեհափառ Հայրապետին ընկերակցում էր Մայր Աթոռի դիվանապետ տ. Արսեն եպս. Բերքերյանը:

Հայոց Հայրապետի և ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետի պարոն նախագահի միջև տեղի է ունենում ջերմ գրույց՝ սրտագին մթնոլորտում:

Զրույցին ներկա էին Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետի գործերի կառավարիչ Հ. Ե. Վարդանյանը և Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Սարգիս Տ. Գառապարյանը:

**ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳՐԵՐԻ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒՄ ՆՈՐ
ՏԱՐՎԱ ԱՌԹԻՎ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ
ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ ՍՈՎԵՏԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒ
ԳՈՐԾԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ՍԱՐԳԻՍ ԳԱՍՊԱՐՅԱՆԻ
ՄԻՋԵՎ**

**ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ ՍՈՎԵՏԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ
ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԳՈՐԾԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ՍԱՐԳԻՍ
ԳԱՍՊԱՐՅԱՆԻՆ**

Երևան

Հանում Հայաստանյայց եկեղեցու և հայատաղյալ ժողովրդի, հանույրով
շնորհավորում ենք Ձեզ Նոր տարվա առթիվ՝ մաղթելով Ձեզ քաջառողջություն
և միշտ հաջողություններ Ձեր հայրենանվեր գործունեության:

Նոր տարին թող խաղաղության և ժողովուրդների միջև բարի կամեցու-
ղությամ տարի լինի համայն աշխարհի համար ու նաև մշտապես կառուցման
ու ծաղկումի տարի՝ մեր մայր հայրենիքի համար, գերագույն հույսն ու անու-
վենը՝ համայն հայության, որ ի Հայաստան և որ ի սփյուռս աշխարհի:

ՎԱԶԳԵՆ Ա.

**ՄԱՅՐԱԳՈՒՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ**

ԼՋՄԻԱԾԻՆ

•
•

**ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԵՄՅՐԱԳՈՒՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՎԱԶԳԵՆ Ա.-ԻՆ**

Էջմիածին

Ձերդ Սրբություն, հաճեցեք ընդունել Նոր տարվա իմ ջերմ շնորհավո-
րանքները և Ձեզ քաջառողջության, երջանկության ու քառորության իմ լա-
վագույն մաղթանքները: Թող մեր տարին լինի մեր հայրենիքի ու ողջ աշխար-
հի խաղաղության ու ժողովուրդների բարեկամության տարի:

ՍԱՐԳԻՍ ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ

**ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ ՍՈՎԵՏԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ
ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԳՈՐԾԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀ**

Երեվան

ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՎ ՔԱՐՈԶ ՄԱՅՐ ՏԱԾԱՐՈՒՄ

Հունվարի 5-ին, շաբաթ: Ծրագալույց Ծճնդյան: Երեկոյան Մայր տաճարում պաշտովում է Ծճնդյան Ծրագալույցի ժամերգությունը, որին ներկա են լինում բազմաթիվ հավատացյալներ:

Ծրագալույցի ժամերգությանը և արարություններից նախագահում է Վեհափառ Հայրապետը:

Հոգևոր ճեմարանի սաներն ընթերցում են Դանիելի գրքի «Երից մանկանց» օրհներգությունը:

Ծրագալույցի ժամերգությունից հետո սկսվում է ս. պատարագի արարողությունը: Պատարագում է վրահայոց թեմի առաջնորդ տ. Գևորգ եպս. Սերայդարյանը:

Հավարտ ս. պատարագի տեղի է ունենում Ծճնդյան տոնի նախատոնակը, և Մայր տաճարի կամարների տակ հնչում է «Խորհուրդ մեծ և սքանչելի» Ծճնդյան շարականը:

Ժամերգության ավարտին եկեղեցական թափփոը երգով ու շարականով ուղղվում է դեպի վանական սեղանատուն, ուր օրհնվում են մայրավանքի աղմ ու հացը, և միաբանությունն ու ուսանողությունը ճաշակում են Ծճնդյան նավակատիքի բարիքները:

Հունվարի 6-ին, կիրակի: Տօճ Ծճնդեան և Աստուածայայտնութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Մայր տաճարն ու նրա շրջափակը, հակառակ խիստ ձմռան ու ձյու-

նին, դեռևս վաղ առավոտից լեցուն է հավատացյալների հոծ բազմությամբ:

Մայր տաճարում առավոտյան պաշտովում է սուրբ Ծճնդյան հանդիսավոր ժամերգությունը՝ մասնակցությամբ միաբանության անդամների և ուսանողության:

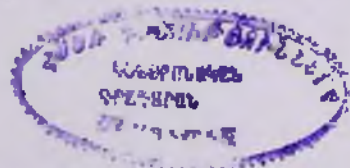
Ժամը 11-ին սկսվում է ս. պատարագը: Տոնական ու զվարթ դուղանջում են Մայր տաճարի զանգերը:

Երգերի, շարականների և դուղանջների ճեքքո Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը, հայրապետական լրիվ զգեստավորվածով, եկեղեցական թափփոը առաջնորդվում է Մայր տաճար՝ ս. Ծճնդյան պատարագը մատուցելու:

Ս. պատարագին սպասարկում են տ. Արսեն և տ. Գևորգ եպիսկոպոսները, տ. Գրիգորիս և տ. Մասիս արքեղաները, տ. Հովհաննես և տ. Նշան քահանաները և Մայր Աթոռի սարկավագաց դասը:

Ծճնդյան ս. պատարագի երգեցողությունը տպավորիչ հանդիսավորությամբ կատարում է Մայր տաճարի երգեցիկ խումբը՝ Խորեն Մելիսանջյանի ղեկավարությամբ:

«Հայր մեր»-ից առաջ, ս. Ծճնդյան տոնի ուրախ առիթով, ոգեշունչ քարոզ է խոսում պատարագի Վեհափառ Հայրապետը՝ ավետելով Քրիստոսի ճճնդյան ընդկրանքը և շնորհավորելով ողջ հայության սրբազան տոնը:

Հայոց Հայրապետի քարոզը (տես՝ «Էջմիածին» ամսագիր, 1974 թ., № Ա, էջ 8) նույն օրը, երեկոյան, ձայնաւիժովում է Երեւանի ռադիոյով:

Հավարտ ս. պատարագի Մայր տաճարում, Վեհափառ Հայրապետի հանդիսադրոյամբ, կատարվում է Փրկչի մկրտութեան տոնը՝ Զրօրհմբաց հանդեսը:

Ս. սելանի առաջ դրվում են կաթսաներ՝ լցված ջրով, կաթսաներ, որոնք խորհրդանշում են Հորդանան գետը, որի մեջ մկրտվում է մեր Փրկիչը Հովհաննես Մկրտչի ձեռքով:

Հայոց Հայրապետը օրհնութեամբ և ջրի մեջ ս. մեռոնի հեղմամբ խաչը գցում է ջուրը: Տաճարի կամարների տակ հնչում են «Արօր ձայնն հայրական» և «Ու զարմաւալի» Ծննդյան սքանչելի մեղեդիները:

Հավարտ Զրօրհմբաց հանդեսի Հայոց Հայրապետը եկեղեցական թափորով առաջնորդվում է Վեհարանի դահլիճ, ուր շնորհավորանքներ է ընդունում ս. Ծննդյան սոնի ուրախ առիթով:

Այնուհետև օրհնութեան խոսք է ասում Հայոց Հայրապետը, շնորհավորում քովանդակ հայության Ամանորն ու ս. Ծննդյան տոնը, օրհնում ազգն ու եկեղեցին, հայրենիքն ու ժողովուրդը և խաղաղութիւն մաղթում ողջ աշխարհին ու համայն մարդկությանը:

Ս. Ծննդյան տոնի առիթով Վեհարանում բոլոր ներկաները աջահամբույրով շնորհավորում են Հայոց Հայրապետին և ստանում Նրա օրհնութիւնը:

Ժամը 15-ին Վեհարանի սեղանատանը, օրվա տոնի սուրճով, տրվում է ճաշկերույթ, որին մասնակցում են Գերագույն հոգևոր խորհուրդը, Արարատյան և վրահայոց թեմանի առաջնորդ սրբազաններ տ. Կոմիտաս արքեպիսկոպոսը, տ. Գևորգ եպիսկոպոսը, Մայր տաճարի լուսարարապետ տ. Հուսիկ եպիսկոպոսը, Մայր Աթոռի միաբանութիւնը, Արարատյան թեմի թեմական և եկեղեցական խորհուրդների անդամները և Մայր Աթոռի դեկավար պաշտօնյաներ ու հրավիրյալներ:

Ժաշկերույթին ներկա է լինում նաև Հայկական ՍՍՀ Միմիստրների սովետին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Ս. Գասպարյանը:

Սեղանն օրհնում է Հայոց Հայրապետը:

Ժաշկերույթի ժամանակ ներկաներից ոմանք շնորհավորում են Հայոց Հայրապետի Նոր տարին և ս. Ծննդյան տոնը՝ Մայր Աթոռի անսասանութեան, պայծառութեան և Ամենայն Հայոց Հայրապետի կենաց արևշուտութեան ու քաջառողջութեան սրտագին մաղթանքներով:

Նորին Սուրբ Օծութիւնը նույնպես շնորհավորում է բոլոր ներկաների Ամանորն ու ս. Ծննդյան տոնը՝ մաղթելով Մայր Աթոռի օրհնութեան ներքո պայծառութիւն Հայաստանյայց առաքելական ս. եկեղեցուն, քարօրթիւն հայրենյաց և խաղաղութիւն համայն աշխարհին:

Վեհարանի հարկի ներքո ս. Ծննդյան տոնին նկիրված ընդունելութիւնն ավարտվում է Տերունական աղոթքով:

ՀԱՎԱԹՈՒԻ ԳԻՐՔԵՐՈՒՄ

Վերջերս Ամթիլիասի Տաճկ Կիլիկիայի կաթողիկոսության դիվանը հրապարակել էր անթվակիր մի գրություն՝ ի մասին «Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց Մեծի Տաճկ Կիլիկիո» տիտղոսի գործածության, որն ըստ ձևի և ըստ բովանդակության, մի նոր հարձակողական ելույթ է սուրբ Էջմիածնի և Հայոց Ընդհանրական Հայրապետության դեմ: Իրողությունները ամբողջապես շրջելով, Ամթիլիասի շարադրանքը փորձում է պնդել, թե՛

1. «Քաղաքական ու հատվածական ցկատառումներով» պայքար է մղվում Ամթիլիասի Աթոռի դեմ, սիյուրքի ազգային-եկեղեցական կյանքից ներս «նոր տարակարծություն և շփոթ ստեղծելու», այդ Աթոռն «անշքացնելու» և «պարզ վանահայրության մը վերածելու համար»:

2. «Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց Մեծի Տաճկ Կիլիկիո» մակդիրի գործածությունը Կիլիկյան կաթողիկոսների կոնդակների սկզբնավորության մեջ «ունի իր անցյալը»:

3. Ամթիլիասի գաղաղակները «այդքան նվիրական և պատմական հիշատակ մը չեն կրնար և արտոնված սլ չեն ջնջել», հետևաբար, «թող այս մասին ո՛չ ոք վեճ քանա, ո՛չ խոսքով և ո՛չ ալ գրչով, զուր է, անտեղի է, անխմաստ է»:

Խմբագրությունս չի կարող խեղաթյուրումով շարադրված այս գրության կողքով անցնել:

Ինչպես հայտնի է մեր ընթերցողներին, Մայր Աթոռի դիվանը իր նոյեմբեր 30 1973 թվակիր պաշտոնական հայտարարության մեջ («Էջմիածին» ամսագիր, 1973, նոյեմբեր, էջ 30), հանուն Ամենայն Հայոց Հայրապետի, իր դիրքը ճշտել էր շեշտելով, այս առթիվ,

1. Թե՛ «Ամթիլիասի Տաճկ Կիլիկիո» դիվանի վերջերս հրապարակած անթվակիր շարադրանքը, ի մասին «Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց» տիտղոսի գործածության, փարիսեցիաբար խմբագրված մի փաստաթուղթ է, որ մի անգամ ևս քղազերծում է այդ Աթոռի այժմու պատակտիչ ոգին՝ ընդդեմ Մայր Աթոռ սուրբ Էջմիածնի»:

2. «Պատմությունից հայտնի է, թե վերոհիշյալ շարադրանքի մեջ հիշատակված մի քանի ապօրինությունները մեր եկեղեցու կողմից մերժված և դատապարտված արարքներ են եղել, արարքներ, որոնցով լուր տեղական

իրավասություններ ունեցող կիլիկյան գահակալներից ոմանք, միլվաձ ստորա-կայության բարդություններից, փորձել են երբեմն օգտագործել «Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց» տիտղոսը՝ հակադրվելով Հայոց Ընդհանրական Հայրապետության, որ ի ս. Էջմիածին, երբեմն էլ՝ ս. Երուսաղեմի ու Կ. Պոլսի պատ-րիարքություններին»:

3. «Ծատ ուշագրավ և ինքնին պերճախուս է, որ Անթիլիասի շարադրանքի մեջ հիշատակված կիլիկյան վեց գահակալների օգտագործած տիտղոսներից ոչ մեկը մյուսին չի նմանվում, տիտղոսներ, որոնք չեն օգտագործվել կիլիկյան մյուս կաթողիկոսների կողմից»:

4. Մայր Աթոռի դիվանի «Հայտարարություն»-ի մեջ հարց է տրվում, թե «Անթիլիասի ներկա գահակալը ինչո՞ւ է հետևում մի քանի օրինազանց կիլիկյան կաթողիկոսների օրինակին և չի հետևում նույն Աթոռի օրինազանց կաթողիկոսների օրինակին, որոնք ճնշող մեծամասնություն են կազմում»:

5. «Անցյալում կատարված մի քանի անկարգություններ երբեք չեն կա-րող արդարացնել նոր անկարգություններ»:

6. «Անթիլիասական շարադրանքի մեջ սպրդած է, սակայն, մի ճշմարիտ դատողություն, այն է՝ «...յուրաքանչյուրը իր պատմական տեղը և իր ծառայության կալվածը և դերը ունի»: Այո՛, այդպես էլ պե՛տք է լինի: Որով, Մայր Աթոռս հրավիրում է կիլիկյան Աթոռը, որ հարգի այս սկզբունքը, թե՛ կաթողիկոսական տիտղոսի օգտագործման և թե՛ իրավասությանը սահմանների տեսակետից՝ ի սեր վերականգնման մեր մայր եկեղեցու միության և ներքին խաղաղության:

Այդպես նրա խոսքը, առանց գործի, մնում է կեղծ ու մեռյալ»:

7. «Անթիլիասի հրապարակած նոր այս շարադրանքը գալիս է մի անգամ ևս ապացուցելու, թե ս. Էջմիածնի Ամենայն Հայոց կաթողիկոսության հանդեպ նա անշեղ կերպով մնում է հակաթոռի դիրքերի վրա»:

Արժան և իրավ:

«Ամենայն Հայոց կաթողիկոս» տիտղոսի ապօրեն օգտագործումով, Անթիլիասի Աթոռը և Տ. Տ. Խորեն կաթողիկոսը մի անգամ ևս հրապարակով հակադրվում են ս. Էջմիածնին ու Ամենայն Հայոց Հայրապետության՝ նոր, ծանր կացություններ ստեղծելու համար սփյուռքի հայ եկեղեցու ծոցում մեր ժամանակի այս փափուկ պայմաններում, երբ թուրքս այնքան կարիքն ունենք ներքին խաղաղության և միության վերականգնման:

Հակապատմական և հակականոնական է կիլիկիայի կաթողիկոսներից ոմանց անվան վրա «Ամենայն Հայոց կաթողիկոս» տիտղոսի հավելումը, ինչպես նաև «հավասարազորության նորարույս տեսությունը, որով փորձ կրլլա հայ եկեղեցին և նվիրապետությունը վերածելու երկզխանի մարմնի մը, Անթիլիասի Աթոռը հավասարազոր նկատելով Ամենայն Հայոց Հայրապետական Աթոռին և «Ամենայն Հայոց» տիտղոսը ավելցնելով կիլիկյան կաթողիկոսի անունին», գրում է Հայոց Հայրապետը 1968 թվականի հոկտեմբեր 21 թվակիտ նամակում Տ. Տ. Խորեն Ա կաթողիկոսին («Էջմիածին», 1970, № 2—Է, էջ 16):

Խմբագրությունս անհրաժեշտ է գտնում անդրադառնալ Անթիլիասի դիվանի նոր շարադրանքին և մատենագրական վկայություններով ու պատմական փաստերի հիման վրա ցույց տալ, թե ի՞նչ է «Տանն Կիլիկիայի կաթողիկոսությունը», ի՞նչ են նրա տեղն ու իրավասության սահմանները հայ եկեղեցու նվիրապետության ծոցում և ինչո՞ւմ է կայանում Անթիլիասի շարադրանքի մեջ առաջ քաշված սխալ և մերժելի՝ տեսության հակապատմականությունն ու հակականոնականությունը:

ՍԱԶԲՆԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ ԿԻՆԿՑԱՆ ԱԹՈՒԽ

Մեր եկեղեցից հանդուրժել է պատմական դեպքերի բերումով և ժամանակի պարտադրանքով, տեղական ինքնավարության վրա հիմնված մասնավոր կաթողիկոսական երկու Աթոռների՝ Աղթամարի (1116—1895) ու Սսի (1446-ից ըստ մ) գոյությունը, որոնք, սակայն, անկախ միավորներ չեն եղել, այլ անբաժանելի մասերը հայ եկեղեցու նվիրապետության կառույցի: Այս Աթոռներից յուրաքանչյուրի իրավասությունը տարածվել է իրեն համար սահմանված թեմերի վրա: Եվ ամեն անգամ, երբ տեղական այդ Աթոռներից մեկը փորձել է դուրս գալ իր սահմաններից, այդ քայլը համարվել է միշտ որպես բացահայտ հերձվածող հակակառնական արարք և դատապարտվել:

1441 թվականին ս. Էջմիածնում գումարված օրինավոր ազգային-եկեղեցական սրբազումար ժողովի 800 պատգամավորների միաձայն որոշումով և «եկեղեցական կանոններու և ազգային իրավունքներու հիման վրա» (Մաղաքիա արքեպ. Օրմանյան, «Ազգապատում», Բ, Կ. Պոլիս, 1914, էջ 2108) Հայրապետական Աթոռը Սսից փոխադրվեց իր ընկ և պատմական կենտրոնը՝ ս. Էջմիածին, որտեղից հետագեւ էր 484-ին, երբ «Սիս՝ Կիլիկիո երբեմնի շքեղ մայրաքաղաքը այլևս որևէ հրապույր չուներ կեդրոն մը ըլլալու համար Ամենայն Հայոց կաթողիկոսության» (Բաբգեն Եսթոնսկից կաթողիկոս. «Պատմություն կաթողիկոսաց Կիլիկիո», Անթիլիաս, 1839, էջ 1127). որովհետեւ «ժողովուրդը գաղթած և պանծալի մայրաքաղաքը իսլամ բռնությանց ներքև ճգնված էր և չէր կրնար կեդրոն ըլլալ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսության» (Բաբգեն կաթողիկոս, անդ, էջ 1188) և «Կիլիկիո մեջ ընդհանրապես և մասնավորաբար Սսի մեջ կատարյալ ուղակիզում մըն էր կաթողիկոսներուն պաշտոնավարությունը, կործանյալ և հայությունն գրեթե թափուր մայրաքաղաքին մեջ» (Բաբգեն կաթողիկոս, անդ, էջ 1210): Ահա այդ ախտը օրերին, Հայրապետական Աթոռի ս. Էջմիածին փոխադրությունից հինգ տարի հետո, 1446-ին, ոմն Կիրակոս քահանա, «երեց մի աշխարհիկ», ըստ վկայության ժամանակակից պատմիչ և դեպքերի ականջալուր և ականատես Թովմա վարդապետ Մեծոփեցու, «վասն հակառակության» ...«դիմեաց առ ամիրայն Կիլիկիոյ, որ էր ընդ իշխանութեամբ Սուլտանին Եգիպտոսի, խոստացեալ վճարել նոս ամի ամի երեք հարիւր դեկան և էառ ի նման գիշխանութիւն կաթողիկոսութեան Սսոյ» (Հ. Մ. Չամչյան, «Հայոց պատմություն», Վենետիկ, 1784, հար. Գ, էջ 481):

ԺԷ դարի ժամանակագիր Գրիգոր վարդապետ Դարանաղեցի (1578—1643, «Ժամանակագրութիւն», Երուսաղեմ, 1914, էջ 310), նույնպես վկայում է, որ Կիլիկիայի մի քանի եպիսկոպոսներ որոշել էին բաժանվել ս. Էջմիածնից և «եղին իւրեանց ինքնագլուխ կաթողիկոս», մինչ Հայրապետական Աթոռի ս. Էջմիածին փոխադրվելուց հետո ազգի և եկեղեցու կամքով և որոշումով Սսում «նոր կաթողիկոս մը պիտի չընտրվեր, քանի որ անդին Էջմիածնի մեջ կաթողիկոսական Աթոռը վերահաստատված էր և նոր կաթողիկոս մը ընտրված և կերևի թե ոչ միայն ինքն Մուսաբեկյան (Սսում նստած վերջին Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը (ծնթ. խմբ.)), այլ նաև Կիլիկիո եկեղեցականությունը ունեին ա՛յդ հասկացողությունը» (Բաբգեն կաթողիկոս, անդ, էջ 1213):

Եվ ահա 1446 թվականին, «վասն հակառակության» ընդդեմ Էջմիածնի և «վասն սպաստամբութեան» ընդդեմ Ամենայն Հայոց Հայրապետության, որ ի ս. Էջմիածին, Սսում ևս տեղեկվում էր հակաթոռ մի կաթողիկոսություն:

Որով Կիլիկյան այս կաթողիկոսությունը իր սկզբնավորումով փաստական «հերձվածող կաթողիկոսություն» էր և կանոնական գետնի վրա՝ հակաթուրքություն, և երբեք իրավական ճանաչման չի արժանացել Մայր Աթոռի և կամ ազգային-եկեղեցական որևէ ժողովական որոշումով:

Հետագայում, սակայն, Մայր Աթոռը և Հայաստանյայց եկեղեցին ու ազգը, ժամանակի տիրող քաղաքական որոշ պայմանների քերտումով, պարզապես հանդուրժել են այդ անկարգությունն ու հակաթուրքությունը, այն լքելով, որ «ժամանակը քերավ և ժամանակն ալ կտանի... Սիսը... հակաթուրքության կերպարանքի ներքև սկսավ, բայց օրինավորության կերպարան առած է, սկիզբեն իրեն դեմ վճիռ չտրվելովը...» (Օրմանյան, ամդ, էջ 2444—2445):

Կիլիկյան կաթողիկոսների պատմությունը գրող Բարզեն կաթողիկոսը ևս, քննության առնելով Սսի կաթողիկոսական Աթոռի կանոնականության հարցը, գրում է.

«Կիլիկիո կաթողիկոսական Աթոռին կանոնականությունը պաշտպանելու համար միշտ պատմական սխալ բացատրություններ և փաստեր ստաջ քաշված են անկախ՝ թե՛ նույնիմջն Կիլիկիո հին և նոր կաթողիկոսներու կողմեն և թե՛ Կիլիկիո Աթոռը պաշտպանել ուզողներու կողմեն ընդդեմ աղոր հակառակ էջմիածնի կաթողիկոսներուն և ընդդեմ նաև անոնց ջատագույններուն...»

Անոնք որ ըսին Կիլիկիո Աթոռը ուղղակի ս. Գրիգոր Լուսավորչի կաթողիկոսական գիծին շարունակությունն է կամ Շնորհալիի կաթողիկոսության հաջորդությունը, այսպիսիները տարակույս չկա որ տույզ պատմությունն ալելի պատմական դեպքերու երևույթներով ոգևորվեցան. վասնզի Լուսավորչի կաթողիկոսության շարունակությունը, բառին կանոնագիտական առումով, եթե տեղի հետ կապվի, էջմիածնեն դուրս պետք չէ ելլե. իսկ եթե կաթողիկոսական իշխանության փոխանցումի իմաստով պիտի առնվի շարունակությունը, այդ պարագային բոլոր կաթողիկոսներն ալ, որ Լուսավորչի կաթողիկոսության հաջորդության շղթան կկազմեն, օրինավոր կաթողիկոսներ են, առանց կապվելու տեղվո և ժամանակի:

...Պատմության այս լույսերուն տակ Կիլիկիո կաթողիկոսությունը աշխարհագրական և տեղագրական առումներով չի կրնար Շնորհալիի հաջորդությունը ըլլալ, որովհետև Սիս չէ եղած Շնորհալիի նստոցը» (Բարզեն կաթողիկոս, ամդ, էջ 17, 18):

Կիլիկյան Աթոռի գահակալներից ոմանք դժբախտաբար չեն ունեցել հայ եկեղեցու նվիրապետական կարգ ու սարքի, կանոնական դրության գիտակցությունը և «փառասիրությունից» մղված փորձել են դուրս գալ իրենց իրավասությունների շրջանակից, մոռանալ իրենց Աթոռի իշխանության սահմանները և ձգտել են իրենց ազդեցությանը ենթարկել Մայր Աթոռի թեմերը, «Սսի Աթոռը փայլեցնելու նպատակով և այն նորեն Ամենայն Հայոց Աթոռ դարձնելու համար» (Օրմանյան): Նման արարքներ համարվել են բացահայտ հակակառնական և դատապարտվել: «Բազում իրօք» աշխատել են Կիլիկյան Աթոռի օրինազանց գահակալները «խափանել զկաթողիկոսութիւնն էջմիածնայ», բայց հանդիպելով Մայր Աթոռի, Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքության, ազգային-եկեղեցական իշխանությունների և ժողովրդի բուռն հակահարվածին և զգալով, որ «ոչինչ կարեն և խալաղութիւն երկուց Աթոռոց ևս վրդովի, դադարեցան ի ջանիցն անտի» (Հ. Մ. Չամչյան, ամդ, էջ 491):

«Էջմիածնի մեծ Աթոռույն և այդ մասնավոր Աթոռոց մեջ խնդիր պետք չէ լինի, քանի որ պաշտոնապես Աղթամարա և Սսո կաթողիկոսունք հանձն առին նախամեծար գահն ու Ամենայն Հայոց Աթոռույն գլխավորությունը

ճանչնալ... եթե երբեք Ադրամարա և Սոո կաթողիկոսներն ոմանք հաստատյալ պայմանաց և կարգադրությանց անաստեցին, իրենց գործը կմնա անձնական գործ. եկեղեցական և իրավասական կանոնը անխախտ կմնան և ոմանց զանցառության մեջ» (Մաղաքիա արք. Օրմանյան, «Աթոռ Հայաստանյայց», Վաղարշապատ, 1886, էջ 72—73):

Մայր Աթոռի հաղորդագրության մեջ ճիշտ և հստակ ասվել է.

«Անցյալում կատարված մի քանի անկարգություններ երբեք չեն կարող արդարացնել մեր անկարգությունները»:

«Եվ այս կետին վրա,—ավելացնում է Բաբգեն կաթողիկոսը,—կիլիկիայից իրավունք չուցեին, որովհետև իրաց վիճակը փոխված էր քուրդովին: Էջմիածին Մայր Աթոռ ճանջված էր և ան իրավունք ուներ պահանջել Կիլիկիո Աթոռեն, որ իր սահմաններն անդին չանցնի» (Բաբգեն կաթողիկոս, անդ, էջ 313):

ԿԻԼԻԿԻԱՆ ԱԹՈՐԻ ՕՐԻՆԱԶԱՆՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐԸ

Այժմ մի քանի խոսք Անթիլիասի շարադրանքի մեջ հիշատակված կիլիկյան մի քանի կաթողիկոսների մասին, որոնք ապօրեն կերպով օգտագործել են «Կաթողիկոս Ամենայն հայոց» տիտղոսը:

Այդ օրինագանց կիլիկյան կաթողիկոսներից առաջինը եղել է Սիմեոն Սեբաստացին (1637—1648), որը փորձել է դուրս գալ իր իրավասության սահմաններից և իր իշխանությունը տարածել Կիլիկիո սահմանակից՝ Մայր Աթոռի թեմերի և հայաբնակ վայրերի վրա, ու որպես մի տեսակ «արդարացում» իր մեր անկարգությամբ, Փիլիպպոս Աղբակեցի (1638—1655) Ամենայն Հայոց Հայրապետին գրած իր թղթի սկզբնավորության մեջ քննադատորեն գործածել է «Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, պատրիարք սրբոյ Աթոռոյն Երուսաղեմայ» տիտղոսները (Բաբգեն կաթողիկոս, անդ, էջ 315):

Փիլիպպոս կաթողիկոսն իր պատասխան թուղթը, որպես «Ընդհանրական ճամակ և քարտեզ» ուղղում է «առ ամենայն արմենակոչ խումբսն, որ յաշխարհս Կիլիկիա, ի Սիս և ի Բերիա քաղաքի», այսինքն Կիլիկիայի ամբողջ ժողովրդին և հոգևորականությանը. և որի մեջ ձեռնհաստրեն և կորովյա ճախանձախնդրությամբ պաշտպանում է Մայր Աթոռի գերագահությունն ու տիրախնամ թեմերը՝ եզրակացնելով, որ «մասունքն (իմա՝ կիլիկյան Աթոռը) ի հանուրն (իմա՝ Ամենայն Հայոց Հայրապետության մեջ) տեսանին, բայց ոչ հանուրն ի մասունս ... ս. Էջմիածինն առաջ է, և Սիսն՝ վերջին, ս. Էջմիածինն գլուխ է, Սիսն՝ մասունք»:

Մալ. արքեպ. Օրմանյանը Սիմեոն Սեբաստացու հակականոնական այս դիրքը իրավաքիորեն գնահատում է որպես «կիլիկեցիներու հավակնոտ մեծամտության մերթ ընդ մերթ երևան եկող հայտարարություն, որ հերքվելու իսկ պետք չունի, զի պատմական պարագաները շատ որոշ են այդ մասին» (Օրմանյան, «Ազգապատում», Բ, էջ 2447):

Այնուհետև երկու Աթոռների կանոնական հարաբերությունները բարելավվում են 1651 թվականին Երուսաղեմի ժողովում, որը գումարվում է Ջատկից հետո ս. Հակոբյանց մայրավանքում, Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Փիլիպպոս Աղբակեցու հրախնդրով և նախագահությամբ, և որին մասնակցում են Սսի Ներսես Սեբաստացի կաթողիկոսը (1648—1654), որը, որպես խոհանր և հեռատես մարդ, զգույն էր, որ հնարավոր չէր իր նախորդի՝ Սիմեոն Սե-

բաստացու հակաթոռ մտայնությամբ և մեթոդով կարգադրել վիճելի հարցերը, Երուսաղեմի Աստվածատուր պատրիարքը, 7 եպիսկոպոսներ, 18 վարդապետներ, 85 կրոնականներ, 80 քահանաներ և մեծ թվով իշխաններ և ժողովրդական ուխտավորներ՝ մոտավորապես 1000 հոգի:

Երուսաղեմի ժողովը պատմական մեծ իրադարձություն էր հայ եկեղեցու այդ ժամանակի պատմության մեջ նրանով, որ առաջին անգամ կանոնական գետնի վրա քննության էր առնվում Սսի կաթողիկոսության իրավասության հարցը «ընդհանուր ազգային հավանությամբ» (Օրմանյան, անդ, էջ 2457):

Երուսաղեմի ժողովի գլխավոր նպատակն է եղել՝ վերացնել երկու Աթոռների միջև անհասկացողություններն ու հակասությունը, «սէր և միաբանություն» հաստատել Մայր Աթոռի և Սսի միջև. «Հանուր ժողովն գումարեալ եկեղեցականք և աշխարհականք... միաբանութեամբ խոնարհեցան ի հրամանս Հայրապետին Փիլիպպոսի և հատատեցին կանոնական բանս երեքտասան գլուխ» (Առաքել Դավրիժեցի, «Պատմություն հայոց», Վաղարշապատ, 1896, էջ 250):

Ինչպես երևում է Դավրիժեցու վկայությունից, Երուսաղեմի ժողովի որոշումները կամ կանոնագիրը ստորագրում են երկու կաթողիկոսները, Երուսաղեմի պատրիարքը և ժողովի մյուս մասնակիցները ու տաճում իրենց հետ՝ որպես պատմական-կանոնական կարևոր փաստաթուղթ՝ նրանով առաջնորդվելու համար հետագայում, որպեսզի Սսի Աթոռի կողմից նոր անկարգություններ չպատահեն հայ եկեղեցու ծոցում:

Երուսաղեմի այս պատմական ժողովի որոշումների լույսի տակ հետակորեն երևում է դատապարտումը Սիմեոն Մեքատուացի կաթողիկոսի ոտնձգությունների ու տիտղոսամոլության:

Դժբախտաբար հետագայում էլ, հակառակ Երուսաղեմի ժողովի կանոններից և ոգուց, Սսի գահակալներից ոմանք դարձյալ փորձում են ոտնձգություններ կատարել Ամենայն Հայոց Հայրապետության իրավասության սահմանների մեջ և օգտագործել «Ամենայն Հայոց կաթողիկոս» տիտղոսը: Այսպես օրինակ՝ Միքայել Աջապահյանը (1737—1758), ոտնահարելով Էջմիածնի և Սսի միջև կայացած սիրո և միության կանոնական դաշինքը, «ձգտում ունեցած ըլլա յոր իրավասության սահմանները ընդարձակելու, Էջմիածնի հպատակ վիճակներեն մաս մը իրեն վրա դարձնելով, մանավանդ որ բոլոր տաճկահայոց կաթողիկոս ճանչցվիլ կուզեր» (Օրմանյան, «Ազգապատում», Բ, էջ 8070):

Սիմեոն Երևանցի Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը (1763—1780) իր հույսն էր Զամբո գրքում երկու անգամ հիշատակում է Սսի այս հակաթոռ Միքայել Աջապահյան կաթողիկոսին՝ որպես Էջմիածնական թեմերից ներս ոտնձգություններ կատարողի. «Նոյնպես և յառաջն արարին օրհնեալ իշխանքն մեր (ակնարկում է Կ. Պոլսի ամիրաներին—ծնթ. խմբ.), որք ձաճակցեալք արքունական հրովարտակա հանին զնա (Միքայելին) ի քաղաքէն և ի վիճակէն Էջմիածնի զի մի ես կոխեսցէ զվիճակս սրբոյ Էջմիածնի կաթողիկոսն Սսոյ» («Զամբո», Վաղարշապատ, 1873, ԺԲ, էջ 88):

Կ. Պոլսի պատրիարքները և ամիրաները հետագայում էլ երբեք քաջալեր չեն համարիսացել Սսի գահակալներից ոմանց նման ոտնձգություններին, երբ փորձել են նրանք կանոնական, վարչական շփոթ ստեղծել եկեղեցու կյանքում: Նման դեպքերում Սսի օրինազանց կաթողիկոսներին «սաստիկ հանդիմանական գրեր գրվեցան», վկայում է Մատթեոս Նախկապու իզմիրլյանը

(«Հայրապետություն Հայոց և Աղթամար և Սիս», Կ. Պոլիս, 1880, էջ 480—500):

Հատկանշական է արձանագրել, որ Կիլիկյան Աթոռի օրինագանց կաթողիկոսները երբ փորձել են նման հակակառնական ոտնձգություններ կատարել ս. Էջմիածնի թեմերի մեջ, նրանք սկսել են գործածել «Ամենայն Հայոց կաթողիկոս» տիտղոսը, արդարացնել ջանալով իրենց անկարգ արարքները:

ՊԱՋԵԼ ՍԻՍԸ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՀԱՄԱՐ

ԺԹ դարի 60-ական թվականներին Սսի Աթոռը շատ է զբաղեցնում Մայր Աթոռն ու Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքությունը՝ իր անկարգ գործունեությամբ:

1863 թվականին սկսած Արևմտյան Հայաստանում մեր ազգային-եկեղեցական կյանքը դեկավարվում էր, ինչպես ծանոթ է, Ազգային Սահմանադրությամբ:

Ազգի և եկեղեցու ցանկությունն էր, որ ամենուրեք իշխեն օրենքն ու իրավունքը, պարտքն ու պարտականությունը:

Հատկապես շատ տխուր պատկեր էին ներկայացնում, ըստ ժամանակակիցների վկայության, Սսի և Աղթամարի Աթոռները իրենց «աճուր և աճխիղճ գայլակություններով, որոնք գործվեցան մոտ ատեններս երկու մասնավոր կաթողիկոսությանց թեմերուն մեջ, Ռալթամար և ի Սիս, անարժան, և իսպառ անարժան եկեղեցականաց միջոցով» (Դպիրյան, անդ, էջ 631):

Կ. Պոլսի Պողոս Բ Թագաթյան պատրիարքը Գևորգ Դ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին և ներկայացնում «Աղմաթարա և Սսո խնդիրները ի տնօրինություն»:

Քանի որ Ազգային Սահմանադրության մեջ չէին հիշված Աղթամարի և Սսի Աթոռները, Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի հրամանով Կ. Պոլսում 1867-ին կազմվում է եկեղեցական մի մասնաժողով, որը պատրաստում է լվեց հոդվածներից բաղկացած մի կանոնադրություն՝ մի անգամ ընդմիջտ կարգ ու կանոն հաստատելու համար Աղթամարում և Սսում:

Գևորգ Դ-ը հաստատում է այդ կանոնագիրը և այն հանձնում Կ. Պոլսի պատրիարքին և Ազգային Վարչության ի գործադրություն:

Ըստ այդ կանոնադրության Աղթամարի և Սսի կաթողիկոսների ընտրությունը ենթարկվում է Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի վավերացման և հաստատման, իսկ նրանց օծումը դարձյալ կատարվում է Ամենայն Հայոց Հայրապետի ձեռքով: Սսի կաթողիկոսը համարվում է «Կիլիկիո թեմակալ առաջնորդաց գլուխ» և կամ «Վանահայր վիճակավոր»: Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը միայն իրավունք ունի ստորագրել Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, իսկ Սսի և Աղթամարի կաթողիկոսների կոնդակների վերտառությունը պետք է լինի Կաթողիկոս Տաճն Կիլիկիո, Կաթողիկոս Տաճն Աղթամարա, իսկ ստորագրությունը՝ Կաթողիկոս Սսի, Կաթողիկոս Աղթամարի:

Սսի և Աղթամարի Աթոռների համար կազմված այս կանոնադրության առթիվ Տ. Բաբգեն կաթողիկոսն անում է հետևյալ խորհրդածությունը.

«Ամենքն հարմար առիթն էր ասիկա ազգային պատրիարքարանի համար, որ կորուվով գործեր, հեցած Սահմանադրության և ցույց տար Թուրքիո հայոց մեջ գոյություն ունեցող Աթոռներուն թե ալլևս կարելի չէր հին մտայնությամբ և կերպերով գործել» (Բաբգեն կաթողիկոս, անդ, էջ 677):

Այնուհետև Կ. Պոլսի ազգային ընդհանուր ժողովը, 1870-ից սկսած, զբաղվում է բազում անգամներ Աղթամարի և Սսի հարցերով:

Ազգային ընդհանուր ժողովը արձանագրում է՝ «Ս. Էջմիածնի Հայրապետը ս. Գրիգոր Լուսավորչի հաջորդն է և գերագառությունն ու սուրբ Հայց. ս. եկեղեցվո կառավարության իրավասությունը անորն է, իսկ Այլթամարա և Սսո թեմական կաթողիկոսներն եկեղեցական անհշխանությունեն ծագած են և ապօրինավոր»:

Ազգային ընդհանուր ժողովի մի այլ նիստում Գրիգոր Օսյանն իր արտասանած պատմական ճառի մեջ արտահայտելով բոլոր ժողովակույցների մտածումներն ու զգացումները հստակորեն նշում էր. «Ի՞նչ է այս Սսո կաթողիկոսության խնդիրը, ի՞նչ է իր նշանակությունը, տարածումը, հետևանքը: Ջայլ իմանալու համար տեսնենք նախ թե ի՞նչ է Էջմիածնա կաթողիկոսությունը: Էջմիածնա կաթողիկոսությունը համայն ազգին, թե ի Թուրքիա, թե ի Ռուսիա, Պարսկաստան, Հնդկաստան և մինչև ի ծագս աշխարհի ուր հայ մը կա, բոլոր հայերուն կաթողիկոսն է ու հոգևոր գլուխը.... Մեծ և ազգային պատճառ մը կա Էջմիածնա հարելու համար. Էջմիածնա կաթողիկոսը միայն հոգեվոր գլուխն է, որ Ռուսիո հայերը միացուցած է և կրնա միացնել Թուրքիո հայերուն հետ: Եթե Էջմիածնա կաթողիկոսը մեր ալ կաթողիկոսն չլլա, ազգին երկու մեծ հատվածները կրածնվին իրարմե:

Հիմա տեսնենք թե ի՞նչ է Սսո կաթողիկոսը... Սսո կաթողիկոսը ուրիշ քան չէ, այլ Էջմիածնա կաթողիկոսին հակառակ աթոռը: Թող ուրանա ով որ կուզե իր այս հատկությունը. պատմությունը քարձրածայն կհուշակե զայն: Հակառակաթոռ, ուրեմն ապստամբ է... անպատվություն մը ազգին ու եկեղեցվուն. ուրեմն պետք է վերցնել զայն... Չէ՛, պետք է պահել Սսո կաթողիկոսությունը, և գիտե՛ք ինչու համար.— Էջմիածնա կաթողիկոսության համար: Եթե Սսո կաթողիկոսությունը վերցնես, մեծ վնաս կհասցնես Էջմիածնա կաթողիկոսության»:

Սահմանադրական սերունդը Կ. Պոլսում, Օսյանի քանաձևումով, Սսի Աթոռը սկզբունքով հակաթոռ նկատելով հանդերձ, մտածում էր, որ նրա գոյությունը կարելի է պահպանել այն դեպքում, երբ այդ Աթոռը օգտակար լինի ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռին: Այս ոգով, այո՛, Կ. Պոլսո ազգային ժողովը պահպանեց Սսո Աթոռը, քայց ամեն անգամ որ այդ Աթոռը փորձեց իր սահմաններից դուրս ելնել, կամ ինչ որ չափով հակադրվել Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնին, նույն ազգային ժողովը կարգի հրավիրեց Սսո Աթոռը և պարտադրեց չխախտել օրինականությունը:

1871 թվականին Նրիմյան պատրիարքի նախագահությամբ գումարված ազգային ընդհանուր ժողովի որոշումով պատրիարքարանում կազմվում է մի այլ հանձնաժողով, որը մշակում է 7 հոդվածներից կազմված մի ծրագիր՝ «Ծրագիր հարաբերությանց Կիլիկիո կաթողիկոսական վիճակին, ըստ ազգային կեղծեմական վարչության» անունով, որպեսզի Ազգային Սահմանադրությունը տրամադրության և Ազգային Կենտրոնական Վարչության տնօրինության համաձայն կատարվի Սսի նոր կաթողիկոսի ընտրությունը:

Սսի «ամենապատիվ» կաթողիկոսին հրամայվում է «յամենայն վերնագիրս կոնդակացն և յամենայն գրութիւնս ստորագրել Կաթողիկոս Տանն Կիլիկիոյ, ընդ օմին ի քաց թողոյ զգործածութիւն մանուշակագոյն վեզարի և տարականոն ստորագրութիւն» (Իզմիրլյան, էջ 1887):

Ազգային Վարչությունը և Կ. Պոլսի պատրիարքարանը 1871-ին Սսի Մկրտիչ Բիֆուիզյան կաթողիկոսի ընտրությունը հաստատելու համար նրա առաջ պայման են դնում «խոստումնագրով մը ընդունիլ ազգային ընդհանուր ժողովի ընելիք կարգադրությունը կիլիկյան Աթոռին ու ազգային պատրիար-

քարանձի հարաբերությանց մասին, որպեսզի ճշտվի Կիլիկիո Աթոռին ու Կ. Պոլսի պատրիարքարանձի հետ հարաբերության կերպը, ուրիշ խոսքով ազգային պատրիարքարանձի ե Մայր Աթոռի գերիշխանությունը Կիլիկիո Աթոռի վրա» (Բաբգեն կաթողիկոս, անդ, էջ 715—716):

Հանուն Ազգային Կենտրոնական Վարչության, Խրիմյան պատրիարքը իր 1872 թվի մարտ 10 թվակիր պաշտոնական գրությամբ տեղեկացնում էր Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին, թե Կ. Պոլսի ազգային երեսփոխանական ժողովը և վարչությունը բարձր են պահել Մայր Աթոռի գերագահության սկզբունքը, «առջևն առած են Հայց. ս. եկեղեցվո միության և միասնության սպառնացող վտանգին, Ստ աճկախության սպառնացող դիրքը օրինավոր սահմաններու տակ մտցնելով, ապագայն իսկ ապահովելու հաջողած է», որովհետև, ավելացնում է Գևորգ Դ-ին ուղղված պաշտոնագիրը, «երբ կաթողիկոսն իր խոստումնագիրը դրժե և սահմանելի հարաբերությունը չընդունի և կամ նոցա դեմ վարվի, անտարակույս անքաստանության տակ կիյնա և ի պահանջել հարկին՝ մինչև անգամ կդադրի յուր պաշտոնեն» (Իզմիրլյան, անդ, 937—941):

Այս պայմանների ներքո է ընտրվում Մկրտիչ Քեֆսիզյանը, բայց ընտրությունից հետո դժուր է իր խոստումը և իր անկարգ ընթացքով «ի դերև հանցե համաձայնության ամեն փորձ» և փորձեց «խզել կասերը Մայր Աթոռի և ազգային պատրիարքարանձի հետ» (Բաբգեն կաթողիկոս, անդ, էջ 728, 1219):

Քեֆսիզյանի մահից հետո Սսի Աթոռը 8 տարի (1894—1902) թափուր է մնում: Մայր Աթոռի, Կ. Պոլսի պատրիարքարանձի և «բովանդակ հայության» սենեյալ մտահոգությունը զամված էր Կիլիկիո Աթոռի խնդրին և Կիլիկիո ժողովուրդի կացության» (Օրմանյան, «Ազգապատում», Գ, էջ 5189), որովհետև կառավարության գլխավոր նպատակն էր ձգձգել ընտրությունը, սրել ընտրական պայքարը փառամոլ եկեղեցականների միջև, Կիլիկիո Աթոռը հակադրել Մայր Աթոռին ու Կ. Պոլսի պատրիարքարանձին և «Հայ ազգությունը երկուքի բաժնել և Կիլիկիո համար նոր հայ ազգություն մը կազմել» (Օրմանյան, Գ, էջ 5810): Այս ձևով հայ «ազգությունը երկուքի կբաժնվեր և Կիլիկիո համար նոր հայ ազգություն մը կկազմվեր» (Բաբգեն կաթողիկոս, անդ, էջ 777):

Վերջապես 1902 հոկտեմբերի 12-ին ընտրվում է Սահակ եպս. Խապայանը, որպես կաթողիկոս Սսի:

Ազգային Վարչությունը ընտրական գործողությունները գտնելով օրինավոր, հաստատում է այդ ընտրությունը, այն մտածումով, որ պատրիարքարանձի կողմից նախապես Կիլիկիո Աթոռին փոխանցված «պայմանագիրը ընդունելի և գործադրելի ճկատված է Խապայանի կողմն» (Օրմանյան, «Ազգապատում», Գ, էջ 5807):

Խրիմյան Հայրիկը ս. Էջմիածնից շնորհավորում է Խապայանի ընտրությունը:

1903 թվականի ապրիլի 20-ին Սուրբ կատարվում է Խապայանի օծումը: Իր մատուցած առաջին ս. պատարագների մեջ Խապայանը հիշում է Խրիմյան Հայրիկի անունը որպես բնդհանրական Հայրապետի: Իր անդրանիկ կոնդակում Խապայանը դարձյալ հիշում է Ամենայն Հայոց Հայրապետին, հորդորում է սուրբել «վասն կենաց եպիսկոպոսապետին Հայկազանց՝ Հայրապետին Ամենայն Հայոց և նախամեծար Աթոռոյ Արքայ Էջմիածնի» և հույս է հայտնում, որ երկու Աթոռների միջև մի շարք խնդիրների պատճառով ա-

ռաջ եկած անհասկացողությունները կվերանան սիրով և միաբանությամբ: (Բաբգեն կաթողիկոս, անդ, էջ 846):

Սակայն, պատրիարքարանի և խապայանի միջև շուտով ծագում է դարձյալ «Աթոռի խնդիր մը, և ամոր հաջորդեց իրավասության խնդիր մը, որում ի պատասխան ... 18 հոդվածներն բալկացած գիր մը հանձնվեցավ Սահակ կաթողիկոսին» (Բաբգեն կաթողիկոս, անդ, էջ 885), որի երկու հոդվածները վերաբերում էին ս. Էջմիածնի և Սսի Աթոռի հարաբերություններին, իսկ մյուս հոդվածները շոշափում էին Կ. Պոլսի պատրիարքարանի, Ազգային Կենտրոնական Վարչության և Սսի Աթոռի հարաբերությունները: Այս առթիվ Օրմանյան պատրիարքը խապայանցի մի ընդարձակ նամակ է գրում «իբրև հեճակետ ունենալով այն սկզբունքը, թե հայությունը մեկ եկեղեցի է, և մեկ կեդրոն ու գլուխ կրճա ունենալ, որ է Էջմիածինը, և տաճկահայությունը մեկ ազգ է ու մեկ կեդրոն ու գլուխ կրճա ունենալ, որ է Կ. Պոլիսը, որով Սիսը երկու տեսակետով ալ պետք էր երկրորդական ճակատվեր և առաջնության ձրգտումներ չուենար, որպեսզի եկեղեցվույն և ազգին բաժանման առիթ ալած չլլար» (Օրմանյան, Գ, էջ 5308):

Օրմանյան պատրիարքին գրած իր 1906 թվականի մարտ 21 թվակիր և 1907 թվականի փետրվար 26 թվակիր նամակներով Սահակ կաթողիկոս խապայանը «Սուրբական խնդիրներում կխառներ ճան Կիլիկիո եպիսկոպոսներում Էջմիածնական վիճակաց մեջ ազատորեն պաշտոնավարելու և Կ. Պոլսո պատրիարք ընտրվիլ կարենալու կետերը, հսկառակ նույնիսկ Ազգային Սահմանադրության» (Օրմանյան, Գ, էջ 5310):

Սահակ կաթողիկոս խապայանց էր, որ փորձեց իր մի շարք կոնդակներում «օրինականացնել» «եպիսկոպոսապետ և կաթողիկոս Ամենայն Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիո» տիտղոսի գործածությունը:

1907 թվականի փետրվար 26 թվակիր նամակով խապայանը այս մասին գրում էր Օրմանյան պատրիարքին. «...իսկ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑԻ Կիլիկիո Աթոռին վրա փոխադրույլ մենք չենք, այլ մեզմե առաջիները, ուստի այդքան նվիրական և պատմական հիշատակ մը ջնջել Մեր իրավասություններեն շատ վեր է: Ապահով թող լլլա Պատկ. Վարչությունը, որ ՈՉ ԱՄԵՆԱՅՆ, ՀԱՅՈՑԻ և ՈՉ Կիլիկիո ՏԱՆ ՄԵՇ մակդիրը, կրճան Մեր մեջ այն հավակնությունը հառաջ բերել, կարծելու համար թե Մայր Աթոռո Հայրապետը ընդհանրական լլլալու իրավունքեն կապտված է, հետևաբար թյուրիմացություն ստեղծելու փափաքողներուն տված մեկնությունը Մեզ համար կարեվորություն և նշանակություն չունի» (Բաբգեն կաթողիկոս, անդ, էջ 906):

Օրմանյան պատրիարքի, Կ. Պոլսի Ազգային Վարչության և Մայր Աթոռի միջև ծագած այս հարցերի առիթով, որպես Գերագույն Դատավորի և Վերադիտողի, խապայանը դիմում է պաշտոնապես ճան Խրիմյան Հայրիկին «ասոր օգնությամբ և հեղինակությամբ Կ. Պոլիս Ազգային Վարչությունը ճնշելու: Խրիմյան սակայն չէր կրճար եկեղեցական կանոններեն և ազգային պահանջներեն հեռանալ, մանավանդ որ խապայան չէր քաշված նույնիսկ Մայր Աթոռը վիրավորող կետեր առջև դնել... Եվ հարկավ այս էր պատճառը, որ խապայանի դիմումները անպատասխան կմնային» (Օրմանյան, Գ, էջ 5314):

1907 թվականի ապրիլի 28-ին Խրիմյանը վերջապես պատասխանում էր խապայանին և թելադրում՝ չհետևել «Սնափառ և ոչ էական խնդրոց և վեհաճոցներամբ նայել յարտաքին ձևակերպութիւնս ... պաշար մղել միայն ընդդէմ վնասաբեր խոչընդոտաց», աշխատել «դաստիարակութեան հայ մանկւոյն, բարձրացուցանել զբարոյական անկեալ վիճակ ժողովրդեան գա-

ւառաց և լուսաւորել զմիտս նոցա, և համերաշխ եղբայրութեամբ կենցաղութարի» (Կիլիկիո կաթողիկոսության վերաբերյալ պատճեններ 4 եր. 54, նաև Օրմանյան, Կ, էջ 5314—5315):

ԿԻԼԻԿԻԱՆ ԱԹՈՒՐ ԱՆԹԻՒՆԱՍՈՒՄ

Կիլիկյան Աթոռից ներս, ի շահ եկեղեցու և հայ ժողովրդի, օրինականություն և կարգ ու կանոն հաստատելու Մայր Աթոռի, Կ. Պոլսի պատրիարքարանի և Ազգային Կենտրոնական Վարչության ջանքերը ընդհատվում են երկրում տիրող 1908—1917 թվականներին քաղաքական, ուլթերգական վերիվայրումների հետևանքով, ինչպիսիք էին Ադամյայի կոտորածը 1909-ին, Առաջին համաշխարհային պատերազմը 1914-ին, Ապրիլյան եղեռնն ու տարագրությունը 1915-ին և Թուրքիայում Ազգային Սահմանադրության վերացումը:

1921 թվականին դատարկվում էր Կիլիկիան հայ ազգաբնակչությունից: Սահակ կաթողիկոսն էլ «ամդարձ մեկնեցավ Ադամայեն» (Բարզեն կաթողիկոս, անդ, էջ 274): Կիլիկյան Աթոռը դարձավ գաղթական ու թափառական: Սսի Աթոռը կորցրեց իր ոտքի տակի հողը: Օրակարգի վրա էր դրված Սսի Աթոռի լինել և չլինելու հարցը: Չկար Կիլիկիան: Ի՞նչ պետք է լիներ հսկատագիրը կիլիկյան Աթոռի:

1928 թվականի փետրվարին Սահակ Խապայան կաթողիկոսը գրում է իր «Կտակ»-ը, որն իրապես «կտակ մը ըլլալն ալելի Կիլիկիո կաթողիկոսության տնականության մղձախանջն էր» (Բարզեն կաթողիկոս, անդ, էջ 895):

Կային մարդիկ, որոնք մտածում էին, թե Կիլիկիայից դուրս իմաստ չունի պահել կիլիկյան Աթոռը և «ավելորդ է Կիլիկիո կաթողիկոսությունը Սյուրիո մեջ, քանի որ Երուսաղեմի հայ պատրիարքությունը, իբրև դարավոր Աթոռ, կրնա ինքն ստանձնել Սյուրիո հայության եկեղեցական գործերու ղեկավարությունը» («Սիոն», 1929, էջ 132):

Ուրիշներ, որոնց թվում նաև Սահակ կաթողիկոսը, ավելի կանոնական էին գտնում կիլիկյան Աթոռի միացումը «Ընդհանրական Հայրապետության»: Կային նաև ուրիշներ, որոնք «քանավոր ու օրինական կգտնեին աթոռակցի մը օծումը» («Կտակ»):

Այդ ծանր օրերին կիլիկյան պանդուխտ Աթոռի գոյության և տնականության մտահոգություններով էր զբաղված նաև Մայր Աթոռը:

1924 թվականից Գևորգ Ե-ի և Սահակ կաթողիկոսի միջև սկսվում է թղթակցություն կիլիկյան Աթոռի Սիրիայում և կամ Լիբանանում վերահաստատման միջոցառումների մասին: Սահակ կաթողիկոսը անհրաժեշտ էր գտնում այդ մասին իմանալ Ամենայն Հայոց Հայրապետի «իմաստուն տեսությունը և Գերագույն հոգևոր խորհրդի կարծիքը» («Էջմիածին», 1968, № Ա, էջ 34):

Մի շարք նամակագրություններից հետո կիլիկյան Աթոռի վերահաստատման հարցով 1928 թվականի դեկտեմբեր 25 թվակիի նամակով Մայր Աթոռը, հանուն Ամենայն Հայոց Հայրապետի, լիազորում է եգիպտահայոց առաջնորդ և Մայր Աթոռի նվիրակ տ. Թորգոմ արքեպ. Գուշակյանին՝ զննել Երուսաղեմ և անձամբ տ. Եղիշե Դուրյան պատրիարքին հանձնել Գևորգ Ե-ի պաշտոնական գրությունը՝ «իմանալու նորա անձնական կարծիքը ու զեկույնելու Վեհափառ Հայրապետին, ... ի նկատի ունենալով միայն Սիրիայի հա-

յության ազգային-կրոնական, եկեղեցական-վարչական գործերի կազմակերպումը ու վարչաձևի միությունը» («Էջմիածին», 1968, № Ա, էջ 85):

Նույն օրը և նույն հարցի շուրջ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի տեղակալ տ. Խորեն արքեպիսկոպոսը, Ռաճուն Գևորգ Ե-ի, գրում է Երուսաղեմ՝ տ. Ն-ի շրջան Կատրիարք Դուրյանին, որ «մենք միանգամայն սնճրածեշտ և անհետաձգելի ենք համարում Սիրիո հայոց թեմերի շուտավույթ և լավ կազմակերպումը»: Նույն նամակում թելադրվում էր, ըստ Սահակ կաթողիկոսի՝ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին կատարած խնդրանքի, որ «Երուսաղեմի առեմուսպատիվ պատրիարքը հաճեր Բեյրութի մատույր հարակից տեսչական բնակարանով և Դամասկոսի եկեղեցին առժամանակյա մեզ հանձնել»: («Էջմիածին», ամդ, էջ 85):

Այս առթիվ Սահակ կաթողիկոսը երախտագիտությամբ գրում էր Մայր Աթոռ՝ Վիլիկիո և Երուսաղեմի Աթոռներում եղբայրական համաձայնությունը միայն սրբազան Հայրապետի օրհնալիք միջնորդությամբ գլուխ կրճա գալ» («Էջմիածին», ամդ, էջ 84):

Այնուհետև Մայր Աթոռի հանձնարարությամբ 1929 թվականի ապրիլի 30-ին Երուսաղեմ է մեկնում տ. Թորգոմ արքեպիսկոպոսը «Դուրյան պատրիարքին հանձնելու համար Մայր Աթոռեն հղված կարևոր գրություններ Կիլիկիո կաթողիկոսության Սյուրիո մեջ կազմակերպումը դյուրացնելու» և Երուսաղեմապատկան եկեղեցիները «առժամանակյա» կերպով կիլիկյան Աթոռին հանձնելու համար (Ա. Ալպոյաճյան, «Թորգոմ պատրիարք Գուշակյան», Կահիրե, 1940, էջ 488):

«Երբ Երուսաղեմ հասա,—գրում է Թորգոմ արքեպ. Գուշակյանը,—այդ հարցերը կարգադրված էին արդեն Ամենայն Հայոց Սրբազնագույն Հայրապետին փափաքին համաձայն» («Սիոն», 1928, էջ 160):

Այս ձևով վերակազմվում էր կիլիկյան Աթոռը Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի օրհնությամբ և ջանքերով և համագալսի օժանդակությամբ:

Ուղեցիկն մի պահ կանգ առնել կիլիկյան Աթոռի Սիրիայում և ապա Լիբանանում վերահաստատման պատմության վրա, ցույց տալու համար Աթոռի խառնուրդի ճիշտ շարադրանքի զրպարտչական բնույթը: Ըշմարտությունն այն է, որ Մայր Աթոռը երբեք չի պայքարել Սսի Աթոռի և նրա գահակալների դեմ և երբեք չի ցանկացել անջնջանել այդ Աթոռը և այն վերածել «պարզ վանահայրության»:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը 1968 թվականի նոյեմբեր 21 թվակիր Տ. Տ. Խորեն կաթողիկոսին գրած Իր նամակում շեշտում էր. «Այստեղ գուցե հիշենք ավելորդ անգամ մը ևս, թե Մայր Աթոռը երբեք չէ մտածած և չի մտածեր որևէ չափով տկարացնել կիլիկյան Աթոռը կամ սահմանափակել անոր իրավասությունները և ներքին ինքնավար դեկավարությունը: Մենք անշեղ կերպով կհետևենք մեզ մախորդող Հայրապետներու օրհնակին և կհարգենք ձեր Աթոռին իշխանությունը Լիբանանի, Սուրիո և Կիպրոսի թեմերում վրա» («Էջմիածին», 1970, № 2—Է, էջ 16):

ԱՆԹԻԼԻԱՍՆ ԱՅՍՕՐ

Տեսնում ենք ահա, թե ինչպես սահմանադրական սերունդը իր ժամանակին, այնպես էլ Մայր Աթոռն ու Ամենայն Հայոց Հայրապետը այսօր, մտածում են նույն ձևով. «Սսի կաթողիկոսը պետք է մնա իբրև կաթողիկոս, այլ որչափ կարելի է, պետք է վերճա իբրև հակառակաթոռ: Ոչ միայն վա-

սրնգի գայթակղությունն ու սնուստությունն մրն է, այլև վասնզի օր մյս վտանգավոր կրնա ըլլալ» (Իզմիրյան, աճդ, էջ 828—842):

Այսօր, սակայն, Անթիլիասը կիլիկյան Աթոռի անունով, ճիշտ հակառակ ուղղությամբ է գործում, այսինքն, վնասակար լինում Մայր Աթոռ ու Էջմիածնին, ամեն կերպ փորձում է հափշտակել Մայր Աթոռի թեմերը, փորձում է քանդել սփյուռքի հայության հոգեկան կապը ս. Էջմիածնի հետ և տկարացնել նրա հեղինակությունը արտասահմանի մեր պանդուխտ ժողովրդի հոգևոր-ազգային գիտակցության մեջ: Նույն Անթիլիասը փորձում է նաև գործել Մայր Աթոռի հեղինակության դեմ, միջեկեղեցական-միջազգային կյանքում:

Այո՛, դժբախտաբար, այսօր Անթիլիասի Աթոռը վնասակար է դարձել հայ եկեղեցու և հայ ժողովրդի համար, իր անկարգ արարքներով, իր պառակտիչ հակազգային գործունեությամբ: Անթիլիասի հրապարակած վերջին շարադրանքը անհերքելի մի մոր ապացույց է այդ վնասարեք քաղաքականության հետապնդման:

Ի տես այս ողբերգական վիճակի հայ հավատացյալը մղվում է հարց տալու՝ իճշո՛ւ այս բոլորը: Մինչև 1956 թվականի դրությամբ ու վիճակով Անթիլիասի Աթոռը իճշո՛ւ էր սահմանափակված և իճշ չափով իրավազորված կամ անջքացած, որ հետո, իբրև անհրաժեշտություն, նա փորձեր իր իշխանությունը տարածել Մայր Աթոռի թեմերից ներս՝ պառակտյալ իրավիճակ ստեղծելով սփյուռքի գրեթե ամբողջ տարածքի վրա: Ո՛ւ իճշ շահեց Անթիլիասի այս վերջին սարիների օրինազանցություններից: Եվ արդյոք խելքը գլխին հայ մարդ կա՞, որ այս իրավիճակի մեջ տեսնի իրապես կիլիկյան իսկ Աթոռի շահը: Անթիլիասը փաստորեն կտրում է այն ճյուղը, որի վրա ինքն էլ կանգնած է:

Ուրեմն, 1956 թվականից սկսած, Անթիլիասի կիլիկյան Աթոռը ուրիս գալով «իր ավերից», այսինքն՝ տեղական Աթոռի իր համգամանքից, դարձյալ սկեկոծեց մեր եկեղեցին ու ժողովուրդը:

Ծանոթ են 1956 թվականից սկսած Անթիլիասի տագնապի խաղալ ու դրական լուծմանը նվիրված Մայր Աթոռի և անձամբ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի ջանքերը, հորդորները, խաղաղասիրական կոչերն ու հաշտության առաջարկները, որպեսզի Անթիլիասի Աթոռը մնա իր սահմանների մեջ, իր հոգևոր, ազգային առաքելության բարձրության վրա և իր օգտակար նպաստը բերի մեր ժողովրդի հոգևոր սպասին հայ եկեղեցու նվիրապետության ծոցում, օրինականության և համերաշխ գործակցության պայմաններում:

Մանավանդ 1963 թվականի հոկտեմբերի 26-ին Ներուսալեմի ողջագործումով Մայր Աթոռը գերագույն ապացույցը տվեց իր բարի կամեցողության և իր լավատեսության, ընդառաջելով Անթիլիասի պահանջին, որ Տ. Տ. Խոբենն աթոռակալին կաթողիկոսական ճանաչում տրվի առանց պաշմանի:

Ներուսալեմի ողջագործումով Մայր Աթոռը հույս ուներ, որ մոր էջ կբացվի մեր ազգային-եկեղեցական կյանքում՝ պատմականորեն նվիրագործված իրավասությանց սահմանների հարգումով, և այդ ողջագործումը կարմատաճա մեր կյանքում ու կղաղնա հոգևոր միության, եկեղեցական և ազգաշեն գործունեության խաբիսի:

Ավա՛ղ, սակայն, մոր հուսախաբություններ էին սպասում Մայր Աթոռին: Անթիլիասի Աթոռը և անձամբ նրա արդի գահակալը 1963 թվականից անմիջապես հետո անկարգ ու պառակտիչ մոր արարքներ գործեցին, որոնց հե-

տեվանքով «սաղ երկաթի մը հպումը զգացիմք մեր սրտին մեջ». գրում է Վենամուտ Հայրապետը պատկերավոր արտահայտությամբ, գործեր, որոնք միաժամանակ «զույն գլխի կզարնվին Երուսաղեմի ողջագործման ոգու հետ և նոր դուռ կբանան երկաթառակության և խոտվության»:

Արդարև, 1989 թվականից հետո, Անթիլիասի այդ անկարգ գործերից ելան:

1. Տ. Տ. Նսրեն կաթողիկոսի կողմից անթիլիասական մի եպիսկոպոսի նշանակումը Մարսելի թեմում, սուսնց Ամենայն Հայոց Հայրապետի գիտության և համաձայնության:

2. Երկու Աթոռների հավասարագործության նորարարյա մի տեսության հրապարակումը:

3. «Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց» տիտղոսի գործածությունը:

4. 1985 թվականի Կիլիկյան Աթոռի նոր կանոնադրության մեջ 32 և 39 հոդվածների ներմուծումը:

5. Ունեցություն Կարսկասի հայ համայնքի ծոցում:

6. Ամենայն Հայոց Հայրապետի վճռով կարգադրվ արված մի ուստադրուծ քահանայի վերականգնումը և քահանայության պաշտոնի կոչվելը Անթիլիասի իշխանության ներքո:

Ահավասիկ հեռանալը Անթիլիասի գահակալի՝ Երուսաղեմում տված հանդիսավոր խոստումների:

Այս պայմաններում որքան անհամոզիչ է հնչում Անթիլիասի խոսքը հայ եկեղեցու ներքին միության, եղբայրության և սիրո մասին, երբ մյուս կողմից գործնապես նա ճիշտ հակառակ ուղղությամբ է գործում: Անթիլիասի խոսքը, սակայն, «առանց գործի մնում է կեղծ և մեղայ»:

ՄԵՐ ՕՐԵՐԻ ՀՐԱՄԱՅՆԱԿԱՆԸ

Այսօր մեր պանդուխտ ժողովրդի հիմնական հարցը, մեր ժամանակների հրամայականը, մեր եկեղեցու ներքին միության և նվիրապետական բոլոր Աթոռների միջև համերաշխ գործակցության վերահաստատման հարցն է, որպեսզի հայոց սուրբ եկեղեցին իր ազգապահպանման պատմական առաքելությունը կարողանա շարունակել միացյալ ճիգերով և առավել արդյունավորությամբ:

Անթիլիասը, վերջին տարիների իր մակերեսային և անհեռատես քաղաքականությամբ, արգելակում է այդ առաքելությունը:

Բոլոր նշմարիտ հայերը քաջ գիտեն, որ համայն ազգի գերագույն սրբությունը Մայր Աթոռ սուրբ Էջմիածինն է, ամուր խարսխված հայրենի հողի վրա, Արարատի դիմաց, ս. Լուսավորչի իսկ ձեռքով: Ո՛վ շահ է որոնում այդ սրբության զգացումը տկարացնելու մեջ:

Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնի օրհնության ներքո, սփյուռքում հայ եկեղեցու նվիրական առաքելությունն է մանավանդ այսօր, հայությունը հա՛յ պահել, փրկել նրան մոլորեցուցիչ ազդեցություններից ու դարձնել նրան մի ամրակուտ, միասնական ամբողջություն իբրև եկեղեցի:

Այդ նվիրական աշխատանքը հնարավոր կլինի, այո՛, առավել արդյունավորությամբ կազմակերպել, եթե հարգվի մեր եկեղեցու նվիրապետական կառույցի մեջ օրինական միության սկզբունքը և եթե վերականգնվի ավանդական կարգապահությունը և համերաշխ գործակցությունը նվիրապետական Աթոռների միջև:

Միայն այսպիսի պայմանների մեջ Անթիլիասի Աթոռը, պահելով իրեն լիբրապահված տեղը, դիրքը և իշխանության սահմանները հայ եկեղեցու նվիրապետական կառույցի մեջ, պիտի կարողանա իր շինարար, օգտակար առայնությունը կատարել, հոգևոր և ազգային իմաստով:

Այս ցանկալի և օրինական իրավիճակին հասնելու համար է, որ Ամենայն Հայոց Հայրապետը իր 9 հոկտեմբեր 1972 թվակիր նամակում հորդորում էր Անթիլիասի գահակալին, որ անդրադառնա ցարդ կատարված սխալներին, և հարգվեն հետևյալ առաջադրանքները.

Ա.—Անթիլիասի կիլիկիո կաթողիկոսության Աթոռը ընդունի կանոնական և պատմությամբ նվիրագործված Հայաստանյայց եկեղեցու միության սկզբունքը, հոգևոր վերին իշխանության (ներքո Ամենայն Հայոց կաթողիկոս-Պատրիարքի:

Բ.—Անթիլիասի կիլիկիո կաթողիկոսության Աթոռը հարգի հայ եկեղեցու նվիրապետական Աթոռների իրավասությանց սահմանները:

Գ.—Անթիլիասի կիլիկյան Աթոռը հանձն առնի Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնի իրավասության վերադարձնել Իրանի, Հունաստանի և Միացյալ Նահանգաց թեմերը և Կարակասի համայնքը:

Դ.—Միջեկեղեցական կազմակերպությունների և համաժողովների մեջ միայն եկեղեցին ճերկայացվի միացյալ մի պատվիրակությամբ:

Ե.—Անթիլիասի կիլիկյան Աթոռը հարգի սկզբունքը, որ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս-Պատրիարքի պատճառով կամ կարգալուծման վճիռները վերջնական են և պարտադիր հայ եկեղեցու նվիրապետական բոլոր Աթոռների և թեմերի համար:

Անթիլիասը պետք է իսպառ հրաժարվի «Ամենայն Հայոց կաթողիկոսություն» լինելու իր հավակնություններից ու մտնի հայ եկեղեցու օրենքի և կարգի ձիրքի մեջ, մտնի հայ եկեղեցու իսկական, կանոնական միության մեջ: Դրանով նա ավելի՛ կզորանա, Է՛լ ավելի լայն չափով իր նպաստը կթերի մեր եկեղեցու հոգևոր սպասին և ազգի ծառայության գործին:

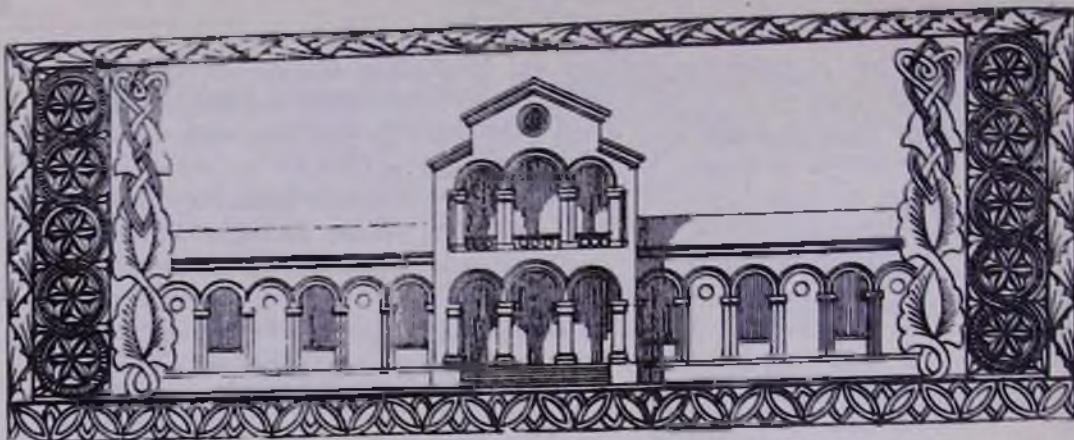
Այն դեպքում և ա՛յս պայմաններում, այո՛, Մայր Աթոռի գլխավորությամբ, բովանդակ հայությունը բարոյապես, նյութապես գորավիզ կկանգնի կիլիկյան Աթոռին:

Այն ձևով և միայն ա՛յս ձևով Անթիլիասը կարող է արդարացնել իր գոյությունը հայ եկեղեցու նվիրապետության ծոցում՝ հավատարիմ մնալով իր իսկ օրինապահ գահակալներին:

Մայր Աթոռը, Հայոց Հայրապետը ա՛յդ է, որ կպահանջեն Անթիլիասի Աթոռից: Եվ այդ ո՛չ միայն անհրաժեշտ է, այլ նաև հնարավոր և ցանկալի:

«ԷԶՄԻԱՇԻՆ» ԱՄՍԱԳՐԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՄԱՆՈՐԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹՅՈՒՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԾԵՄԱՐԱՆՈՒՄ

Ամանորը խիճդ ու ուրախություն է քերտւմ մարդկանց, ցնծության արթունք սփռում բոլոր սրտերին:

Կյանքի այս տոնի նկատմամբ անտարբեր չի մնում նաև Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինը:

Արդեն ավանդույթ է դարձել Մայր Աթոռի միաբանության, պաշտոնեության և հոգևոր ճեմարանի ուսանողական և դասախոսական կազմերի համար Նոր տարին դիմավորել միասին, ինչպես նախանշելի համերաշխություն ունեցող մի ընտանիք, հոգևոր ճեմարանի հարկի տակ:

Այս տարի մույնպես չի խախտվում այդ ավանդույթը:

Տոնականորեն զարդարված դահլիճը սպասում է Հայոց Հայրապետի օրհնաբեր ժամանումին:

Ժամը 20-ին, խանդավառ ծափողջույնների մեջ, դահլիճ է մտնում Վեհափառ Հայրապետը և օրհնում Մայր Աթոռի քարիքներով զարդարված Ամանորի սեղանը: Հայոց Հայրապետի կողքին տեղ են գրավել Գերագույն հոգևոր խորհրդի և Մայր Աթոռի միաբանության անդամները, հոգևոր ճեմարանի դասախոսական կազմը:

Հնչում է Հայաստանի պետական հիմնը:

Ամանորյա շնորհավորական սրտագին խոսք է ասում հոգևոր ճեմարանի տեսուչ տ. Արիս Ծ. վրդ. Ծիրվանյանը՝ հանուն հոգևոր ճեմարանի շնորհավորելով Հայոց Հայրապետի Նոր տարին ամենաջերմ քաղաքացիականությամբ և շնորհակալությամբ

հայտնում հայրապետական այն հոգածության և գուրգուրանքի համար, որոնցով Ն. Ս. Օծությունը շրջապատել է հոգևոր ճեմարանը՝ որպես իր սրտի մոտ կրթական-հոգեվոր հաստատություն:

Ապա տեսուչ վարդապետի հրավերով խոսք է առնում Հայոց Հայրապետը՝ Ամանորի առթիվ իր պատգամը և օրհնությունը տալու Մայր Աթոռի միաբանությանը, հոգևոր ճեմարանի դասախոսական կազմին և ուսանողությանը՝ թելադրելով, որ ամկոտրում հավատքով և լավատեսությամբ շարունակեն ծառայել ամենայն հայոց սրբությունը սրբոց Մայր Աթոռ ս. Էջմիածին, մեր վերածնված մայր հայրենիքին և հայ ժողովրդին, որ ի հայրենիս և ի սփյուռս աշխարհի, հոգևոր-եկեղեցաշեն ու հայրենազվեր նոր աշխատանքներով՝ ի պայծառություն մեր սուրբ եկեղեցու, ի քարօրություն հայրենյաց և ի խաղաղություն աշխարհի:

Հայոց Հայրապետն իր հավատքի և լավատեսության սրբազան կրակով խանդավառում և ոգեշնչում է բոլոր ներկաներին՝ նվիրումով իրենց աշխատակցության բաժինը քերելու համար Մայր Աթոռի հոգևոր, մշակութային, կրթական, վաճառական-վերանորոգչական ու կազմակերպչական հետագա բոլոր աշխատանքներին, ինչպես նախորդ տարիներին:

Այնուհետև հոգևոր ճեմարանի ուսանողության անունից Հայոց Հայրապետին ուղղվալ շնորհավորական և որդիական ե-

րախտագիտության խոսք է ասում Գ լսարանի ուսանող վաչե սրկ. Նալբանդյանը:

Վեհափառ Հայրապետի սլաոգամով և զրհնության խոսքով ավարտվում է հանդեսի Ա մասը:

Սեղանի օրհնությանը սկսվում է Ամանորի ճաշկերույթը և հանդեսի Բ՝ գեղարվեստական մասը, որը ղեկավարում է հոգևոր ճեմարանի ավագ վերակացու Սարգիս սրկ. Սարգսյանը:

Ընդհանուր խանդավառության մեջ Մայր Աթոռի հարատևման և Վեհափառ Հայրապետի կենաց արևջատության համար առաջին և միակ բաժակը բարձրացնում է տ. Հուսիկ եպս. Սանթրյանը: Բոլորը հոտընկարս միանում են այդ առաջարկին բարեմաղթություններով:

Հանդիսության հոգևորությունն ավելացնում են հոգևոր ճեմարանի սաները՝ ղեկավարությամբ եվրոպական երաժշտության դասախոս Խորեն Մեխյանեջյանի՝ երգելով «Գարուն Երևան» և «Սեղանն է առատ» երգերը:

Այս Գ լսարանի ուսանող Գրիգոր սրկ. Զմրուխտյանը կարդում է Ամանորի տոնի սուրճի գրված զվարթ ու մերթ դիպուկ բանավոր կաղանդչեքերը:

Հոգևոր ճեմարանի «Զվարթնոց» էստրադային նվագախումբը կատարում է մի շարք ուրախ երգեր:

Այնուհետև հանգչում են դահլիճի բոլոր

լույսերը, և խորհրդավոր մթության մեջ շարքով մերս են մտնում Գ լսարանի ուսանողները, վառված մոմերը ձեռքերին, ու տեղ գրավում երգեհոնի մոտ՝ անգլերեն լեզվով կատարելու համար Խճնդյան մի քանի երգեր:

Սարկավագներից մեկն ընթերցում է Ղուկասի Ավետարանից Քրիստոսի ծննդյան պատմությունը (Բ 1—20):

Ժամը 10.30-ին Վեհափառ Հայրապետը, մի անգամ ևս շնորհավորելով բոլոր ճեռկաների Նոր տարին, հրաժեշտ է ասնում և մեկնում:

Ճեմարանի հարկի տակ շարունակվում է խինդն ու ուրախությունը, մինչև կեսգիշեր, ժամը 12-ը:

Նոր տարի է արդեն: Գիշերվա լուռության մեջ 365 անգամ դողանջում են Մայր տաճարի զանգերը՝ ավետելով Հայոց աշխարհի վրա արևածագը նոր օրերի:

Մայր Աթոռի միաքաններն ու ուսանողները բարեպաշտ երկյուղածությամբ մտնում են Մայր տաճարից ներս, համբուրում Իջման ս. սեղանը, կատարում իրենց ուխտն ու աղոթքը և միաբերան արտասանում Տերունական աղոթքը, «Պահապան ամենայնի»-ն և երգում «Տէր ողորմեա»-ն:

Աղոթքով և Ամանորի խոհերով լիցքավորված ուսանողները վերադառնում են հոգեվոր ճեմարան՝ շարունակելու համար Նոր տարվա ուրախությունները:

Մ Ա Յ Ր Ա Թ Ո Ռ Ո Ւ Մ

Հունվարի 1-ին, երեքշաբթի.—Գ օր Ծը-
նդնդեան պահոց: Կաղանդ, տարեմուտ.

Այսօր Մայր տաճարում, Ամանորի առի-
թով, ս. պատարագ է մատուցում տ. Մուշեղ
վրդ. Պետիկյանը:

Պատարագի ավարտին Նոր տարվա խոր-
հրդի և ճշմանության մասին լավագույն
խորհրդածություններով և քարի մաղթանք-
ներով քարոզում է Մայր տաճարի լուսարա-
րապետ տ. Հուսիկ եպս. Սամթուրյանը:

Այնուհետև Իջման ս. սեղանի առաջ, Վե-
հափառ Հայրապետի հանդիսադրությամբ,
կատարվում է Հայրապետական մաղթանք:

Եկեղեցական արարողություններից հետո
Վեհափառ Հայրապետը թափոթով առաջ-
նորդվում է Վեհարան, ընդունում Մայր Ա-
թոռի միաբանությանը և հոգևոր ճեմարանի
ուսանողությանը:

Մայր Աթոռի միաբանության անուհից դի-
վանապետ տ. Արսեն եպս. Բերքերյանը
շնորհավորում է Վեհափառ Հայրապետի Ա-
մանորը և մաղթում Նորին Ա. Օծությանը
քաջառողջություն, արևշատություն և ազգ-
օգուտ ու եկեղեցաշեն մորամոր ձեռնար-
կումների յիակատար հաջողություն:

Ապա Վեհափառ Հայրապետը փոխա-
դարձաբար շնորհավորում է Մայր Աթոռի
միաբանության Նոր տարին, օրհնում ազգն
ու եկեղեցին, քաղեմադրում քարոզություն
Հայոց աշխարհին և խաղաղություն՝ մարդ-
կությանը:

Այնուհետև բոլոր ներկաներն աջահամ-
բույրով ստանում են Վեհափառ Հայրապե-
տի օրհնությունը:

Հունվարի 5-ին, ուրբաթ.—Ամանորի և ս.
Ծննդյան տոների առթիվ պատարագելու,
հանին կենաց քարոզությամբ հավատացյալ-
ներին մխիթարելու համար, հաքու մեկնեց
տ. Եզնիկ արք. Պետրոսյանը:

Հունվարի 7-ին, երկուշաբթի.—Բ օր
Ծննդեան: Յիշատակ մեռելոց.

Այսօր Մայր տաճարում ս. պատարագ է
մատուցում տ. Հովհաննես ավագ քհն. Մա-
րուքյանը:

Հավարտ ս. պատարագի կատարվում է
հոգեհանգստյան կարգ՝ «լուսն համօրէն
ննջեցելոց»:

Հունվարի 10-ին, հինգշաբթի.—Ամանորի
և ս. Ծննդյան տոների արձակուրդներից հե-
տո, այսօր, հոգևոր ճեմարանում վերսկսվում
են դասավանդությունները:

Հունվարի 11-ին, ուրբաթ.—Այսօր, երե-
կոյան ժամը 17-ին, Վեհափառ Հայրապետի
նախագահությամբ, Երևանի հայրապետա-
կան վիլլայում տեղի է ունենում Գերագույն
հոգևոր խորհրդի հերթական նիստը:

Հունվարի 18-ին, կիրակի.—Ը օր Ծննդե-
կան: Տօն անուանակոչութեան Տեառն մե-
րոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Մայր տաճարում ս. պատարագ է մատու-
ցում տ. Մասիս արդ. Գալստյանը:

Հունվարի 14-ին, երկուշաբթի.—Տօն
Ծննդեան ս. Յովհաննու Կարապետին:

Մայր տաճարում ս. պատարագ է մատու-
ցում տ. Գուրգեն քնն. Աշուրյանը:

Հունվարի 15-ին, երեքշաբթի.—Այսօր, ա-
ռափոխյան ժամը 11-ին, Երևանում, Հայաս-
տանի գիտությունների ակադեմիայի նիստե-
րի դահլիճում, բացվում է ս. Ներսես Ծնոր-
հալու մահվան 800-ամյակին նվիրված գի-
տական նստաշրջանը՝ համատեղ մասնակ-
ցությամբ Հայաստանի գիտությունների ա-
կադեմիայի, Երևանի պետական համալսա-
րանի և ս. Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մա-
տենադարանի:

Նստաշրջանը ներածական խոսքով բա-
ցում է Հայաստանի գիտությունների ակա-
դեմիայի նախագահ, ակադեմիկոս Վ. Համ-
բարձումյանը:

Գիտական նստաշրջանը տևում է երկու
օր՝ հունվարի 15—16 օրերը:

Նստաշրջանում ընթերցվում են գիտական
լուրջ ու բազմաբովանդակ բնույթի արժե-
քավոր դասախոսություններ, ուսումնասիրու-
թյուններ՝ նվիրված ս. Ներսես Ծնորհալու
կյանքին, գործունեությանը, մատենագրա-
կան բազմաժանր և հարուստ ստեղծագոր-
ծությանը:

Հանուն Հայոց Հայրապետի և Մայր Աթոռ
ս. Էջմիածնի, գիտական սույն նստաշրջա-
նին ներկա են լինում Արարատյան թեմի ա-
ռաքնորդական փոխանորդ տ. Կոմիտաս
արքեպիսկոպոսը, Մայր Աթոռի դիվանա-
պետ տ. Արսեն եպիսկոպոսը, «Էջմիածին»
ամսագրի խմբագիր Ա. Հատիսյանը, Հա-
յաստանյայց եկեղեցու Միջեկեղեցական
հարաբերությունների բաժնի ընդհանուր
քարտուղար Պ. Ծահրազյանը, «Էջմիածին»
ամսագրի խմբագրության քարտուղար Եզ-
նիկ արք. Պետրոսյանը:

Խմբագրություն «Էջմիածին» ամսագրի
հաջորդ համարում հանգամանորեն կանդ-
րադառնա ս. Ներսես Ծնորհալու մահվան
800-ամյակին նվիրված գիտական սույն
նստաշրջանին:

Հունվարի 15-ին, երեքշաբթի.—Ամանորի
և ս. Ծննդյան տոների առիթով այսօր, Արա-
րատյան թեմի առաքնորդական փոխանորդ
տ. Կոմիտաս արքեպ. Տեր-Ստեփանյանի
հրավերով, Վեհափառ Հայրապետը այցե-
լություն է տալիս Արարատյան հայրապե-
տական թեմին:

Վեհափառ Հայրապետին ողջեցում են
Մայր տաճարի լուսարարապետ տ. Հուսիկ
եպս. Սանթրոյանը, Մայր Աթոռի դիվանա-
պետ տ. Արսեն եպս. Բերբերյանը, «Էջմիա-
ծին» ամսագրի խմբագիր Ա. Հատիսյանը և
Հայաստանյայց եկեղեցու Միջեկեղեցական
հարաբերությունների բաժնի ընդհանուր
քարտուղար Պ. Ծահրազյանը:

Առաքնորդանիստ ս. Սարգիս եկեղեցում
Վեհափառ Հայրապետին դիմավորում են
Արարատյան թեմի առաքնորդական փո-
խանորդ տ. Կոմիտաս արքեպիսկոպոսը,
Երևանի եկեղեցիների հոգեւորներ և արժա-
նապատիվ հայրերը, թեմական խորհրդի ու
եկեղեցական վարչության անդամները և
հավատացյալ ժողովուրդը:

Ս. Սարգիս եկեղեցու խորանի առջև Վե-
հափառ Հայրապետն Իր աղոթքն է անում և
ապա օրհնում հավատացյալ ժողովուրդին:

Այնուհետև Վեհափառ Հայրապետը հան-
գամանորեն հետաքրքրվում է ս. Սարգիս ե-
կեղեցու վերակառուցման աշխատանքնե-
րով, այցելում շինարարական բոլոր տեղա-
մասերը, գրուցում ինժեներների, վարպե-
տների և շինարարների հետ:

Ժամը 15-ին ս. Սարգիս եկեղեցու առաք-
նորդարանում, հանուն Արարատյան թեմի և
ի պատիվ Հայոց Հայրապետի, տրվում է
նաշխարհային, որին ներկա են լինում տ. Կո-
միտաս, տ. Հուսիկ և տ. Արսեն սրբազան-
ները, թեմական խորհրդի և եկեղեցական
վարչության հոգևորական և աշխարհական
ու Վեհափառ Հայրապետի շքախմբի ան-
դամները:

Սեղանն օրհնում է Վեհափառ Հայրապե-
տը:

Տ. Կոմիտաս արքեպիսկոպոսը, հանուն
Արարատյան թեմի ողջ հոգևորականության,
թեմական-եկեղեցական մարմինների և հա-
վատացյալ ժողովրդի, ջերմորեն ողջունում
է Հայոց Հայրապետի օրհնաբեր ներկայու-
թյունն ու քարի գալուստ մաղթում՝ շնորհա-
վորելով Նոր տարվա և ս. Ծննդյան տոնե-
րը:

Տ. Կոմիտաս արքեպիսկոպոսն ապա որ-
դիական մասնավոր երախտագիտություն և
շնորհակալություն է հայտնում Հայոց Հա-
յրապետին՝ Արարատյան թեմի հանդեպ Նո-
րին Ա. Օծույթյան ցույց տված հայրական հո-

գածության, մեծ ուշադրության և անմիջական ղեկավարության համար, որպեսզի այս տարվա վերջերին ավարտվեն ս. Սարգիս եկեղեցու հիմնական վերակառուցման աշխատանքները:

Ծաշկերույթի ընթացքում թեմական խորհրդի և եկեղեցական վարչության անդամներից շատերը, թեմական խորհրդի ատենապետ Մուշեղ Սերոբյանի գլխավորությամբ, շնորհավորում են Հայոց Հայրապետի՝ Նոր տարին և ս. Ծննդյան տոնը:

Հայոց Հայրապետի գոհունակության և օրհնության խոսքով ավարտվում է Նրա այցելությունը Արարատյան թեմին:

Հունվարի 17-ին, հինգշաբթի.—Այսօր, առավոտյան ժամը 11-ին, Վեհաբանում Հայոց Հայրապետն ընդունում է՝ հունվարի 14—17 օրերին Երևանում ուղուցքների համաճարակագիտության հարցերին նվիրված Սովետական Միության և Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների մասնագետների խորհրդակցության մասնակիցներին:

Սովետական Միության պատվիրակությանը գլխավորում էր ՍՍՀՄ թժշկական գիտությունների ակադեմիայի փորձառական և կլինիկական ուղուցքաբանության ինստիտուտի դիրեկտոր Ն. Ն. Բլոխինը, իսկ ամերիկյան պատվիրակությանը՝ քաղցկեղի համաճարակագիտության բնագավառի խոշոր մասնագետ դոկտ. Մ. Շնայդերմանը:

Հարգարժան հյուրերը նախ եղան Մայր տաճարում, ծանոթացան եկեղեցական արվեստի թանգարանին:

Այնուհետև հյուր-գիտնականներին Վեհաբանում ընդունում է Հայոց Հայրապետը և չերմ գրույց ունենում նրանց հետ:

Պատվարժան հյուրերը հրաժեշտ են առնում Հայոց Հայրապետից և Մայր Աթոռից լավագույն տպավորություններով:

Հունվարի 17-ին, հինգշաբթի.—Ամանորի և ս. Ծննդյան տոների առթիվ (հին տոմարով), պատարագելու, Բանին կենաց քարո-

զությամբ հավատացյալներին մխիթարելու համար, Թբրիսի մեկնեց տ. Արսեն եպս. Բեռքերյանը՝ ընկերակցությամբ Վրեժ սրկ. Նաջարյանի և Վաչե սրկ. Նալբանդյանի: Նույն առիթով Ախալցխա մեկնեց տ. Բագրատ արդ. Գալստյանը, Ախալքալաք՝ տ. Կարապետ քհն. Գրյընյանը, Օրջոնիկիձե՝ տ. Նշան քհն. Բեյքերյանը՝ ընկերակցությամբ Հարություն սրկ. Սարգսյանի, Արմավիր՝ Հովսեփ սրկ. Հակոբյանը:

Հունվարի 19-ին, շաբաթ.—Այսօր, ժամը 11-ին, Վեհափառ Հայրապետը ներկա եղավ Երևանի Այ. Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի պետական ակադեմիական թատրոնի դահլիճում կազմակերպված հանդիսավոր նիստին, որը նվիրված էր Ժողովուրդների բարեկամության շքանշանը մեր հանրապետությանը հանձնելու հանդիսավոր արարողությանը:

Վեհափառ Հայրապետին ընկերակցում էին Մայր տաճարի լուսարարապետ տ. Հուսիկ եպս. Սանթրոյանը և Արարատյան թեմի առաջնորդական վոխսնորդ տ. Կոմիտաս արքեպ. Տեր-Ստեփանյանը:

Հունվարի 20-ին, կիրակի.—Ա. կիրակի գկհի Ծննդեան.

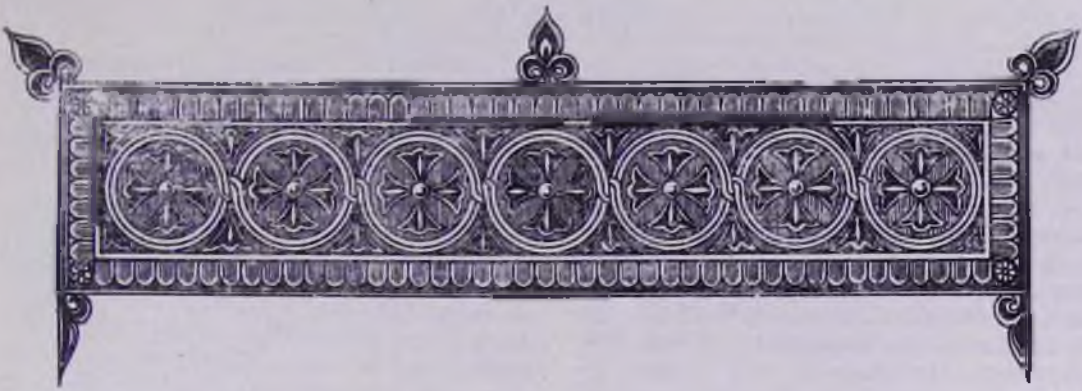
Այսօր Մայր տաճարում ս. պատարագ է մատուցում տ. Հակոբ քհն. Հակոբյանը:

Հունվարի 27-ին, կիրակի.—Բ. կիրակի գկհի Ծննդեան.

Այսօր Մայր տաճարում ս. պատարագ է մատուցում տ. Բագրատ արդ. Գալստյանը:

«Հայր մեր»-ից առաջ քարոզում է Վեհափառ Հայրապետը՝ «Որ կամիցի ի ձեռք առաջին լինել՝ եղիցի ամենեցուն ծառայ: Քանզի եւ Որդի մարդոյ ոչ եկն առնույ պաշտօն, այլ պաշտել» (Մարկ. Ժ 44—45) քննադատով:

ՆԵՐՍԵՍ Ծ. ՎՐԴ. ՊՈԶԱՊԱՆՅԱՆ

(Հոգևոր հովիվ Լոմոնոսի Ֆայոց ս. Սարգիս եկեղեցու)

ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԻՍՈՒՍԻ ԱՆՁՆԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱՎՈՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հիսուս երեսուն տարեկան էր, երբ իր նրապարակային գործունեությունը սկսեց: Մանրամասնորեն չգիտենք, թե մինչև այդ տարիքը նրա կյանքն ինչպե՞ս է անցել: Ավետարաններն այդ մասին չեն անդրադառնում: Միայն Գուկասն է, որ այդ շրջանի մասին ավանդում է երկու արժեքավոր տեղեկություններ: Նախ ակնարկում է Հիսուսի ընտանեկան կյանքում ունեցած շնորհալի վարքին, ապա նկարագրում դեպի Երուսաղեմ ճանապարհորդությունը, ստաներկու տարեկան հասակում (Բ 40—51):

Հրեաները սովորություն ունեին Չատկի տոնին, տարին մեկ անգամ, ներկա գտնվելու Նրուսաղեմում կրոնական տոնակատարություններին: Չատկի մեծագույն ու ամենից կարևոր տոնն էր, և այդ պատճառով էլ շատ ժողովուրդ էր ուխտի գնում Երուսաղեմ: Պաղեստինի բոլոր կողմերից, մինչև իսկ Կիլիկիայի հեռավոր երկրներից երում-երում գնում էին դեպի Երուսաղեմ: Ընտանյարհի խոնջենքն ու տաղտուկներն ամուլում էին սրտահույլ սաղմոսներ երգելով (ՄԻԱ) բարեպաշտական խանդավառ արտահայտություններով և տաճարի փառքը վայելելու հեռանկարով: Այս բոլորը ոգեվորությամբ էին լցնում նրանց սրտերն ամեն քայլափոխին, երբ ավելի էին մոտենում

մայրաքաղաքին: Այսպիսի առիթներով է, որ ծնողները տանում էին նաև իրենց զավակներին, երբ վերջիններն իրենց պատանույան տարիքն էին թնայոխում, երբ ստաներկուամյա էին դառնում:

Հովսեփ ու Մարիամ նա ուրիշների նման Հիսուսի հանդեպ ունեցած իրենց պարտականության մեջ չեն յերանում: Ո՛ր գիտե, ինչպիսի՞ հրճվանքով էր լցվում Հիսուսի հոգին, երբ անցնում էր իր սննդավայրից դուրս գտնվող դաշտերից ու հովիտներից՝ ներկա գտնվելու համար հոգեպարզ արայություններին, որոնք իր մեջ յուսավորելու էին Գերագույն «Որդի մարդոյ»-ի կոչումը:

Չատկական տոնից յոթ օրեր էին անցել, Հովսեփ և Մարիամ բազմության հետ ուղեվորվում էին դեպի իրենց քաղաքը՝ Նազա-րեթ: Չափաբասներն իրար հետ էին քալում, իսկ փոքրերը խմբվում էին նրանց շուրջը, երբեմն հեռանում միմյանցից, նաև իրենց ծնողներից: Հովսեփն ու Մարիամը, իրենց որդու բարեհամբույր բնավորության վրա վստահ, նրանով սկզբից նեղ չուտ չէին հետաքրքրվում, երբ նրան իրենց շուրջը չէին տեսնում: Սակայն առաջին երեկոյան հանգրվանին իսկ, երբ Հիսուսը չէր եկել ծնողների մոտ, վրդովված և ահ ու դողով ելեր էր փնտրելու նրան ողջ քաղաքա-

մի մեջ և հուսահատ, նրան չգտնելով, վերադառնել էին Երուսաղեմ և ուր երեք օրվա փնտրտուքից հետո հանդիպել նրան տանուրում:

Սրբավարի արևելյան կողմում մի ժողովատեղի կար, ուր հասկալիում էին ռաբբիները պաշտամունքից հետո՝ սուրբ Գիրքը քննադատելու կրոնական, քաղաքական և ընկերային հարցերի շուրջ կարծիքների փոխանակություններ կատարելու համար հրապարակավ: Այսպիսի մի հավաքության ընթացքում է, որ ծնողները գտան Հիսուսին, որը հետաքրքրական խոսակցություններով, որը հարցերով ու պատասխաններով զարմացնում էր ս. Գրքին հմուտ վարդապետների հոգիները:

Երբ Մարիամ, իր խոսքը ծածկելու համար, թեթև մի հանդիմանություն էր անում նրան, պատահին խորհրդավոր քառերով պատասխանում էր՝ իր կոչման զգացումը ունենալով. «Ինչո՞ւ էիք ինձ փնտրում, չգիտեի՞ք, թե ես Հորս տանը պետք է լինեմ» (Դուկ. Բ 48): Նրա կյանքի առաջին տարիներից սկսած նրա հոգին, կրոնական տպավորությունների հանդեպ զգայուն, Աստուծո հետ հարաբերության ճանապարհը էր որոնում, որովհետև մեղքի ապակայնի, ազդեցությունների ազատ իր բնությունը որևէ մեկից ավելի նրան ընդունակ էր դարձնել այդ բանին: Վստահաբար Երուսաղեմի ճանապարհորդությունն իր մեջ էլ ավելի պայծառացրել էր այդ հոգեվիճակը՝ նոր հորիզոններ բանալով նրա առաջ, նրա գիտակցության մեջ արթնացնելով Աստուծո ծառայության, սիրտ և զոհողության իղձը, այնպես որ երբ մայրը «Հայրդ և ես վրձնում էինք քեզ» ասաց, նրա մտքում հատում էր պատկերը ճշմարիտ և բուն Հոր, որին է միայն ինքը պարտական ամեն հնազանդություն: «Ի տան Հոր իմոյ...» խոսքերն այսպիսով առաջին փթթումն են լինում Հիսուսի մեջ աստվածային առաքելության իր գիտակցության:

Հիսուսի ժամանակաշրջանում նախակրթության բավական արժեք էին տալիս Պաղեստինում: Սինագոգներին կից կային դպրոցներ, ուր կարդալ-գրել էին սովորում տղաները վեց կամ յոթ տարեկանից սկսած: Իսկ տասներկու տարեկանին պատահին համարվում էր «օրենքի որդի» և ավելի խիստ կրոնական կրթություն էր ստանում, ման շաքաթօրյա աստվածաշնչական քալատություններում սինագոգների մեջ: Հիսուսը քարձրագույն դասընթացի չի հետևել, և այն գաղափարը, որ ամբողջ ցույց էր տալիս՝ ասելով, թե հյուսն Հովսեփի որդին օրենք է մեկնաբանում (Մրկ. Զ 3, Մատթ. Է 28—29, ԺԳ 54—55, Հովհ. Է 15), բավա-

կան է քննադատելու, որ նա անհաղորդ է մնացել քարձրագույն դասընթացի ուսուցումներից: Սակայն նա սովորել է կարուսլ, ինչքան որ անհրաժեշտ էր ս. Գրքի ընթերցման համար:

Հիսուսի կյանքի և կրթության առաջին և միակ միջավայրը եղել է իր ընտանիքը: Մովսիսական օրենքը պարտավորեցնում էր հրեա ծնողներին՝ Աստուծո պատվիրաններն ուսուցանել իրենց զավակներին: Բնականաբար Հովսեփի և Մարիամի քաղաքատվությունն այս դասերի վրա ավելացնում էր ման մի ռզեկանություն, որն այնքան անհրաժեշտ էր խորացնելու համար Հիսուսի հոգևոր դաստիարակությունն ու հետաքրքրությունը: Նաև պետք է նկատի առնել Նազարեթի դիրքը, նրա հեռավորությունը, որը գերծ էր պահում նրան Հրեաստանի չոր ու ցամաք կրոնական ձևապաշտություններից: Մյուս կողմից Նազարեթի ժողովուրդը նվազ մոլեռանդ էր՝ առհասարակ հեթանոսների հետ շփման մեջ լինելով: Քաղաքի բնական հրապուրիչ դիրքը ման, որ այսօր ևս դարավոր ավերումներից հետո այնքան առիճքնող է: Թվում է, թե Նազարեթի բյուրաշրջաններով շրջապատված հորիզոնը սահմանափակ է, սակայն քաղաքի վրա իշխող քարձուրներից կարելի է նայվածքով ընդգրկել հարավային կողմից մինչև Սամարիայի լեռները: հյուսիսից՝ «Հեթանոսաց Գալիլիան» մինչև արևմուտքում ուրվագրվող կապույտ շերտը, ակամա հիշել է տալիս Եսայի մարգարեի խոսքերը (Եսայի ԽԲ 4): Այսպիսի մի բնության հրաշալիք երկյուղած հոգու համար նրա մեջ պետք է ուժեղացրած լինի՝ տիեզերական չափանիշով փրկագործության դերի զգացմունքը:

Եթե Հիսուսն իր մեջ զգում էր Աստուծո կողմից ընտրված լինելու համոզման ուժեղացումը, նշանակում է, որ բնության կարգ ու կանոնից ավելի մի կարևոր ազդակ էլ կար, որը պատճառ էր նրա զարգացումի, այն է՝ ս. Գրքի անհատական ընթերցումը, խոկումները, աղոթքը: Ամեն քարեկեցիկ հրեա ընտանիք անպայման ցանկանում էր իր տանը ունենալ գոհն ս. Գրքից մի գլուխ: Ավետարանի պատմությունը մեզ ցույց է տալիս, որ Հիսուսը որքան Աստվածաշնչյով էր սնվել, որից հրաշալիորեն մեջբերումներ էր կարողանում անել: Նա փարիսեցիների ավանդությունների դեմ օրենքի անուանով էր մաքառում (Մատթ. ԺԲ 1—5): Եվ հասնում էր այնպիսի աննախատեսելի մտահանգումների, որոնք զարմացնում էին իր ունկնդիրներին (Դուկ. Խ 35—37): Անկասկած ս. Գրքի մանրամասն ընթերցումներով է, որ Հիսուսն աստվածային պատգամների քովանդակության հետ հարաբե-

րության մեջ էր մտնում: «Մի կարծեք, թե օրեցօր կամ մարգարեներին ջնջելու եկա, չեկա ջնջելու, այլ լրացնելու» (Մատթ. Ե 17): Կամ «Քննեցեք գրքերը, քանի որ կարծում եք, թե նրանցով հավիտենական կյանք կունենաք: Բայց հենց դրանք իսկ են. որ վկայում են իմ մասին, որովհետև դուք կարծում եք, թե հավիտենական կյանք ունեք» (Հովհ. Ե 39): Կամ «Եթե դուք հավատալիք Մովսեսին, կհավատալիք այդ դեպքում ուրեմն և ինձ, քանի որ ես հենց իմ մասին է գրել» (Հովհ. Ե 46): Որքան ավելի էր խորանում ճշմարտության ըմբռնումի մեջ, այնքան ավելի էր զգում իր առաքված լինելն Աստուծո կողմից՝ աշխարհի փրկությունը իրականացնելու համար: Իր սրբազան կոչման գիտակցությունը գտնում էր իր ներքին համոզմունքների մեջ, որոնք անբաժան են հոգևոր կատարելագործման ձգտումից: Այսպես աստիճանաբար զարգանում էր ոչ թե չարից դեպի բարին, այլ բնածին անմեղությունից դեպի կամավոր սրբությունը:

Ինչ որ անմիջապես աչքի է ընկնում Հիսուսի աճծի մեջ, նրա կենտրոնացման հազվադեպ գործությունն է՝ միացած ամենաթափանց զննողական կարողության հետ: Հիսուսը չի կոլումորոշվում իր շրջապատի տպավորությամբ: Ոչ միայն շրջապատին չի ենթարկվում, այլ, ընդհակառակն, նրա վրա է իշխում՝ իր ուզած կերպով կերպարանելու այն:

Ամեն ինչի որ հպում է, իրենցով է ոգևորում: Ինքը դառնում է կյանքի մշտադադար մի վառարան: Եվ այն վառ միտքը, որ այսքան առատությամբ տալիս է, նույնքան և ընդունակ է ընդունելու: Լայնորեն բաց, մշտադադար և զվարթուն, նույնիսկ իրերի խուսափուկ երանգներն իսկ իր աչքից չեն լրիպում: դիտում է մտերմագին և ճշտությամբ նույնիսկ դաշտերի շուշանների վայլքը, երկնքի թռչունների անհոգությունը, հավի մայրական գորգուրանքը, որ իր ձագերն է ժողովում թևերի տակ, երեխաների խաղերը, հարսանեկան խմբումները, իշխանազույցների հանդեսները, Եշխատավոր մարդու խոնջեցքը, և այս բոլորը նրա համար ալլելուրներ են դառնում՝ պատկերավոր դեպքեր համար Ավետարանի ճշմարտությունները: Հիսուսի հոգին կարծեք մի հայելի է դառնում, որի մեջ ցոլանում են ա-

ռարկաները բազմազան գույներով, ու ինքը երբեք չի կորցնում իր ինքնությունը, տպավորությունների այս հարափոփոխ ալիքներում: Այս առաջին հակադրության վրա գալիս են ավելանալու նաև նրա առնացի կորովը՝ գույթի և գորովի հետ միացած: Հրաքորքը լինելու չափ խիստ է դառնում, երբ ձաղկում է ժողովրդապետի կեղծավորությունը, լի է զգվածքով և քաղցրությամբ տուժվածների և տկարների հանդեպ: Վճիտ ու զուլալ է նրա իմացականությունը իր դատողությունների մեջ, պատրաստաբան՝ պատասխանների մեջ, և հրապուրող՝ ճառերի գեղեցկության մեջ: Մյուս կողմից իր հայեցողական կյանքն իր ամենից վեճ ու ներում ձևով է դրսևորվում իր առանձնության մղումներին: Իր առանձնացումի սերը բխում է եռանդուն գործունեության ձգտումից:

Հիսուսի աճծի մեջ նաև գեղեցկորեն ներդաշնակվում են ծառայի խոնարհությունը և հոգու արքայական վեհությունը: Պատկալն ասում է, թե մարդու մեծությունը արտահայտվում է ոչ թե երկու ծայրերից մեկի վրա կանգնելով, այլ լցնելով երկուսի միջոցը: Որքա՞ն այս խոսքերը պատշաճում են Հիսուսին: Աշխարհի Փրկիչն ունեցել է իր նկարագիրն ու անհատականությունը: Ավետարանների Փրկիչը վերացական մարդ չէ և ոչ էլ սոսկ մարդկային ըմտանքի մի անդամ: Ընդհակառակը, բոլորի աչքի առջև նա աճում է որպես «Որդի մարդու» աղբյուր՝ լի ծառայական ուժով և իր մեջ կենտրոնացնելով ամեն ինչ, որ կա մարդկության մեջ բարի և արդար:

Նույն «Որդի մարդու» հատկանիշով իսկ նա ընդունակ է հայտնելու մեզ Աստուծո կամքը, քանի որ մարդն Աստծուց է սերած (Գործք ԺԷ 28—29), դրանով էլ ճշմարիտ տաճարն է Հիսուսը՝ Արարչի տաճարը, որ ամխորտակելի է դառնում մեղքի դեմ տարված հաղթանակով՝ իր մեջ ընդունելու համար աստվածային պատկերը:

Ահա այսպիսին է Հիսուսն Աստուծո հետ իր միության մեջ և միաժամանակ հար եման իր շրջապատի մարդկանց, և որքա՞ն գերիվեր նրանցից: Այս կրկնակ նկարագիրն է, որ մի առեղծված է թվում և թվացել մարդկությանը Հիսուսի հրապարակային գործունեության առաջին իսկ պահից մինչև այսօր:

ԳԵՂՈՐԿ ԱՔԱՐՅԱՆ

(Լեւոնասիրական գիտությունների դոկտոր)

ՎԵՐԾԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅՈՒ «ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԱՂԻ»

Պարոյր Սեակի հիշատակին

Հայ միջնադարի մեծագույն բանաստեղծի ամենահուշակված տաղերից մեկը «Հարությունյան տաղն» է, որը բազմիցս հրատարակվել է մեր քերթողության լավագույն մտուցները պարունակող անխտիր բոլոր հատրմանիք ժողովածուներում և թարգմանվել է ռուս այլ լեզուներով: 10-րդ դարում այն վերածվել է երգի¹ և արդեն հազար տարի է, ինչ ուղեկցում է ժողովրդի կյանքին: Ամմահ Կոմիտաս վարդապետի ձեռքով գրի առնված և այսօր էլ բեմերում հնչող մեղեդին աչքի է ընկնում «երաժշտական հարուստ լույսնդականությամբ ու խոր հուզականությամբ: Սայիկը ծավալում լիակալ պոեմ է, հագեցված մերթ խոհուն, մերթ լիրիկական տրամադրությամբ»²:

Այսուհանդերձ տաղը ժամանակակից ընթերցողի առջև դնում չի բացել իր գաղտնիքները: Չեն վերծանված նարեկացու հիմ-

նական ալլաքանական մտքերը, որոնցից և կախված է տաղի ընդհանուր գնահատականը, ինչպես նաև՝ երաժշտական տրամադրության նրբերանգների բացահայտումը: Որոշ մտքեր էլ աղավաղված են մերթ ձեռագրերն ընդօրինակած գրիչների, մերթ թարգմանիչների, մերթ գրականագետ-մեկնաբանողների ձեռքով: Այս ամենի բացահայտումը և տաղի ընդհանուր ուսումնասիրությունը, վերծանումն ու վերականգնումը հանդիսանում են մեր սույն հոդվածի հիմնական նպատակները:

1

Տաղն սկսվում է «Փառլըք Քրիստոսի ամենագոր յարութեան» տողով: Սա տաղին ուղեկցող գլխավոր տողն է և կրկնվում է նաև տաղամիջում ու տաղավերջում: Սակայն նրա կապը տաղի անմիջական բովանդակության հետ այնքան անսպասելի է, որ մեր գրականագետներից մեկն իրավամբ գրել է. «Այժմ դժվար է հասկանալ, թե ինչ կապ ունի այդ տաղը իբրև ալլաքանություն՝ Քրիստոսի հարության հետ (իսկ եթե չլիներ առաջին տողը, բոլորովին չէր էլ կարող այդ կապի մասին որևէ միտք ծագել)»³:

¹ Երաժշտագետ Ն. Թամբալյանի կարծիքով տաղը երգել է վերածել ինքը՝ Նարեկացին: Տես Ն. Թամբալյան, Կոմիտասը և Նարեկացու տաղերը. «Կոմիտեի Երևանի մասնաշաղկան», 1989, № 3, էջ 43:

² Բ. Աթայան, Այվերավոր ներդրում հայ երաժշտական խաղաղության մեջ. «ՀՍՍՀ ԳԱ «Ցուլն. կազմի», 1953, № 6, էջ 83:

³ Մ. Լկյան Գրիգոր Նարեկացի, Երևան, 1955, էջ 154:

Այլաբանորեն ներկայացված գործողությունների առանցքը տալիս սայլն է, քայքայվել և օրս «հայտնի չէ, թե Նարեկացին ինչ է նկատի ունեցել, երբ նշել է, որ սայլը տեղից շարժել կարող է միայն սայլապանը»⁴:

Այդ սայլապանը, ինչպես ինքը Նարեկացին է հայտնում, ոչ այլ ոք է, քան Հովհաննես Մկրտիչը: Սա նկատի ունենալով՝ Ա. Չոպանյանը գրել է. «Որպեսզի սայլը քալե ու հասնի Երուսաղեմ ու մարդկությունը ազատագրվի, պետք է, որ Հիսուսի գալուստն ավետող Հովհաննեսը (ծորոն ճոճ և ճապուկ) ձայն քարձրացնե, ու սայլին կործանի՝ Ավետարանը իր քարքառը լսելի րեն»⁵: Այստեղ պարզապես կրկնված է Նարեկացու իրեն խոսքն այն մասին, որ սայլի շարժման դրդիչը Հովհաննեսն է և՛ որ սայլի կործանը այլաբանորեն նշանակում է Ավետարան: Իսկ թե ինչո՞ւ է Նարեկացին Հարություն տալի թվանդակությունն ընտրել անպայման սայլի շարժումը, ինչո՞ւ այդ սայլն սկզբում չէր շարժվում, ինչո՞ւ սկսեց շարժվել միայն Հովհաննեսի միջամտությունից հետո՝ այս հարցերը մնում են անպատասխան:

Ստորև մենք կփորձենք գտնել պահանջվող պատասխանները, քայքայվել այդ հարց է ծագում. եթե «այլաբանության պատճառով, գուցե և աղավաղված լինելով, հորինվածքի գաղափարը մթնած է»⁶ և տալի իմաստը լրիվ հայտնի չէ՝ ի՞նչն է եղել նրա գնահատման չափանիշը:

Հարցի պատասխանը տալիս են առաջին հերթին տաղը պարունակող ձեռագրերը: Սրանցում ընդօրինակված է մեծ մասամբ տալի առաջին մասը: Իսկ մեկնուղական շարունակությունը գտնում ենք շատ քիչ ձեռագրերում: Տալի միջնադարյան երաժշտական ձայնագրությունները նույնպես հիմնականում ընդգրկում են առաջին մասը, որն «ունի ինքնուրույն նշանակություն ևս ու տակավին միջնադարում էլ կատարվել է որպես առանձին երգ... ՁՆ 3188 ձեռագրում,

օրինակ, բերված է քննարկվող տալի հենց միայն առաջին հատվածը», որն «ինքն իր մեջ ամբողջական մի երգ է»⁷:

Այսպիսով՝ միջնադարից մինչև սեր սերը տալի գնահատման հիմնական չափանիշ է հանդիսացել սայլի հանդիսավոր երթը պատկերող առաջին մասը, որն իրավամբ չգերազանցված մի պատկեր է իր տեսակի մեջ:

Մասիսի լանջերից գլորվելով իջնում է գեղեցիկ զարդարված սայլը, որը քաշող սպիտակ նզնների մազերը մարգարտի պես փայլում են և որի վրա խուրձ-խուրձ քարձված մանուշակը, կորնկանը, խլորձը իրենց բազմերանգ հմայքով և անուշ քույրով ուղեկցում են սայլին: Այս ամենն այնքան գեղեցիկ է, որ չէր կարող չհմայել ընթերցողին ինչպես միջնադարում, այնպես էլ այսօր:

Հայց սա նախ և առաջ այլաբանական իմաստ ունի և վերաբերում է Հին ու Նոր Կտակարաններին: Աստվածաշնչական մեծությունները պատկերելու համար հայ չափածո քերթության մեջ առաջին անգամ որպես այլաբանության միջոց է ընտրված սայլը: «Գլուղական սայլի և սայլապանի մի այնպիսի հիասքանչ նկարագրություն մեր գրականության մեջ, միանգամայն նորություն էր, իսկ այդ նորության կարևոր կողմերից է արտահայտությունների և բառերի մեծ մասի ժողովրդական բնույթը»⁸:

Հիրավի, Նարեկացին սայլի շարժումը ավելի ցայտուն դարձնելու համար կրկնում է «գիլ» «գիլ» հնչյունները, ճիշտ այնպես, ինչպես ժողովրդական երգի հեղինակը կրկնում է «գալ», «գալ» բառերը:

Այսպես. Նարեկացին գրում է.

Ի Մառեսց աջ կողմանէն

Սայլիկն ի գիլ գայր, ի գիլ...

Իսկ ժողովրդական երգի մեջ ասված է.

Ասիս-Մասիս լեռնէն ի վար...

Գալ, գալ գազան⁹ գան իմացեր...

⁴ Армянская средневековая лирика. Вступительная статья, составление и примечание Л. М. Мкртчяна. Ленинград, 1972, էջ 365.

⁵ «Անահիտ», Փարիզ, 1907, 9—4—5, էջ 49:

Չոպանյանը օգտվել է իր ժամանակ հայտնի երգիչ տպագիր միակ ընթերցվածքից, որը գրչական վրիպում է, այս ձևով. «Ի յառիւղէն առեալ շարժումն կործն սայլին, նա ձայն անէր իզգամողին» (Գրիգոր Նարեկացի, Մատենագրությունը, Վեհափառ, 1840, էջ 474): Այստեղ «նա ձայն անէր» արտահայտությունը պարունակող տողը պատկերավոր միայն է սայլի կրիքին վերաբերող տողին և առիթ տվել «ավետարանի ձայնը լսելի դարձնելու» մտքին:

⁶ Մ. Արեղյան, Հայոց հին գրականության պատմություն, Երևան, 1934, էջ 598:

⁷ Ն. Թաթևյան, նշվ. աշխ., էջ 50:

⁸ Նույն տեղում, էջ 58:

⁹ Մ. Մկրտչյան, նշվ. աշխ., էջ 154:

¹⁰ «Գազան» բառը վերականգնել ենք մենք: Ձուլագրում (Մաշտոցի սեղանի Մատենադարան, ձ. ՁՆ 7708, էջ 89ր) և Աս. Մնացականյանի «Սրտաբան» ժողովրդական երգերում (Հասկանալի միջնադարյան ժողովրդական երգեր, Երևան, 1950, էջ 112: Այսուհետև՝ Ժողովրդական երգեր) նրա վրիպարեն գրված է «գալ ազան»: Մնացականյանը սա նույնությամբ տպել և վերծանել է «գալ գազան» ձևով: Ինչպե՞ս որ դա վրիպակ է՝ երևում է նրանից, որ սովորող երգը հորինված է ուղեվանգարի տողերով, իսկ վրիպակը պարունակող տողում մի վանկ ավելի է: Ուստի «գալ ալան» վրիպակի մոտեմեղվ առա-

Օրինակ, Նարեկացի «միատորեալ Արարի-գութիւնն» ցույց տալու համար այլաբանորեն ընտրել է մանուշակը և ոչ թե մեկ այլ ծաղիկ:

Հնարավոր է, որ ժողովրդի մեջ մանուշակի «միավորող հատկության» մասին շրջան լինի մեզ անհայտ մի գրույց (Նարեկացի «Ողբերգության մատյանում» նույնպես տեղ-տեղ դիմել է ժողովրդական ստեղծագործությանը), բայց տաղն ամբողջությամբ բոլորովին էլ «ժողովրդական բանահյուսություններից վերցված մի լեզուն»¹⁹ չէ և ունի շատ որոշակի «նարեկացիական» քղվանդակություն, որը ցույց կտրվի ստորև:

Հավանական չէ նաև այն միտքը, թե տալիս Արծրունյաց թագավորների կյանքից ընդօրինակված մի դրվագ է՝ «թագավորական հանդիսավոր զնացքի համար անշուշտ ավելի հարմար կլինեին կառքը և արագընթաց ճոռյուղները, քան սայլը և եզները:

Նարեկացու այսօրվա զնահատականի համար նպաստավորը հենց այն է, որ մահանդիսավոր երթը պատկերել է ոչ թե թագավորական կառքի կամ Եզեկիելի տեսիլի մեջ պատկերված «քրոյլթեանիս» երկնային կառքի միջոցով²⁰, այլ՝ ժողովրդին ավելի մատչելի, ավելի տարածված եզների սայլով: Այս սայլը վարող

Այն ճորտն ճոռ էր ու ճապուկ,
Ուռամիջակ, հաստաբազուկ,
Լայնաթիկունք, խարտիշագեղ, անեղագոշ...

10-րդ դարում ապրած մի բանաստեղծի համար սայլի և տալապանի այսպիսի գովքն այնքան մեծ արժանիք է, որ այլևս կարիք չկար նրան վերագրելու նաև ինչ որ հավելյալ, անիրական վաստակներ: Այսուամենայնիվ գրականագիտության մեջ Նարեկացուն վերագրվել է նույնիսկ այնպիսի մի միտք, ինչպիսին է «հովիվներին ու ճորտներին կյանքի շարժիչ ուժ» համարելու միտքը: «Վերածննդի էպոխայում կյանքի կոշիկն աշխատավոր մասնաների ստեղծագործական ուժերը... Բուրժուական կուլտուրան

¹⁹ Մ. Լկոյան, Գշվ. աշխ., էջ 154: Հմմտ. Ա. Չոպանյան, «Անահիտ», 1907, № 3—4—5, էջ 50:

²⁰ Մ. Արեղյան, Գշվ. աշխ., էջ 566: Հմմտ. Նաև Գրիգոր Նարեկացի, Տեքստի թարգմանությունը, Ներածականն ու ծանոթագրությունները Արշավիր Մխիթարյանի, Երևան, 1957, էջ 28:

²¹ Եզեկիելի տեսիլի երկնային կառքը Նարեկացին նկարագրել է «Ներքող սրբայ խաչին» երկում (Գրիգոր Նարեկացի, Երկերի մատենա ճառից, Կիև-Խիվ, 1827, էջ 45, 46):

այդ էպոխայում բուրժուականորեն սահմանափակ չէր... Այդպիսին է Նարեկացու այս բանաստեղծության մեջ Հովհաննես Մկրտչիչը, որը հովիվ է, ճորտ և նրանից է սկսվում կյանքի շարժումը, նա շարժում է կյանքի սայլը, կյանքը մղում է առաջ...»²²:

Հովհաննես Մկրտչիչը, ճիշտ է, «Հարության տաղի» ամենագլխավոր հերոսներից է, բայց նա չէ, որ «կյանքը մղում է առաջ»: Իրական մղիչ ուժը, Նարեկացու ըմբռնմամբ, հարության գաղափարն է, որի պատճառով էլ տաղը կոչված է «Հարության տաղ»:

Մ. Արեղյանը սայլի շարժման գործում Հովհաննեսին, ընդհանրապես, ոչ մի դեր չի հատկացրել: Նա գրում է. «Սայլն ունի ամեն պատրաստություն ու զարդարանք... ունի հարյուր բարդ իտրժան, մի բարդ (պետք է ասվեր՝ «վեց բարդ» — Գ. Ա.) կորնկան, մեկն էլ մանուշակ... նրա քշող ճորտը... ծայն է տալիս եզնամուկին, կանչում է աթուռակին, բայց և այնպես սայլը Մապիսի աջ կողմում անշարժ կանգնած է մնում: Սակայն երբ լծում են եզները... այդ ժամանակ ահա շարժվում է սայլը»²³: Այստեղ գրականագետի ուշադրությունից վրիպել է այն հանգամանքը, որ եզները տաղում հենց սկզբից էլ ներկայանում են սայլին լծված (եթե այդպես չլիներ, ճորտը չէր կարող ծայն տալ եզնամուկին): Բանն էլ հենց այն է, որ եզները լծված են և ամեն ինչ կա, բայց սայլը չի շարժվում. մինչև որ Հովհաննես Մկրտչիչը չի ծայնում եզնամուկին:

Նա ծայն անել եզնամուկին...

Եւ ահա շարժեր սայլիկն այն:

2

«Հարության տաղը» մեկնաբանելու փորձերն սկսել են դեռևս միջնադարյան գրիչները, որոնք, սակայն, տաղի բուն բովանդակությունը նույնպես չեն հասկացել և Նարեկացու ստեղծագործությունը զետեղել են երբեմն բոլորովին անհամապատասխան վերնագրերի տակ: Այսպես, օրինակ, Մաշտոցի անվան Մատենադարանի № 2339 ձեռագրում (էջ 274բ) տաղը ընդօրինակված է «Տաղ անուշ և զեղեցիկ տեսեան մարգարեին» վերնագրով: Սա նշանակում է, որ գաղափար օրինակի գրիչը կարծել է, թե տաղի այլաբանական միտքը մարգարեի տեսիլն է: Նա չի հայտնել, թե ո՞ր մարգարեի տեսիլն է ինքը նկատի ունեցել, սակայն ձեռագրում ընդօրինակված տաղի հատվածը

²² Գրիգոր Նարեկացի, Տեքստի թարգմանությունը, Ներածականն ու ծանոթագրությունները Արշավիր Մխիթարյանի, Երևան, 1957, էջ 28:

²³ Մ. Արեղյան, Գշվ. աշխ., էջ 566:

ամենից առաջ հիշեցնում է Եւայի մարգարէի տեսիլը. «Տեսի գՏէր նստեալ յաթոս բարձրութեան և վերացելոյ և լի էր տունն վառօք: Եւ սերոքէք կային շուրջ զճովաւ. վեց թեք միոյ և վեց թեք միոյ... Աղաղակէին մի առ մի և ասէին սուրբ, սուրբ, սուրբ Տէր զօրութեանց՝ լի է ամենայն երկիր փառօք նորա» (Եւայի, գլ. Զ. 1—3):

Այս տեսիլը հիշելու համար գրչին պետք է առիթ տային տաղի հետեւյալ տողերը.

Եւ ի վերայ նորա աթոռք են կարգեալ...
Եւ ի վերայ նորա որդի արքայի,
Եւ յաջմէ նորա՝ վեցթեւեան սերովքէքն,
Յաճեկէ նորա՝ քազմաչեայ քերովքէքն...
Որք երգէին և ասէին.

— Փառքք Քրիստոսի ամենագոր յաթոթեան:

Ն՞ 3289 ձեռագրում տաղն սկսվում է այսպես. «Սայքն իջանէին ի լեռնէն Մասեանց»: Այստեղ «Մասեանց»-ը աղալաղվելով դարձել է «Մասեանց», որի հիման վրա գրիչը կազմել է հետեւյալ խորագիրը՝ «Տաղ ի վերայ չորեքկերպեան աթոռոյն Մասեանց»:

Ն՞ 8798 ձեռագրի գրիչը ենթադրելով, թե՛ Նարեկացին փառաբանել է Էջմիածինը՝ տաղն ընդօրինակել է «Սուրբ Էջմիածնայ տաղ» խորագրով:

Մաշտոցի անվան Մատենադարանում պահվող տաղի ձեռագրերից համեմատաբար ավելի ընտիրն է Ն՞ 2079 ձեռագիրը (էջ 404ա), որի մեջ տաղը վերնագրված է այսպես. «Սայի տաղն է ի Գրիգորէ Նարեկացույ ասացեալ»: Ինչպես տեսնում ենք, այստեղ նույնպես տաղի այլաբանական բովանդակությունը չի ընկալված: Հավանաբար այսպիսի մի ձեռագրից են օգտվել նաև Հայկազյան բառարանի հեղինակները, որոնք նույնպես տաղը կոչում են «Տաղ սայի»²⁴:

Սայի հանգուկային շարժման պատճառով հուզել է նաև մեր Մատենադարանի Ն՞ 3498 ձեռագրի (էջ 287բ) գրչին, որը տաղի մեջ ներմուծել է իր սեփական տողերը:

Մետասան առաքելոց բանքն ի գործ
գայր, ի գործ,

Սայիկն ի գործ գայր, ի գործ...

Սա փաստորեն տաղի այլաբանական միտքը մեկնելու մի ուղագրավ փորձ է:

Մեկնությունների փորձեր կարելի է համա-

²⁴ Նոր բառգիրք Հայկազեան լեզուի, հ. Ա, Վեմեակի, 1888 (տես «Էջմիածն», «Երթնական» և այլ բառեր): «Տաղ սայի» խորագիրն ունեն նաև մեր Մատենադարանի Ն՞ 8189, 3498 ձեռագրերը:

րիկ նաև մեր ժամանակակից թարգմանությունները, որոնց մեջ նույնպես հանդիպում ենք այլաբանական մտքի մթության հետեւին: Վաճառվ առաջացած որոշ վրիստոմների: Այսպես, օրինակ, ուսերեն վերջին թարգմանության հեղինակը տաղի մեջ իրենից ավելացրել է հինգ տող, որոնց մեջ կարդում ենք գրաբար բնագրում բոլորովին գոյություն չունեցող այնպիսի պատկերներ, ինչպիսիք են «Քրիստոսի՝ ձեռքերը կրծքին խաչած ձևով նստած լինելու»²⁵, ինչպես նաև սայիի անշարժությունից պատահիների գրամանավոր մասին տողերը²⁶ և այլ պատկերներ:

Մյուս կողմից էլ թարգմանիչը իսպառ ըստ է թողել տաղում առկա «հարիւր բարդ խորճան» և «մին մանուշակ» արտահայտությունները, որոնցից առաջինն այլաբանորեն մատնանշում է Հին Կտակարանի նախապետներին ու մարգարեներին, իսկ երկրորդը՝ «միառիւթալ Երրորդութեանը»: Սրանք տաղի կարևոր բաղադրիչներից են, որոնք չեն ներկայացվել ուսերեն ընթերցողին:

Հայագիտությունը, անկասկած, երախտապարտ է Ն. Գրեքնիկին՝ քննարկվող տաղի հետ միասին ժողովածուում զետեղված նրա 188 ուսերեն թարգմանությունների համար (Նարեկացի, Օնորհայի, Երզնկացիներ, Ֆրիկ, Կեչառեցի, Աղթամարցի և շատ ուրիշներ): Սակայն «Հարության տաղի» թարգմանությունը կատարված է շատ ազատ և այդ առումով անհրաժեշտորեն զիջում է ուսերեն նախորդ թարգմանությանը, որի հեղինակն է անգուգական Բրյուսովը:

Դժբախտաբար, թերություն ունի նաև պոֆեսոր Ասատուր Մնացականյանի աշխարհաբար թարգմանությունը: Գրաբար բնագիրը հիանալի վերականգնմամբ հրատարակելով հանդերձ²⁷ միջնադարյան տա-

²⁵ Армянская средневековая лирика, Ленинград, 1972, էջ 144.

²⁶ Նույն տեղում, էջ 145:

²⁷ Աս. Մնացականյանը ձեռագրերի քաղաքատյան վերականգնել է տաղի մախմական բնագիրը, այն լրացնելով 10 անտիպ տողերով: Այսուհետև միմյուր այդ հրատարակությունը կնշենք կոչելով Քրիստոմատիա (Հայ գրականության զրեւտոմատիա, միջնակարգ դպրոցի 8-րդ դասարանի համար: Կազմեց Ա. Օ. Մնացականյանը, Երևան, 1970, էջ 121—128): Աշակերտների համար կազմված զրեւտոմատիան անշուշտ այն տեղը չէ, որտեղ շարադրվել է բնագրի վերականգնման մանրամասնությունները, իսկ որ վերականգնումը կատարված է վարպետորեն՝ կասկածից վեր է: Ընդգրտման և լրացման կարողությունը կետերի մեծ կամդրադառմանը ստորև:

վերի մանաչված մանապետը նախորդ թարգմանություններից (Ա. Միփթարյան. և Կարեգին եպիսկոպոս Տրապիզոնի) շնչվել է երբեմն ոչ բարեհաստ ուղղությամբ:

Եթե որևէ նկարիչ այսօր կամենա կտավի վրա նկարել տաղում պատկերվածը, պետք է նկարի մեկ աթոռ Քրիստոսի համար և շուրջը՝ բազմաթիվ աթոռներ շքախմբի մյուս մասնակիցների համար: Այդպես են հասկացել նախորդ թարգմանիչները և այդպես էլ գրված է տաղում:

Եւ ի վերայ նորա աթոռք են կարգեալ...
Առաջի նորա՝ մանկունք գեղեցիկ...
Ի ձեռնից նոցա՝ սաղմոսարան և քնար...

Մնացականյանի թարգմանությամբ, սակայն, սայլի վրա կա ընդամենը մեկ աթոռ: Բացի այդ՝ գրաբարի ներկա ծամանակը («են կարգեալ») փոխված է անցյալով («էր դրված»):

Եւ նրա վրա աթոռ էր դրված...
Առջևից նրա՝ մանուկներ գեղեցիկ...
Ձեռքերին նրանց՝ սաղմոսարան և քնար²⁸...

Մեր բերած տողերում, ինչպես տեսնում ենք, մանուկները ձեռքներից սաղմոս ու քնար առած՝ փառաբանում են Քրիստոսին: Իրականում, հասկանալի է, որ Նարեկացին նկատի է ունեցել Քրիստոսի ուսմունքը փառաբանող և տառածուլ հասուն սպասավորների: Ուրեմն՝ աշխարհաբար թարգմանելիս պետք էր քնարի «մանուկ» բառը (որը գրաբար նշանակում է նաև հասուն սպասավոր) թարգմանել ավելի հարմար մի բառով:

«Մանուկ» բառը հանդիպում է նաև հետևյալ տողերում:

Եւ այն մանուկ խարտիշագեղ՝
Այն Յովհաննեսն էր Մկրտիչն:

Մնացականյանը թարգմանել է՝

Եւ պատանին այն՝ խարտիշագեղ՝
Մկրտիչն էր Հովհաննես:

Ինչպես տեսնում ենք, այս անգամ «մանուկ» բառը թարգմանված է «պատանի» բառով: Բայց սա մույնպես ճիշտ չէ, որովհետև Հովհաննեսը տաղում կատարում է ոչ թե պատանու, այլ երեսուն անց մարդու դեր (ըստ Ավետարանի՝ Հովհաննեսը Քրիս-

տոսին վկայել է երեսուն տարեկան հասակում): Ուստի պետք էր այս դեպքում նույնպես ընտրել ավելի հարմար մի բառ, որը Հովհաննեսին կներկայացներ այն գորավոր «հաստարագուկ, լայնաթիկունք, անեղսգոյ» տղամարդու դերում, որը կարող էր սեղ-դել աներեր եղների վրա և շարժման մղել նրանց:

Հովհաննես Մկրտչի ձայնը լսելով՝ եղ-ներն սկսում են կրկին բաշել ուսյր և խաղալ և ցնձալ:

Դարձեալ խաղայր եղնամուրն,
Խաղայր, ցնձայր աթոռակն:

Նարեկացուն չհասկանալով՝ գրիչները գրել են «եղնամուրն», «աթոռակն», որի համաձայն էլ աշխարհաբար թարգմանությունն ստացվել է այսպես:

Դարձյալ ձայնում ամուկներից,
Ցնձում, պարում աթոռակին:

Այսպիսով՝ Նարեկացին նկարագրել է եղ-ների խաղալը, իսկ Աս. Մնացականյանի աշխարհաբար թարգմանության մեջ խաղա-ցողը ոչ թե եղներն են, այլ Հովհաննես Մկրտիչը, որը պարում է աթոռակի վրա կանգնած:

Ցնձում, պարում աթոռակին:

Այս թուրամիջությունը վերացնելու համար պետք է ապագա հրատարակություններում տաղը տպագրել մեր վերականգնած ձևով:

Տաղում Մովսեսի երկրորդ օրենքը կոչված է «Սինայից», այսինքն՝ Սինա լեռան վրա տրված օրենք: Աշխարհաբար թարգմանության մեջ, սակայն, ոչ թե օրենքը, այլ սայլն է կոչված «Սինայից»:

Սայլը-Սինայից՝ երկրորդ օրենքն էր Մովսեսի²⁹:

Սա առաջացել է սխալ կետադրության («Սայլն ի Սինեայ՝ երկրորդ օրենքն էր Մովսեսի») հետևանքով: Պետք է ուղղել՝

Սայլն՝ ի Սինեայ երկրորդ օրենքն էր Մովսեսի

և վերծանել այնպես, ինչպես վերծանել են նախորդ թարգմանիչները:

²⁸ Հայտնի է, որ տաղում սայլը իջնում է ոչ թե Սինայից, այլ Մասիսից և այս մասին մայրնովում է երեք տարբեր տողերում:

Սալլև Մովսեսի երկրորդ օրենքն էր Սի-
նային³⁰:

Աշխարհաբար և ուսուցիչ թարգմանա-
բարձրներից մեր քերած սույն օրինակները,
ինչպես նաև գրականագիտական աշխա-
տություններում և ձեռագրերում տեղ գտած
վերոհիշյալ ոչ ճիշտ մեկնաբանություններն
ու ընդօրինակությունները բխում են գլխա-
վորապես տաղի աղբյուրական մտքերի
սխալ ըմկալումից: Սալլան նրանց մեջ կան
նաև այնպիսիները, որոնց պատճառը, ինչ-
պես տեսանք, գրական թերություններն են:
Վերջիններս, դժբախտաբար առկա են գրե-
թե բոլոր ձեռագրերում³¹:

Բաղականաճաք միայն ասելով, որ սեզ
յի հասել տաղի լրիվ ու ճիշտ կառույցը
պահպանած ոչ մի ձեռագիր:

№ 2078 ձեռագրում տաղի վերնագրից
ամփոփապես հետո ավելացված է. «տունք
[Ա], այսինքն՝ տաղը կազմված է 31 տնից:
Թե քանի տող է հասկացել գրիչը «տուն»
ասելով՝ չգիտենք, հայտնի է, սակայն, որ
ոչ մի հաշվով այժմ 31 տուն չի ստացվում:
Կնշանակի, եթե թվանշանը ճիշտ է, տաղը
խակապես մեզ լրիվ չի հասել: Մնացական-
յանը տարբեր ձեռագրերից հավաքել և
լրացրել է հիշյալ 10 տողը՝ սակայն, ինչպես
երևում է, դրանցով հանդերձ տաղը պակաս
է մնում:

Մ. Արեղյանի ենթադրությամբ՝ տաղի
վերջում սկզբնապես եղել են նաև հետևյալ
տողերը.

Քրիստոսի ամենազօր յարութեանն

Երկրպագեն քերովթեքն,

Լռ վեցթնեան սերովթեքն,

Հոգևորական հնչմամբ երգեն ասելով.

— Փա՛ռքք Քրիստոսի ամենազօր յա-
րութեանն:

Այսօր արձակեցաք ի կապանաց նա-
խահօրն

Լռ վերստին նորոգմամբ

Յուրիտեմական կենացն եղաք ժառան-
գորդք:

³⁰ Նարեկ, Մատեան ողբերգութեան ա. Գրիգոր
Նարեկացի, գրաբար քննարկի համադրաբար
աշխարհաբարի վերածննդ Գարեգին Եպիսկոպոս
Տրապիզոնցի, Պոլսոյ Արքեպիսկոպոս, 1848, էջ 811: Հմտ.
Ոսկ. Ա. Մխիթարյանի՝ ճշված թարգմանությունը, էջ
85:

³¹ Ուշագրավ վրիպակներից են, օրինակ, №№
3288, 3488, 3687, 7894 և այլ ձեռագրերում առկա
«աթոռակ» (կամ «աթոռակից») և «Աերովթեքն
սլացեալք» տարբերակները, որոնց փոխարեն
պետք է լինի «Վեցթնեան սերովթեքն» և «աթոռակ»:

Փա՛ռքք Քրիստոսի ամենազօր յարու-
թեանն:

Սույն տողերը առանձին գոյություն
ունեն նաև որպես շարական³²: Նրանց
պատկանելիությունը «Հարության տաղին»
Մ. Արեղյանը պատճառաբանել է այսպես.
«Այս շարականի կրկնակը, որը մույնն է
«Հարության» տաղի կրկնակի հետ (Փառք
Քրիստոսի...), շարականի բովանդակու-
թյունն ու փառաբանական քննադրությունը,
սերովթեքների և քերովթեքների երևան գալը,
«Այսօր արձակեցաք» բառերը, և վերջապես
ազատ ոտանավորը երկուսի մեջ էլ,—այս
ամենը ցույց են տալիս, որ այդ «Հարության»
շարականն եղել է Նարեկացու «Հարու-
թեան» տաղի շարունակությունն իբրև Սիո-
նի որդիների երգ, որ պետք է լիներ տաղի
վերջում և պակասում է»³³:

Արեղյանի վիստարկմամբ անատարկելի
է դառնում «Հարության տաղի» և շարակա-
նի միջև գտնվող կապը, սակայն մենք հակ-
ված ենք կարծելու, որ շարականը ոչ թե
տաղի մասն է, այլ նրա օգտագործմամբ հո-
րինված առանձին շարական: Դա երևում է
թերևս շարականի հետևյալ տնից, որը Մ.
Արեղյանը չի քննարկել և որը տաղին չի
համապատասխանում:

Այսօր անուշահոտ բուրմամբ ընթանային
սուրբ կանայքն
Տեսանելով զհրեշտակն արեգակնակերպ
իայլմամբ

Ի վերայ վիմին գոչեր ասելով.

— Փա՛ռքք Քրիստոսի ամենազօր յարու-
թեանն:

Բերված չորս տողերից առաջինը վերա-
մշակված կրկնությունն է տաղի հետևյալ
տողի.

Այսօր անուշահոտ բուրմամբ ընթանայր:

Այս տողը տաղում վերաբերում է սային,
որն ընթանում է անուշահոտ խոտերով
բարձված: Իսկ շարականում տողին ավե-
լացված է «սուրբ կանայքն» արտահայտու-
թյունը, որի համաձայն՝ անուշահոտ բուր-
մամբ ընթացողները Քրիստոսի գերեզմանն
այցելած կանայք են՝ Մարիամ Մագդաղե-
նացին, մյուս Մարիամը և Սողոմեն:
(Շարունակելի)

³² Շարական, Կոստանդնուպոլիս, 1858, էջ 426:

³³ Մ. Ա. Արեղյան, Ոշվ. աշխ., էջ 567, համոթ.

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ «ԷԶՄԻԱԾԻՆ» ԱՄՍԱԳՐԻ* (1944—1973)

2088. ՀԱՄԱՆՈՏ լուրեր: Մայր հայրենիքից: 1958, նոյիս, էջ 38—40:

Բովանդ.՝ Հայագիտական մոր պարբերական: [ՀԱՄՀ Գիտությունների ակադեմիայի մոր գիտական օրգանի «Պատմաքաղաքական օրգան»-ի առաջին մասերի լույս ընծայման մասին]:—Իրանական քաղաքական Սաադիին մվիրված երեկո:—Ուսուցիչներ Բուզարիայի հայկական դպրոցների համար:—Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների ակադեմիայի Լեզվի ինստիտուտում: [Ավարտվել և տպագրության է հանձնվել Ռուս-հայերեն քառաբանի վերջին՝ չորրորդ հատորը]:—Նկարիչ Գորոսի ցուցահանդեսը:—Արվեստի ինստիտուտ:—Կոմիտաս վարդապետի ամսիպ մասվածները: [Արվեստագիտության թեկնածու Մատթևոս Մուրադյանի գիտական հաղորդումը, Արվեստի ինստիտուտում, «Կոմիտասի մորհայտ, անտիպ մասվածներ» թեմայով: Նամակների վերաբերվում են 1802—1812 թթ.]:—Կոմպոզիտոր Սպիրիդոն Մելիքյանի մահվան 25-ամյակին մվիրված երեկո:—Ակադեմիկոս Վիկտոր Համբարձումյանի մեծարժանք:—Սովետական կերպարվեստագետների ցուցահանդեսը Երևանում:—Խաղաղության պաշտպանության համաշխարհային կոմիտեի համագումարը:—Անդրկովկասյան հանրապետությունների թատերական զարուհի:—Երգչուհի Արաքսյա Գյուլգաղյանի հորեղջանք:—Մարտադրական Ալեքսանդր Թամանյանի ծննդյան 80-ամյակը:

2089. ՀԱՄԱՆՈՏ լուրեր մայր հայրենիքից: 1958, օգոստ., էջ 27—28:

Բովանդ.՝ Կոմպոզիտոր Արամ Խաչատրյանը Մայր Աթոռում:—Նոր ցուցահանդես պատմական թանգարանում: [Հայ ժողովրդի պատմությունը ԺԶ-ԺԹ դարերում]:—Երեսնամյակի օրը:—Հաջվեց հազարամյա լճի գաղտնիքը: [Սևանա լճի ճանաչողական պեյզաժների մասին]:—Երևանի կինոստուդիայում: [«Հայֆիլմ» կինոստուդիան Եկարանացում է: «Հայաստանի ճարտարապետություն» կինոնկարելի]:—Աշխարհի խոշորագույն ռադիո-հեռուդիտակը: [Հայաստանի Գիտությունների ակադեմիայի արտոնֆիլմի կինոնկարչության համաժողովում մոր ինտերֆերենցիոն ռադիո-հեռուդիտակի մալարման մալարող]:—Հայկական մորհայտ աստղագիտական գործիքը: [Գործիքի հեղինակն է Գորյոն Գալադի Վանգուր գյուղի բնակիչ՝ Ղուկաս Նուրիջանյանը ԺԷ դարի վերջ և ԺԻ դարի առաջին շառքը]:—Աստղագիտական միջազգային համագումարի առթիվ:—Հայ արվեստագետների գմահատումը: [Արա Մարգարյանի և Հովհաննես Զարգարյանի մասին]:—Հայաստանի ճարտարապետական հուշարձանների վերականգնումը: [Ղվարթաբլի են Կեչառիսի և Սանահինի վանքերի վերականգնման աշխատանքները: Աշխատանքներ են շարունակվում Ախթալայի Ժ դարից մնացած պատմական ամրոցի վերականգնման ուղղությամբ: Մարտնակվում են Մխիթար Գոշի անվան հետ կապված, Նոյեմբերյանի շրջանի Մշակման, հուշարձանի վերականգնման աշխատանքները]:

2089. ՀԱՄԱՆՈՏ լուրեր մայր հայրենիքից: 1958, սեպտ., էջ 82—83:

* Շարունակված «Էջմիածին» ամսագրի 1973 թվականի №36-ի—ԺԱ-ից:

Բովանդ.՝ Մմրատ սպարապետի «Կատաստանագիրքը» ուսերեն:—Սամակրիտի դասագիրք Երևանի պետական մատենադարանում:—250 ժողովրդական մոր երգ: [Գրի է առնված Սև Յովի ափի հայաբնակ վայրերից, ՀԱՄՀ Գիտությունների ակադեմիայի Արվեստի ինստիտուտի և կոմպոզիտորների միության համատեղ աշխատանքի կողմից]:—Խաչատուր Աբովյանի մորհայտ մասվածներն ու հոգվածները:—Արժեքավոր Եվեր Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների ակադեմիայի աշխարհագրական ընկերությամբ: [1888 թ. տպագրված Կասպից ծովի քարտեզը]:—Հայկական կինոնկարների ֆեստիվալ: [Կիևում]:—«Հայաստան» հյուրանոցը:

2088. ՀԱՄԱՆՈՏ լուրեր մայր հայրենիքից: 1958, դեկտ., էջ 88—89:

Բովանդ.՝ Թրիխիի հիմնադրման 1500-ամյակը:—Ալեքսանդր Շիրվանզադեի ծննդյան 100-ամյակը:—Հանդիպում սփյուռքահայ գրող Վահե Վահրանի հետ:—Նոր աշխատություն հայ բժշկության պատմության վերաբերյալ: [Լույս է ընծայվել պրոֆ. Բ. Հովհաննիսյանի «Պատկերազարդում հայ բժշկության պատմության» աշխատությունը, շարադրված մայրերից, ուսերեն, հրանքներն լեզուներով]:—«Երեվան» ուղեցույցը: [Հայերեն-ուսերեն, հայերեն-հանգերեն, հայերեն-հրանքներն լեզուներով և քաղաքային լեզուներով]:—Հիմնականների: [Սևանա լճի ջրերից ազատված ափին, հնագիտությունը պեղել են ավելի քան 3.000 տարվա հնություն ունեցող քանդակների]:—Հայկական մոր սպարապետ: [Հեղինակ՝ Լեզիպոսյան Ծաղկ. Մերույան]:—Մարտիտոս Գրիմեի [Մեմագրություն: Արտաշես Մարտիրոսյան] գրքի հրատարակման մասին]:—Խաչատուր Կեչառեցի: [Մեմագրություն Ծ. Ավդալբեկյանի: Գրքի հրատարակման մասին]:—Լվովի հայ գաղութի պատմության էջերից: [Պատմական տեղեկություններ]:—Կոմպոզիտոր Ռոմանոս Մելիքյան: [Ծննդյան 75-ամյակի մասին]:

2087. ՀԱՄ Եկեղեցի Եվանգրիայում: [Եվանգրիայում հաստատված քրիստոնեական (թալապի) վարդապետի Ժողի (հեղա) Ավագյան] Ի հիշատակ իր հորեղբոր Թալապի Ավագյան քահանայի 10.000.000 հրանք է մվիրել, Եվանգրիայի մայրաքաղաք հեռում, հայկական առաջին եկեղեցու կառուցման համար: 1958, փետրվար-մարտ, էջ 28:

2088. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Հեռագրական Գործակալություն թղթակցի տեսակցությունը Վեհապատ Հայրապետի հետ: [Հարգագրություն: Թեհրանի հայոց թեմի գործունեության մասին]: 1958, մայիս, էջ I—III:

2089. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Հեռագրական ստոր Եկեղեցու սահմանադրության մալարգին: 1958, դեկտ., էջ 15—28:

Բովանդ.՝ Գյուլիս ա. Հիմնական սկզբունքներ:—Գյուլիս ք. Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու մվիրապետությունը:—Գյուլիս գ. Ազգային-եկեղեցական ժողով:—Գյուլիս դ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը:—Գյուլիս հ. Գերագույն Ծղեկոր խորհուրդը:—Գյուլիս գ. Եպիսկոպոսական ժողով:—Գյուլիս Է. Մայր Աթոռի միաբանությունը:—Գյուլիս ք. Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու մվիրապետության մասնավոր աթոռներ: ա) Միծի Ցանն Կիրիկի կաթողիկո-

աւարդում—ք) Սուրբ Եղուսաղեմի ճալոց պատրիարքությունում—զ) Թուրքիայի ճալոց պատրիարքությունում—դ) Թեմական առաջնորդություններ նախկին պատական արքայներ—կ) Հոգևոր հովվություններ—զ) Վանդրայք—Գլուխ ք. Եկեղեցիների եկամուտներ—Գլուխ ծ. Ընտրական իրավունք և ընդհանուր տրամադրություններ—Գլուխ ժա. Լաւմաճաղդությունում վերանայում:

2940. ՀԱՅՈՍԱՑԱՆՑԱՅԻ եկեղեցւոյ Հոսիսային Ամերիկայի Արևելյան թեմի թեմական խորհրդի 1958—1957 տարեշրջանի տարեկան տեղեկագիրը: 1958, սպրիլ, էջ 24—27:

2941. ՀԱՅՈՍԱՑԱՆՑԱՅԻ Սովետական կարգերի Ռատտաման 88-րդ տարեդարձի առթիվ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի Ռդած շնորհավորական հեռագրերը և ստացված պատասխանները: 1958, դեկտ., էջ 7—8:

Հավարտ պատարագի, վեհաբանում կաթողիկոս Հյուսիսային Ամերիկայի ճալոց Արևելյան թեմի թեմական խորհրդի ատոմապետ և ս. Էջմիածնի տպարանի Ռանգամակության Ռանճնախմբի նախագահ Իրվանդ Աղաջանյանին պարգևատրում է ս. Լուսավորչի Ա կարգի ադամանդակաւու ռուկա շքանշանով: Շորս յուսանկար:

2942. ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ քարձր զնամատություն: 1958, դեկտ., էջ 33:

Բովանդ.՝ Ս. Գրիգոր Լուսավորչի շքանշանի տրվելու պատիվ: Հայրապետական օրհնություն կոնգրակ:

2943. ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ Ռանդիսավոր պատարագ Մայր Տաճարում Սուրբ Էջմիածնի տոմին: 1958, Ռուսիս, էջ 15—17:

2944. ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ Ռանդիսավոր պատարագ և քարոզ Մայր Տաճարում սուրբ Հարություն տոմի առթիվ և ընդունելություն վեհաբանում: 1958, մայիս, էջ 20—21:

2945. ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ Ռանդիսավոր պատարագ և քարոզ Մայր Տաճարում սուրբ Հարություն տոմի առթիվ և ընդունելություն վեհաբանում: 1958, Ռուսիս, էջ 20—21:

2946. ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ Ռանդիսավոր սուրբ պատարագ Մայր Տաճարում Ռոգեզայսյան տոմի օրը: 1958, Ռուսիս, էջ 43—47:

Շորս յուսանկար՝ պատարագի արարողությունից, ժամանակությունը Ռուսիսիայի Տ. Հուսափիան և Խոյղարիայի Տ. Կիրիլ պատրիարքների:

2947. ՀԱՆԳԻՍՏ արժանապատիվ տ. Աքրահամ քահանա Ցիւր-Աքրահամյանի: (Բջնի): (1878—1958): Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, մայիս, էջ 82:

Դիմանկարով:

2948. ՀԱՆԳԻՍՏ արժանապատիվ տ. Գարեգին քահանա Խաչատրյանի: (1901—1958): [Կրտսնորդություն: Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, դեկտ., էջ 82:

2949. ՀԱՆԳԻՍՏ արժանապատիվ տ. Հուսիկ քահանա Միրզոյանի: (1878—1958): [Ախլցիսայում: Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, դեկտ., էջ 86:

2950. ՀԱՆԳԻՍՏ արժանապատիվ տ. Եմալիմ ապագ քահանա Կարաքեթյանի: (1887—1958): [Տուսպսի քաղաքում: Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, դեկտ., էջ 86:

2951. ՀԱՆԳԻՍՏ արժանապատիվ տ. Վահան ապագ քահանա Կրտսյանի: (1878—1958): [Կոստանդնուպոլսում: Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, դեկտ., էջ 87:

2952. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2953. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2954. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

յուրյան 3-րդ տարեդարձի առթիվ]: 1958, Ռուստ.-Ռուսիս, էջ 3—5:

2955. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2956. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2957. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2958. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2959. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2960. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2961. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2962. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2963. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2964. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2965. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2966. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2967. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2968. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2969. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2970. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2971. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2972. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2973. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2974. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2975. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2976. ՀԱՆԳԻՍՏ Ռոգեզնորմ տ. Եղիշե ծայրագույն վարդապետ Ռուսոյանի: (1889—1958): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1958, օգոստ., էջ 82:

2970. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր. եկեղեցական թիվ]: 1958, փետրվար-մարտ, էջ 21—22:

Բովանդ.՝ **Հունվարի 80-ին, հինգշաբթի:** [Երեւմ Ա-դամյանի դասախոսությունը ընծարանում, «Նշողութիւն» կառուցվածքով թեմայի շուրջը]:—**Փետրվարի 1-ին, շաբաթ:** [Երեւմ ճամբարում, նվիրված Պետրոս Գորյունի մահվան 98-ամյակին]:—**Փետրվարի 8-ին, հինգշաբթի:** [Ե. Ադամյանի դասախոսությունը ճամբարում]:—**Մարտի 15-ին, շաբաթ:** [Ժամերգություն Մայր Տաճարում Մեծ սրահից նախադասված: Երեւմյան ճամբարի ինքնագործ խմբակը մերկայացրեց՝ Ամբաստանի տաճարի արձիւկախոսությունը]:—**Փետրվարի 20-ին, հինգշաբթի:** [Ե. Ադամյանի դասախոսությունը ճամբարում, «Անուամական էնկղզիան» թեմայով]:—**Փետրվարի 27-ին, հինգշաբթի:** [Ե. Ադամյանի դասախոսությունը ճամբարում, «Միջնադարյան արքայական տաճար» թեմայով]:

2971. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր. եկեղեցական թիվ]: 1958, ապրիլ, էջ 16—17:

Բովանդ.՝ **Մարտի 8-ին, հինգշաբթի:** [Սիկուրա-նայ գրող Անդրանիկ Դատուկյանի դասախոսությունը ճամբարում «Հատարակությունը և ժաշկույթ» թեմայի շուրջը]:—**Մարտի 18-ին, հինգշաբթի:** [Վազգեն Ա-ի և Անատոս Միկայանի համեմատական տպագրությունների մասին]:—**Մարտի 21-ին, ուրբաթ:** [Ճամբարի տասնհինգերորդ օրվա ժամանակ Մայր վի-րապ, Գրիգոր Լուսավորչի վանքը, պանդոկից՝ Կիլիկ]:—**Մարտի 27-ին, հինգշաբթի:** [Կենսաբանական գիտությունների դոկտոր Պողոս Ավանյանի դասախոսությունը ճամբարում «Մարտի քննադատական կազմակերպի մասին» թեմայով]:

2972. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր. եկեղեցական թիվ]: 1958, մայիս, էջ 22—24:

Բովանդ.՝ **Մարտի 27-ին, հինգշաբթի:** [Պողոս Ավանյանի երկրորդ դասախոսությունը ճամբարում «Մարդկայականության մասին»]:—**Մայրիկի 10-ին, հինգշաբթի:** [Պ. Ավանյանի դասախոսությունը «Երկարակեցության մասին» թեմայով]:—**Ապրիլի 17-ին, հինգշաբթի:** [Իրավաբան Գրիգոր Չուբարի դասախոսությունը «1803 թ. եկեղեցական կազմակերպի գրավումը և համաժողովրդական ապստամբությունը» նոր փաստաթղթերի լույսի տակ» թեմայով]:—**Ապրիլի 24-ին, հինգշաբթի:** [Բժշկական ինստիտուտի դասախոս Հակոբ Հակոբյանի դասախոսությունը «Մարդու մեղման համակարգը» թեմայի շուրջը]:

2973. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր. եկեղեցական թիվ]: 1958, հուլիս, էջ 19—21:

Բովանդ.՝ **Հունիսի 19-ին, հինգշաբթի:** [Մանկավարժական խորհրդակցություն Վեհարանում: 1957—58 ուս. տարվա արդյունքները և նախապատրաստական աշխատանքներ 1958—59 ուս. տարվա համար]:—**Հունիսի 21-ին, շաբաթ:** [Մայր Աթոռ հասանալիս խմբակների նվիրած տպարանի մեքենայի արտադրանքի 16 սնդակ]:—**Հունիսի 24-ին, Երեւմյան:** [Երեւմյան տեղի ունեցավ Արարատյան մարտահրավերի թեմի առաջնորդարանի քաջու-մը]:—**Հունիսի 25-ին, չորեքշաբթի:** [Մայր Աթոռ հասանալիս խմբակների մասին]:—**Հունիսի 27-ին, ուրբաթ:** [Մայր Տաճարի Լեզգի սեղանի կառուցման համար]:

2974. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր. եկեղեցական թիվ]: 1958, օգոստոս, էջ 25—26:

Բովանդ.՝ **Հուլիսի 1-ին, երեքշաբթի:** [Հայկազուն եպիսկոպոս Արքայապետի 15-օրյա այցը Խոտով քաղաք]: Ս. Խաչ վանքում:

2975. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր. եկեղեցական թիվ]: 1958, սեպտ., էջ 13—14:

Բովանդ.՝ **Օգոստոսի 25-ին, երկուշաբթի:** [Մանկավարժական խորհրդակցություն ճամբարում]:

2976. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր. եկեղեցական թիվ]: 1958, դեկտ., էջ 31—32:

Բովանդ.՝ **Հոկտեմբերի 30-ին, հինգշաբթի:** [Սիկուրա-նայ քանատեղծ Վահե Վահանի քանակախոսությու-նը ճամբարում «Սիկուրա-նայ գրականություն» թե-մայի շուրջը]:—**Նոյեմբերի 6-ին, հինգշաբթի:** [Սի-րան-Սեզա Բյուսիկյանի դասախոսությունը ճամբար-ում «Կրթության իրեն կոչում և իրեն ստացարեզ» թեմա-յի շուրջը]:—**Նոյեմբերի 20-ին, հինգշաբթի:** [Շիր-վանգադի ծննդյան 100-ամյակի առթիվ Պարզե-Շահրազուրի դասախոսությունը ճամբարում]: Նույն օրը վեհարանում մանկավարժական խորհրդի նիստ]:—**Նոյեմբերի 20-ին, շաբաթ:** [Մանկայն Հայոց կաթողիկոսի դասախոսությունը ճամբարում «Մաշ-րություն» թեմայի շուրջը]:

2977. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Վարդապետական գաղազանի իշխանության տեղությունը]: [Հոկտեմբերի 18-ին, Մայր Աթոռում]: 1958, հոկտ.-նոյեմբ., էջ 99:

2978. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2979. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Վարդապետական գաղազանի տեղությունը]: [Հոկտեմբերի 18-ին, Մայր Աթոռում]: 1958, հոկտ.-նոյեմբ., էջ 99:

2980. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2981. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2982. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2983. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2984. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2985. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2986. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2987. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2988. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2989. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2990. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2991. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2992. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2993. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2994. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2995. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2996. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2997. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2998. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2999. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Հայկական բարե-գործական ընդհանուր փութը ճամբարում առ. Ա-լեքս Մանուկյանի քաջման ուղևորը]: [Հայկական բա-րեգործական ընդհանուր փութում 44-րդ ընդհա-նուր ժողովի]: 1958, սեպտ., էջ 28—29:

2090. ՆԵՐՍԵՍ ԱՄԲԵՐՈՆԱՅԻ:—Ծարակաճ սուրբ գատկի (Հատկածո): 1958, ապրիլ, էջ 15:

2091. ՆԵՐՍՈՑԱՆ ՏՈՐԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՀԱՅՈՑ:—«Քանգի ի սաս ծագեաց մեզ յոյս»: [Ջարդգ: 1957 թ. հոկտեմբերի 8-ին, Երուսաղեմի Սրբոց Հակոբքանց տաճարում, Վազգեն Ա-ի գահակալության երկրորդ տարեկանի առթիվ]: 1958, հունվար, էջ 23—24: Դարձակված՝ «Սիրո», 1957, հոկտեմբ.-նոյեմբ. Ռաժարից:

2092. ՆԵՐՔԻՆ թեմերի հավատացյալ ժողովրդի բողոքը Ամբիկիայի ոսմանությունների դեմ: [Թեմերայի հայոց թեմը ս. Էջմիածնից անջատելու փորձերի մասին]: 1958, հունիս, էջ 18—21:

2093. ՆՈՐ տարին հոգևոր ճեմարանում: 1958, հունվար, էջ 88—89:

2094. ՆՈՐԻՆ Սուրբ օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց Հայրապետի արքեպիսկոպոսի Վազգեն ՍՄՀ Միմիստրների սովետի նախագահ պարոն Անտոն Քոչինյանին: 1958, հոկտ.-նոյեմբ., էջ 98:

2095. ՇԱՐԱԿԱՆՔ հոգեգաղտնյան: Մաղկաքաղ շարակնոցից: [Հատկածո]: 1958, մայիս, էջ 17:

2096. ՇԱՐԱԿԱՆՔ սուրբ Աստվածածին: [Հատկածո]: Մաղկաքաղ շարակնոցից: 1958, օգոստոս, էջ 12—13:

Նկ.՝ Առաւել խաղաղութեան և արդարեւ զուարթարար...

Նկ.՝ Ուրախ լեր, Մարիամ կույս ամապական: 2097. ՇԱՐԱԿԱՆՔ սրբոց թարգմանչաց: [Մաղկաքաղ շարակնոցից]: [Հատկածո]: 1958, հունիս, էջ 8:

Նկ.՝ սուրբ թարգմանիչները: էջ 10: 2098. ԵՐԿԱՆՑԱՆ ԱՐԻՍ ԱՔԵՂԱ (Երուսաղեմից)՝—Երուսաղեմի Սուրբ Հարություն տաճարին՝ քրիստոնեության մեծ սրբավայրին՝ Երուզությունը կսկսի օրերս: 1958, հունիս, էջ 53—57:

Երկու յուսանալի: 2099. ՊԱՅՈՒՆ ԽՈՐԵՆ ՍԱՐԿԱՎԱԳ:—Ստեփանավանի հայոց մորաքանց Սուրբ Սարգիս եկեղեցում: 1958, մայիս, էջ 90—91:

2000. ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ընդունելություն ի պատիվ հորեյար Վեհափառ Հայրապետի՝ Հայկական ՍՄՀ Միմիստրների սովետին աղոթքներ Հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի կողմից: [Հոկտեմբերի 30-ին «Հասարակական» (Արմենիա) միության հաշտարանով]: 1958, հոկտ.-նոյեմբ., էջ 82:

2001. ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ընդունելություն ճոր տարվա առթիվ ի պատիվ Վեհափառ Հայրապետի: [Հունվարի 2-ին, Երևանում, պաշտոնական և պետական անձանց մասնակցությամբ]: 1958, հունվար, էջ 30:

2002. ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ հաղորդագրություն Ամերիկայում ազգային խորհրդի: [Վստանություն և հավատարմություն էջմիածնի Մայր Աթոռին: Պարսպանքը Ամերիկայի ազգային եկեղեցուց-ի հերկայացուցիչ խորհրդի նախկին պատվարի, էջմիածնի հանդիպ, Ամերիկայում վարած վարկարկիչ գործունեությանը]: 1958, հունիս, էջ 41—42:

2003. ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ շնորհավորություններ սփյուռքից Վեհափառ Հայրապետի հորեյարի առթիվ: 1958, հոկտ.-նոյեմբ., էջ 97—98:

2004. ՊԼՈՎԴԻՆԻ հայոց «Շնորհալի» երգչախմբի 25-ամյակը: [Բուլղարիայի Պլովդիվ քաղաքի Ռայոյ ս. Գևորգ եկեղեցու կրգչախմբի գործունեության 25-ամյակը]: 1958, փետրվար-մարտ, էջ 81:

2005. ՊԼՈՎԴԻՆԻ ՀԱՅՈՑ ՍԱՐԿԱՎԱԳ:—Բատարգիչարի սուրբ Աստվածածին եկեղեցու վերաբացումը: [1958-ի սեպտեմբերի 28-ին]: 1958, դեկտ., էջ 94—95:

Նկ.՝ Բատարգիչարի ս. Աստվածածին եկեղեցին:

2006. ՊՈՏՈՒՐԱՆ ՎԱՐՈՒՄ ՄԵՐՏԻՉ, ՎԱՐՈՒՄ-ՊԵՏ:—Գանդի վարուման: (Հուլիս): 1958, օգոստ., էջ 85—87:

Նկ.՝ Դանդի վարուման:

2007. ՊՈՏՈՒՐԱՆ ՀԱՐՈՒՄ ՄԵՐՏԻՉ:—Վեհափառ Վազգեն Ա կաթողիկոսի այցը Սուրբ Վազար: 1958, հունիս, էջ 45:

2008. ՌՈՒՆԻՆԻՆԱՅԻ պատրիարք Երրոմ սրբություն Հուստինիան: [Դիմանկարը: Ներդիր յուսանկարը]: 1958, հունիս, էջ 11:

2009. ՌՈՒՆԻՆԻՆԱՅԻ հայոց «Կոմիտաս» երգչախումբը: [Բուլղարիայի Ռուս քաղաքում հանդիմ է երգչախմբի 25-ամյակը]: 1958, փետրվար-մարտ, էջ 20:

2010. ՍԱՆԿԱՆԱՆ ԱՐԱՄԱՆԱՅԻ:—Պապս: [Հունիս]: 1958, հունիս, էջ 84:

2011. ՍԱՆԿԱՆԱՆ ՀՈՒՆԻՆԱՅԻ ԱՔԵՂԱ:—Պապիս Մարգարի: 1958, դեկտ., էջ 12—14:

2012. ՍԱՆԿԱՆԱՆ ՀՈՒՆԻՆԱՅԻ հայոց սուրբ Հովհաննես եկեղեցու օծման և Վեհափառի հայկական մատուռի հիմնարկության 45-ամյակի կապակցությամբ փոխանակված հեռագրերը: 1958, հունվար, էջ 19—20:

2013. ՍԱՆԿԱՆԱՆ ՀՈՒՆԻՆԱՅԻ հայոց սուրբ Հովհաննես եկեղեցու օծումը: [1958 թ. հունվարի 19-ին]: 1958, ապրիլ, էջ 80:

2014. ՍԱՐԿԱՆԱՆ ԳԵՂԱՄ:—Մաղապանց: [Ախտայի շրջան]: [Ռուսմանիկություն: Վստանությունը]: 1958, ապրիլ, էջ 45—52:

Վանքի երկու յուսանկար:

2015. ՍԱՐԿԱՆԱՆ ԳԵՂԱՄ:—Վարդանանց հիշատակին: [Ախտայի ճակատամարտի պատմական հիշատակության մասին]: 1958, փետրվար-մարտ, էջ 41—45:

Նկ.՝ սպարապետ Վարդան Մամիկոնյան:

2016. ՍԱՐԿԱՆԱՆ ՍԱՐԿԱՆ ՍԱՐԿԱՎԱԳ:—Հայատանցյալ եկեղեցին և ճոր դերը հայ ժողովրդի հոգևոր և ժաշկության կյանքում: 1958, հունիս, էջ 28—31:

2017. ՍՈՒՐԱ ԳԵՂՈՐ Լուսավորչի առաջին կարգի ոսկյա ադամանդակու շքանշանի հանձնումը Գալուստ Կրկնակիցի հիմնարկության ճակատան ղեկավար Ժոզե դե Ազեբեյո Պերդիկային: 1958, փետրվար-մարտ, էջ 25—28:

2018. ՍՈՒՐԱ Էջմիածնի Հոգևոր ճեմարանը հայտարարում է ուսանողների ընդունելությունը 1958—1959 ուսումնական տարեշրջանի համար: [Ընդունությունը պայմանները]: 1958, մայիս, էջ 63:

2019. ՍՈՒՐԱ Էջմիածնի Հոգևոր ճեմարանի վերաբացումը: [1958—59 ուսումնական տարվա]: 1958, սեպտ., էջ 15—18:

2020. ՎԱԶԳԵՆ Ա ԵՄՅԱՐԱՆԱՅԻ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅԻ ՀԱՅՈՑ:—Ամենայն Հայոց Հայրապետի կոնգրեսի հանձնարարական եկեղեցու վերաշինության առթիվ: 1958, հունիս, էջ 3—4:

2021. ՎԱԶԳԵՆ Ա ԵՄՅԱՐԱՆԱՅԻ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅԻ ՀԱՅՈՑ:—Ամենայն Հայոց Հայրապետի կոնգրեսի Կոստանդնուպոլսի Սուրբ Խաչ դպրեպետի ուսանողության: 1958, հունվար, էջ 3—5:

2022. ՎԱԶԳԵՆ Ա ԵՄՅԱՐԱՆԱՅԻ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅԻ ՀԱՅՈՑ:—Ամենայն Հայոց Հայրապետի ողջունի խոսքը Ռուս Պապիսի եկեղեցու պատրիարքության վերաբառատման քառասունամյակի առթիվ: 1958, հունիս, էջ 81—82:

2023. ՎԱԶԳԵՆ Ա ԵՄՅԱՐԱՆԱՅԻ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅԻ ՀԱՅՈՑ:—Ամենայն Հայոց Հայրապետի քաղաքի Փրկչի Հայափառ և սուրբ Հարություն տոմի առթիվ: (8 ապրիլի 1958 թ.): 1958, ապրիլ, էջ 10—13:

Նկ.՝ «Զե աստ, քանզի յարեալ»:

2024. ՎԱԶԳԵՆ Ա ԵՄՅԱՐԱՆԱՅԻ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅԻ ՀԱՅՈՑ:—Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի եռամյա գործունեության զեկնությունը: (Վարդապետ 1958 թվականի հոկտեմբերի 16-ին, Ռիզաքարի): 1958, հոկտ.-նոյեմբ., էջ 10—30:

Բազմաճյուղ. ա. Մայր Աթոռի միաբանությունը:—բ. Կերպարված մեղեդի խորհուրդը:—գ. Հոգևոր քանդակարար:—դ. «Էջմիածին» ամսագիրը:—ե. Տնտեսական:—զ. Վերստուգիչ հանձնաժողովը:—զ. Մայր Աթոռի օժանդակ տնտեսությունները:—ը. Եղեարարությունը:—թ. Ներքին թեմերը:—ժ. Արտասահմանյան թեմերը:—ժա. Հովհաննիսյան կաթողիկոսություններ արտասահմանյանի և ներքին թեմերում:—ժբ. Սկիզբներում վերականգնում:—ժգ. Կանիկի կաթողիկոսական ժողովը:—ժդ. Կիլիկիայի Աթոռի տաճարացի:—ժե. Երուսաղեմի պատրիարքությունը:—ժզ. Կոստանդնուպոլսի պատրիարքությունը:—ժկ. Մայր Աթոռի տաճարացի:—ժլ. Մայր Աթոռի օժանդակ հանձնաժողովները:—ժր. Նախնական արտասահմանյան:—ի. Գաղտնի կյանք:—իա. Բույր Եկեղեցիները:—իբ. Կաթողիկոսական ժողովը:

8025. ՎԱԶԳԵՆ Ա. ԵԱՅՐԱԳՈՒԹՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Գամակոս: Անտիոքի և Համայն Արևելյան պատրիարք ճորին ամենապատվոթյուն թեոդոսիոսին: [Երեմիակոսյան հետադիր պատրիարք ընտրվելու առթիվ]: 1958, դեկտ., էջ 8:

8026. ՎԱԶԳԵՆ Ա. ԵԱՅՐԱԳՈՒԹՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Թեոդոս: Թեոդոսի հայոց թեմական խորհրդին: [Նամակ]: 1958, հունիս, էջ 8:

8027. ՎԱԶԳԵՆ Ա. ԵԱՅՐԱԳՈՒԹՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Թեոդոս: Նորին վանություն Մոսկովյան Ռիգա Ժեհնապիին, վանաշուր Զահեդյանին և իրանի: [Երեմիակոսյան հետադիր Նախնական տոնի առթիվ]: 1958, ապրիլ, էջ 7:

8028. ՎԱԶԳԵՆ Ա. ԵԱՅՐԱԳՈՒԹՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Կարին: Նորին գերազանցությունը պարոն Գամակ Արդեհ Նասերի, վանաշուր ճախագահին Միացյալ Աբարտական հանրապետության: [Երեմիակոսյան հետադիր Միացյալ Աբարտական հանրապետության ճախագահ ընտրվելու առթիվ]: 1958, ապրիլ, էջ 8:

8029. ՎԱԶԳԵՆ Ա. ԵԱՅՐԱԳՈՒԹՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Կոչ Լիբանանի հայ ժողովրդին: [Բեյրութի մայրական պաղոտում կատարված խորհրդարանի և խորհրդարանի առթիվ: 2000-ի ընտանիքներին Էջմիածնի կաթողի տարածարվում է 25.000 լիրանայան ռսիկ]: 1958, դեկտ., էջ 10—11:

8030. ՎԱԶԳԵՆ Ա. ԵԱՅՐԱԳՈՒԹՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Հայրապետական հանդիմանի պատարագ և քարոզ սուրբ Էջմիածնի Մայր Տաճարում Բրիտանի հրաշափառ և Սուրբ Երեմիայի տոնի առթիվ: 1958, հունվար, էջ 25—28:

8031. ՎԱԶԳԵՆ Ա. ԵԱՅՐԱԳՈՒԹՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Մաղաբար Սուրբ Էջմիածնի Մայր Տաճարում վան խաղաղության ամենայն աշխարհի: [1958 թ. հունիսի 25-ին]: 1958, օգոստ., էջ 10—11:

8032. ՎԱԶԳԵՆ Ա. ԵԱՅՐԱԳՈՒԹՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ

ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Նյու-Յորք: Մամբրե արքեպիսկոպոս Գալիպոսին: Ամենայն Հայոց Հայրապետի հետագիրը Սպիտակիցի հայոց երակառույց եկեղեցու օժանդակ առթիվ: 1958, հունիս, էջ 8:

8033. ՎԱԶԳԵՆ Ա. ԵԱՅՐԱԳՈՒԹՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Ստանբուլ: Ստանբուլյան Համաշխարհային կոնգրեսին: Ամենայն Հայոց Հայրապետի ուղերձը Ստանբուլի Սաղա-դույան Համաշխարհային կոնգրեսին: 1958, օգոստ., էջ 8:

8034. ՎԱԶԳԵՆ Ա. ԵԱՅՐԱԳՈՒԹՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Գրեյն հրաշափառ և սուրբ Հարություն տոնի առթիվ Ամենայն Հայոց ժայրագույն պատրիարք և կաթողիկոս ճորին սուրբ օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա Հայրապետի շնորհավորական գրությունը միջապետական պատրիարքի գահակալներին և բոլոր առաջնորդներին: 1958, ապրիլ, էջ 8:

8035. ՎԱԶԳԵՆ Ա. ԵԱՅՐԱԳՈՒԹՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Գրեյն հրաշափառ և սուրբ Հարություն տոնի առթիվ Ամենայն Հայոց ժայրագույն պատրիարք և կաթողիկոս ճորին սուրբ օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա Հայրապետի շնորհավորական գրությունը բոլոր եկեղեցիների հոգևոր պետներին: 1958, ապրիլ, էջ 8:

[Մակվայի և Համայն Ռուսիո պատրիարք ճորին սրբությունը Ալեքսի (Մակվա):

8036. ՎԱՆՈ Խոջաբեգյան: Հրատարակեց՝ Արամ իրենց: [Վեներսի, Ա. Լազար, 1958, 127 էջ]: Գրախոսություն: 1958, օգոստ., էջ 80—81:

8037. ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ տոնը և վեհափառ Հայրապետի անվանակոչության հանդիսը Մայր Աթոռում: 1958, փետրվար-մարտ, էջ 14—18:

8038. ՏԵՐ-ՄԻՆԱՍՅԱՆ ԵՐՎԱՆԴ:—Ղարաբաղ Հատին վանքի արձանագրությունները և Միասնական Հայրությունի վաճառանքը: [Ռատմականություն]: 1958, դեկտ., էջ 52—55:

8039. ՏԵՐ-ՄԻՆԱՍՅԱՆ ԵՐՎԱՆԴ:—Հատին վանքի արձանագրությունների առթիվ: [Ռատմականություն]: 1958, հունվար, էջ 41—45:

Նկ. Հատին վանքի առաջնորդ Գրիգորի շիրմուղի:—Երևան Լրամշտի գերեզմանախաչ:—Հատին սպասարարի արձանագրությունը:

8040. ՏԵՐ-ՄԱՐՏԻՍԱՆ ԳԱՆՈՒՍ:—Հիշողություններ Կոմիտաս վարդապետի մասին: 1958, օգոստ., էջ 47—49:

Նկ. Կոմիտաս վարդապետը Գեորգյան ճամբարին Լոռայում: Ռատմականություն (1958 թ.):

8041. ՏԻՐԱՑՅԱՆ ԱՐՏԱՆԵՍ:—Հայկական գաղթականություններ և եկեղեցիներ Խոջաբեգյան ԺԳ—ԺԴ դարերում: [Ռատմականություն]: 1958, հունիս, էջ 53—57, օգոստ., էջ 88—90:

8042. ՓՐԿՂԻ հրաշափառ և սուրբ Հարություն տոնի առթիվ Ամենայն Հայոց ժայրագույն պատրիարք և կաթողիկոս ճորին սուրբ օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա Հայրապետի անունով ստացված շնորհավորական հետագրերը և գրությունները: 1958, մայիս, էջ 8—11:

1959

9043. ԱԹԱՅԱՆ ՌԱԲԵՐՏ: Ա.—Հայկական հուստություններ Երևանի մասին: [Ռատմականություն]: 1959, մայիս, էջ 41—45:

Հրապարակված են խորհրդի հուստություններ Բին Երևանի հուստություններ:

8044. ԱԹԱՅԱՆ ՄԱՐԻ:—Էջմիածնի մեղադրություն: Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին: [Ռատմականություն: Նովիկան կաթողիկոսին 50-ամյակի առթիվ]: 1959, փետրվար, էջ 40:

8045. ԱՂՈՍԱՅԱՆ ԱՐՄԱՆ:—Բրուսայի շրջանի հայերը: [Իրենց հաստատությունը և հոգևոր վարչությունը]: Ա. Հայերը Բրուսայի մեջ օսմանի:

հերոս գրավում են առաջ: Բ. Հայերը օսմանիները գրավում են: [Ռատմականություն]: 1959, հունիս, էջ 45—50, հունիս, էջ 50—44:

8046. ԱՎԱԳԵՄԻԱՆ ԼԵՈՆ Արդարի Սրբիկ: (1882—1958): [Մամախոսական-կենսագրական]: 1959, հունվար, էջ 81—82:

Իմանկարով:

8047. ԱՄՈՒՅԱՆ ՀՐԱՅԱ:—Մատենա Մատենական: (1897—1901): 1959, օգոստ.-սեպտ., էջ 39—42:

8048. ԱՄԱՆՈՐԻ առթիվ Ամենայն Հայոց ժայրագույն պատրիարք և կաթողիկոս ճորին սուրբ օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա-ի և պետական անձնավորու-

[Ավագ Անդանի, հարավային գմբեթի, Ուսումնային պարսպի մասին]: 1858, հուլիս, էջ 11:

8077. ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ.—Պաշտոնական հաղորդագրություն Սուրբ Էջմիածնի Մայր Տաճարի Ավագ Անդանի պեղումների մասին: 1858, մայիս, էջ 14:

Պեղումները կատարվել է ՀԱՅԷ Գիտ. ակադ. կողմից. դեկտեմբերյանը ճարտարապետ Այ. Ասիմյանի: Հնագետների և ճարտարապետների հանձնաժողովը հաստատել է՝ ա) Հայտնաբերվել են և դարձում վաճառքի մամուլից կառուցված Ավագ Անդանի խորհրդանշանը, բ) մեծ, վեճ թաղերը: ի) և դարձի բնի թաղերի վրա հայտնաբերված են հնագույն որմնակալների մնացորդներ: գ) և դարձի Ասիանի կառուցվածքի միտում պահպանված են ա. տակ: հնագույն խորանի պատեր, որը կառուցվել է Կիլիկիոյ Լուսավորչի որով, 301 թ. թերևս առաջին հնագույն շրջանում: դ) Հայտնաբերված է որմնա-տական ժամանակաշրջանի (2-10 դար Ք. ա.) սրբատաշ որմնաքարից մեղված մի մեծ կոթող, որն իր չափերով (8,10×0,78×0,33 մ) հանդիսանում է ցարդ հայտնի ուրարտական կոթողների ամենամեծը: Որոշում՝ Ավագ Անդանի մակերեսը պատել երկաթեղենով, պահպանելով գեղատեսիլ տաքածու-թյունը իր ամբողջությամբ, հատուկ մասը թաղել ընդհա-նոր դիտման համար: Ուրարտական որմնաքարը դնել հատուկ պատվանդանի վրա, իբրև հուշարձան-կո-թող:

8078. ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ.—Պաշտոնական հաղորդագրություն: [Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի պատվիրակության այցը Ս. Լյուբիմովին]: 1859, դեկտ., էջ 28:

8079. ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ.—Պաշտոնական հաղորդագրություն Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի և Ս. Հովհաննիսյանի տաճարի պեղում-ների մասին: 1858, հուլիս, էջ 20—21:

8080. ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ.—Ապահանքի Հայոց պատվարման թեմական խորհրդին և թեմական պատվարման վարչության ժողովին: Գերա-գույն Հոգևոր խորհրդի պատասխանը Ապահանքի հայոց թեմական խորհրդի նախկին: 1858, հուն-վար, էջ 27—28:

8081. ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ.—Քաղաքացիներ Գերագույն հոգևոր խորհրդի միտնե-րի արձանագրություններից: 1859, հունվար, էջ 29—30:

Բովանդ.՝ 1858 թ. հունվարի 20-ի միտնե: [Մայր Աթոռի վերաստուգիչ հանձնաժողովի նախագահի գեկուցումը 1857 թ. տոմարա-ֆինանսական և առա-վադանական գործերի]:—1858 թ. դեկտեմբերի 4-ի միտնե: [Նոր-Նախիջևանի Ս. Գրիգոր Լուսավորչի եկեղեցու մոտոպայանի նախաք, շուրջ 40.000 ուղւի, վճարել թեմի՝ Մայր Աթոռի մասնակից հաստիք-ների մաշվին]:—1858 թ. դեկտեմբերի 11-ի միտնե: [Սիւն արքեպիսկոպոս Մանուկյանին Հյուսիսային Անդրիկայի Միացյալ Նավահանգիների հայոց արևելյան թեմի առաջնորդ հաստատելու մասին]:

8082. ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ.—Քաղաքացիներ Գերագույն Հոգևոր խորհրդի միտնե-րի արձանագրություններից: 1859, մարտ, էջ 12—13:

Բովանդ.՝ 1858 թ. հունվարի 28-ի միտնե: [Մայր Աթոռի գլխավոր ճարտարապետ Արծրունի Կալիս-յանի գեկուցումը 1858 թ. ընթացքում Մայր Աթո-ռում և նրա հովանավորից դուրս կատարված շինո-ւթյունական աշխատանքների մասին]:—1858 թ. փե-տրվարի 10-ի միտնե: [Մայր Տաճարի Ավագ Ան-դանի մայմարի ինչպիսի գեղարվեստական թան-դանում հանդեսի հարցը: Աշխատանքները հան-նարարի քանդակագործ Արա Հայրապետյանին]:—[Քննարկում Անդանի Ս. Մեսրոպ եկեղեցու նախա-ման աշխատանքների]:—1858 թ. փետրվարի 24-ի միտնե: [Գետնի վեճարկի գեկուցումը, Մայր Ա-թոռի ներքին թեմայի 1858 թ. լրաշին կատարվա-

կանի և 1859-ի նախահաշվի հաստատման մասին]:

8083. ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ.—Քաղաքացիներ Գերագույն Հոգևոր խորհրդի միտնե-րի արձանագրություններից: 1859, մայիս, էջ 10—11:

Բովանդ.՝ 1858 թ. մարտի 24-ի միտնե: [Հոգ-նարկում, վեճարկում Հայրապետի կողմից ներկե-լացված, Աստվածաշնչի աշխարհաբար (արևելահա-յերեն) թարգմանության նախապատրաստված աշ-խատանքները սկսելու առաջարկի: Որոշում՝ Աստ-վածաշնչի տպագրության 800-ամյակի առթիվ 1886-ին հրատարակել արևմտահայերեն և արևելա-հայերեն պաշտոնական թարգմանությունը]:—1858 թ. ապրիլի 8-ի միտնե: [վեճարկում Հայրապետի հաղորդումը Մայր Տաճարի Ավագ Անդանի տե-կ կատարված հնագիտական պեղումների արդյունք-ների մասին]: [Ապրիլի 11—18-ին Մայր Աթոռում մրավորել մերձիկ թեմերի ներկայացուցչական հա-մագումար, քննարկելու Հայաստանյայց Առաքելա-կան եկեղեցու սահմանադրության նախագիծը]:

8084. ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ.—Քաղաքացիներ Գերագույն Հոգևոր խորհրդի միտնե-րի արձանագրություններից: 1859, հուլիս, էջ 9—10:

Բովանդ.՝ 1858 թ. հունվարի 8-ի միտնե: [Խոսի-նիայի հայոց թեմի մոլորների թեմական խորհրդի կազմի հաստատում: Քննարկում թեմի առաջնորդի ընտրության հարցը]:—1858 թ. սեպտեմբերի 1-ի միտնե: [Խորհման թանգարանի շենքի մոլորման աշխատանքների մասին: Որոշում՝ հատուկ շրջաբե-րականով դիմել Ապիստոքի թեմերին, խնդրելով նը-րանց աջակցությունը թանգարանային իրերի հա-վաքման և Մայր Աթոռ առաքման համար]:

8085. ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ.—Քաղաքացիներ Գերագույն Հոգևոր խորհրդի միտնե-րի արձանագրություններից: 1859, հունվար, էջ 29—30:

8086. ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԹԵՎԱԾԻ.—Հատրնետի Լեյեր Գրիգոր Տաթևացու: [Բնագրեր]: 1858, դեկտ., էջ 15—16:

Բովանդ.՝ «Գիրք քարոզչության, որ կոչի անա-րան հատրնետ»: (Տպ. Կոստանդնուպոլիս, 1741 թ.): Քարոզ վասն նրկարգործաց: (էջ 112): Քարոզ վասն լեյուի: (էջ 220):—«Գիրք քարոզչության, որ կոչի ձմերան հատրնետ»: (Տպ. Կոստանդնուպոլիս, 1740 թ. Քարոզ վասն տարեմեծի: (էջ 8—11):—Քարոզ վասն երիտասարդաց: (էջ 197—198):—«Գիրք հարցման» (Տպ. Կոստանդնուպոլիս, 1720 թ.):—Վասն լատկության րումի: (էջ 188—187):—Վասն համարույ: (էջ 270):—Ցաղագա սիրույ: (էջ 575—578):

Նկ.՝ Տաթևի վաճառ:

8087. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ Ա.—Ավանդի հայ կրոնական մամուլի պատմության վրա: Առաջին կրոնաթերթերի արևմտահայոց մեջ: [«Մեծամարան պիտանի գիտե-լաց», «Ավանդեր», «Արծի վաճառարական», «Հույս», «Արմ», «Հույս», «Մարտ», «Տաճար» և այլ պարբերականների մասին]: 1858, մարտ, էջ 38—44:

8088. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ Ա.—Ավանդի հայ կրոնական մամուլի պատմության վրա: Կրոնական թերթերը Արևելյան Հայաստանում: [Մամուլի տեսություն: «Հայկական աշխարհ», «Արարատ», «Էջմիածին» պարբերականների մասին]: 1858, հուլիս, էջ 45—49:

8089. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ Գ. Հ.—Հոգևորական սերվա-վագ իմաստասերի փիլիսոփայական և քաղաքայի-տական հայացքները: [Մուտ 1045 կամ 1055—1129 թթ. փիլիսոփա, մատենագիր: Ուսումնասիրություն]: 1858, հունվար, էջ 40—53:

8090. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ ԿԱՄԱՐ.—Հայաստանը ԺԸ դարի ոտակալը նկարչության մեջ: 1859, փե-տրվար, էջ 33—45:

Բովանդ.՝ 1. Մ[խայի] Իվանով: 2. Գավրիլ Սե-րգեև:

Նկ.՝ Մ. Իվանով. 1783 թ. Արարատում երկր եկե-ղեցիների տեսարանը Մեծ Հայքում:—Գ. Սարգեև.

1788 թ. Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Տաճարի տեսա-
րանք Արարատ լեռան վրա իր շրջանառությամբ:

8091. [ԳՐԻԳՈՐԻԱՆ ԿԱՄՍԱՐ]:—Հայկական
մշակութային գաղութը Պետերբուրգում: [Սկսած
1710 թվականից: Ուսումնասիրություն]: 1959, օ-
գոստ.-սեպտ., էջ 54—57, հոկտ., էջ 53—58:

8092. [ԳՐԻԳՈՐԻԱՆ ԿԱՄՍԱՐ]:—Նկարիչ Բոգ-
դան Աղթամազը Մոսկովյան զինապալատում: [Ժե-
դարի հայ նկարիչ ռուսական արքունիքում]: 1958,
մարտ, էջ 58—59:

Նկ.՝ Աստվածամայրը երկու հրեշտակների հետ:
Գործ՝ Բ. Աղթամազ:

Ուսումնասիրությունը ըստ ված է Կ. Գրիգորյանի
նունը համաձայն աշխատությունից:

8093. [ԳՐԻԳՈՐԻԱՆ ԿԱՄՍԱՐ]:—Ռուս-հայկա-
կան մշակութային կապերի մասին Ժ—ԺԸ դարե-
կան [Ուսումնասիրություն: Քաղկած ռուսերեն հա-
մաձայն աշխատությունից]: 1959, ապրիլ, էջ 53—57:

8094. ԿԱՎՑՑԱՆ Հ[ԱՅԿ]:—Հայ տպագիր գրքի
մատենագիտություն ստեղծելու համար: [Նախա-
պատրաստական աշխատանքներ ՀՍՍՀ Ալ. Մյաս-
նիկյանի անվան հիմնադրամի կողմից]: 1958, օգոստ.-սեպտ., էջ 85—87:

8095. ԳԵՐԵՆԻՆ խալիկական [ՓՈՒՆՏԱՆ]:—
«Հայաստան» արձանները: [Գրախոսություն]: 1958,
հոյեմբ., էջ 55—57:

«Հայաստան» արձանը թաղկացած յոթ գլխից մա-
տենաշար է: 1. «Ուղևորություն»: Նվիրված 1953-ից
Հայաստան կատարած ուղևորությանը: 2. «Արվեստ»:
3. «Բնագիտություն»: 4. «Ամբի»: 5. «Նորագույն ալ-
բում»: 6. Վեցերորդ այլուրը նվիրված է Զվարթնոցի մե-
ծաթեղորդը Գառնին:

Նկ.՝ արձանների շաղկապների լուսանկարները:
8096. ԳԻՊՈՄՄԱՑԻՆ աշխատանքների պաշտպա-
նությունը Հոգևոր ճեմարանում: 1958, հոյեմբ., էջ
15—18:

8097. ԵԹՈՎՊԱՆԱՑ կյանք: 1958, դեկտ., էջ 49—
50:

8098. ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ կյանքը Սփյուռքում: ԱՄՆ-ի
Արևելյան թեմ:—Հայրապետի Ամենիկայի թեմ: 1958,
հոկտ., էջ 58—59:

8099. ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ սահմանադրության ճախա-
գծի ջնջարկումը Մայր Աթոռում: [Ս. Էջմիածնի Գե-
րագույն Ուղևոր խորհրդի հրավերով, 1958 թվականի
ապրիլի 11—13-ին, Մայր Աթոռում գումարվել է Հա-
յաստանի և Սովետական Միության մերձից թեմերի
հեղինակական և աշխարհական հերթափոխության
խորհրդակցական լիարժեք մասնագետներ]: 1959, մայիս, էջ
15—28:

8100. ԵՂԱՍԵՐԱՑԱՆ Հ[ՈՎՍԵԲ]:—Նոր Գեորգի
վանք կամ Գույանք: [Ուսումնասիրություն]: 1958,
մայիս, էջ 48—58, հունիս, էջ 51—58, հուլիս, էջ
50—55:

Բովանդ.՝ Ա. Պատմական համառոտ ակնարկ:—
Բ. Հույսերահանների պատմա-ճարտարապետական
նկարագրությունը:

Տպագրվելու լուսանկար վաճառի տարբեր մասերից:
8101. ԵՊԻՍԿՈՓՈՍԱԿԱՆ ձեռնագրություն Մայր
Աթոռում: 1958, մայիս, էջ 27—30:

Նկ.՝ Վիճակագր Հայրապետը օժնով է հանգցնում Խ-
ալիսկյան Ապատանի ճակատը:

8102. ԵՐԵՄՅԱՆ Ա[ՐԱՄ]:—Գրիչ, ծաղկող և
ռեկոդ Ոսկեհոյ արքայ: [Ուսումնասիրություն]: 1958,
օգոստ.-սեպտ., էջ 48—49:

8103. ԵՐԵՄՅԱՆ Ա[ՐԱՄ]:—Էջեր միջնադարյան
հայ նկարչությունից: [Ուսումնասիրություն]: 1958,
մայիս, էջ 54—57:

Բովանդ.՝ Ա. Մանրանկարիչ Արարամ վարդա-
պետ: (Ժն դար):—Բ. Մաղկոյ Մեղիսեյ երեց:
(Ժն դարի Սահմանի վանքի միաբան):

8104. ԷԶՄԻԱՄԻՆ ԱՄՍԱԳՐԻ խՍՀԱԳՐԻՆ-
ՑՈՒՆ:—Ցո՝ երբեք Ամբիկաս... [ԱՄՆ-ի ձեր-
կայի դավիճում, 1958 թվականի մայիսի 28-ի, Ան-

տիոսի Տանգ Կիլիկիո միաբանության անդա-
նորին հայկական Բարության արտասանած քաղա-
քական հարցի դեմ]: 1958, հունիս, էջ 83—86:

8105. ԻՐԱՆԱ-ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅՈՑ ԵՄԻԱ-
ԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԳ:—Նորին սուրբ օծություն 8. Տ.
Վազգեն Ա Վեհափառ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց:

Ի Ս. Էջմիածնի: [Նամակ: 1959 թ. հոկտեմբերի
28-ի թեմի պատգամավորական ժողովի որոշմամբ,
իր ստեղծված քաղաքիկ պաշտպանների հետևանքով,
իրանա-Հնդկաստանի թեմը Էջմիածնից անջատվելու
և Մեծի Տանգ Կիլիկիո Ա. Աթոռին ենթարկվելու վար-
ձերի մասին]: 1958, հունվար, էջ 28:

8106. ԽԱՒԹԱԽՈՒՄԱՆ Հ[ՈՎԱՆՆԵՍ]: Գ.—Ար-
ձանագրություններ հայկական ճարտարապետու-
թյան ստեղծագործության կոմպոզիցիայում: [Ուսում-
նասիրություն: Արձանագրությունների քննադրերի
լուսանկարներով]: 1958, փետրվար, էջ 52—61,
մարտ, էջ 45—52, ապրիլ, էջ 44—49:

8107. ԽԱՎԳՈՒԹՅԱՆ պաշտպանությունը ռուս
պոլիտիկական կոմիտեի հիստորիա: 1958, հունիս, էջ 7:
8108. ԽԱՆԵՐՅԱՆ [Լևոն]: Գ.—Ձևի պարագա
երկրորդական մաթեմատիկական: [Ուսումնասի-
րություն]: 1958, օգոստ.-սեպտ., էջ 58—64:

8109. ԽԱՆԵՐՅԱՆ Ժե Էջմիածնի Ս. Վազգեն: [Ա-
մենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգեն Ա-ի նվիրա-
տությունը Վեհեպիկի միաբանությանը]: 1958,
հունիս, էջ 80:

8110. ԾԱՂԱԿԱՔԱՂ շարակնոցից: 1958, մարտ,
էջ 10—11:

Բովանդ.՝ Յարեմիցի: Երգ արեւագալի:—Լույս:
Երգ գեղի «Աստուած, Աստուած իմ» սաղմոսից:—
Նախագ ախրով: Երգ Տեառն Ներսիսի: Հովիթակ:
Ներսես Շնորհալի:

8111. ԿԱՎԱԹԱՑԻ հայկական զեղարվեստից
միությունը հանդեսը: [Կազմակերպման 50-ամյակի
առթիվ]: 1958, դեկտ., էջ 48:

8112. ԿԱՐԴԻՄՅԱՆ ԳԵՎՈՐԳ ՎԱՐՅԱՊԵՏ:—
Գրիգոր Տաթևացի: Կյանքը ու գործունեությունը:
1958, մարտ, էջ 25—32: ապրիլ, էջ 18—25:

Բովանդ.՝ Կենսագրականը:—Կրթական ծրագիրը
և ուսման մեթոդները:—Բարեկարգի հոգևորակա-
նը:—Մեծ ուսուցիչը:—Երկերը: [Մատենագիտական
տեսություն]:

8113. ԿՈՄՄՅԱՆ վարդապետի ձեռնագրում 90-ամյա-
կին նվիրված հիշատակի համոզման Հոգևոր ճեմարա-
նում: 1958, հունիս, էջ 12—15:

8114. ՀԱԿՈՐ ԿՈՅՈՑԱՆ: (Մոմոյան 75-ամյակի
առթիվ): 1958, փետրվար, էջ 28—29:

Նկ.՝ Սասունցի Դավթի ծնունդը: Գործ՝ Կոյոյանի,
1947 թ.:

Հ. Կոյոյանի դիմանկարով:
8115. ՀԱԿՈՐԱՆ Գ[ՐԻԳՈՐ]:—Ներսես Շնոր-
հալու շարակնոցներ: «Նորաստեղծության» «Արարա-
կան», «Յիշխանության» և «Ջարթի» փառա-
քան: [Ուսումնասիրություն]: 1958, մարտ, էջ 33—
37:

8116. ՀԱԿՈՐԱՆ ՎԱՀՐԱՄ: (Բրյուսե):—Ս. Ա-
թոռի ճակնկի միջնադար, ընդհանուր կոմիտեի պա-
րոմ Դոլ Հեյմանսից: Բեյզիսիայ պարոմ Վազգեն
Հակոբյանի մամակը Բրյուսեի 1958 թվականի Մի-
ջագային ցուցահանդեսում վատիկանի հերթափո-
խից պարոմ Դոլ Հեյմանսից: [Կարդիմալ Գրիգորի
Աղաքանյանի սխալ հայտարարության դեմ]: 1958,
օգոստ.-սեպտ., էջ 88—89:

8117. ՀԱՄԱՐՈՐՏ լուրեր Մայր հայրենիքից: 1958,
հունվար, էջ 59—60:

Բովանդ.՝ Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների ակա-
դեմիայի 15-ամյակը:—Հովհաննես Երզնկացու
(Պլուզ) գործերի հրատարակումը:—Հայ-ռուսերին
հոր քառարան:—Սովետական Հայաստանի մոր
քառարան:—«Գրաքար» ձեռնարկ: [Հովհաննիսյանի
Արարամյան: Երկրորդ հրատարակության]:—Ա-
վետ Ավետիսյանի հոբելյանը:—Անճառ Նշանյանի և

րեվանյան ելույթները:—Ջոն Միլտոնի ծննդյան 850-ամյակը:—[Մոմհամեդ Ֆիզուլիի մահվան 400-ամյակը:—Երեկո ճվիրված Պուշկինի ծննդյան 100-ամյակին:—Հայաստանի սովետական գրողների 4-րդ համագումարը:

8119. ՀԱՄԱՌՈՏ լուրեր մայր հայրենիքից: 1959, ապրիլ, էջ 58—59:

Բովանդ. Ինչ զրքեր են հրատարակվելու, 1959 թվականին:—Մայրենիկ միջազգային տոնավաճառի համար: [Թուգադովիկու և Հայաստանի արդյունաբերության արտադրանքները]:—Երաժշտաչեստի պատկի երեկոն: [Արվեստագիտության դուկտ-պրով: Կևորդ Տիգրանյանի ծննդյան 50-ամյակի նշումը]:—Ակադեմիկոս Բ. Ֆանաբջյանի աշխատությունը չի-մանք: [Կրթարվանդակի օրպանների հիվանդոսությունների ունեցվեց դիագնոստիկան աշխատությունը]:—Ջապել Նսայանի երկերի միահատարակը:—«Հայրենիքի շարահյուսությունը» [Մանգություն]:—Վարդ Առաքելյանի:—Վիկտոր Համբարձումյանը դերմանակն ակադեմիայի անդամ:—«Ժե դայի հայրենի ձեռագրերի հիշատակարաններ» [Կազմով: Լևոն Նաչիկյան: Հրատարակության մասին]:

8110. ՀԱՄԱՌՈՏ լուրեր մայր հայրենիքից: 1959, մայիս, էջ 61—63:

Բովանդ. Հայ ազգագրության նոր նյութեր: [ՀԱՍՀ Գիտ. ակադ. պատմության ինստիտուտի ազգագրագետների ուսումնասիրությունները Իջևանի շրջանում]:—Հայաստանի կերպարվեստագետների 6-րդ համագումարը:—Մատենադարանի նոր շենքը: [Ընդարարական աշխատանքների ավարտի մասին: Հարտարակետ՝ Մարկ Գրիգորյանի]:—Գիտությունների ակադեմիայի նոր շենքը: [Ընդարարական աշխատանքների ավարտի մասին: Հարտարակետ՝ Մարկ Մոֆարյանի]:—Գ. Հեղեկի մահվան 200-ամյակին ճվիրված համեղ-երեկո:—Ռումինական պետական օպերային թատրոնի մենակատար Գալիո Հովհաննիսյանի զատությունը Երևանում:—Մենք Արեղյանի ստեղծագործությունների ցուցահանդես:—Հայրենադարձ բանաստեղծ Ալբրահամ Ալիջանի ժողովածուն ռուսերեն: [Վերադարձված երգ խորագրով]:—Կանադայի դիրիժոր Երևանում:—Ռաֆայել Շիշմանյանը ոչ ևս է:—Ժարտարակետական և պատմական հուշարձանների շարունակը: [Հարտեղում ցույց է տրված ավելի քան չորս հազար զանգված հին հուշարձաններ, որոնք հայտնաբերվել են հանրապետության տարածքում]:—Նկարիչ Հակոբ Կոչոյանի մահը:

8120. ՀԱՄԱՌՈՏ լուրեր մայր հայրենիքից: 1959, մայիս, էջ 61—63:

Բովանդ. Երաժշտական արժեքավոր աշխատություն: [Ալ. Շանվիրյանի «Հայ երաժշտական սյու-մոնայան ակնարկներ» մուլտիլանդին]:—Երեկո ճվիրված Յոհան Վոլֆգանգ Գյոթեին [ծննդյան 210-ամյակի առթիվ]:—Նոր նյութեր Մկրտում և Աղաթոն Հովհաննիսյանների մասին:—Հայագիտական արժեքավոր աշխատություն [Հակոբ Անուսյանի «Հայկական մատենագիտություն» մեծածախ աշխատությունը]:—Ժողովուրդների բարեկամության տոնահանդես՝ Ռեյնե աշուն:—Երվանդ Օտյանի 80-ամյակը:—Հայ կին գիտնականին շնորհվել է դոկտորի աստիճան [Միլոմե Արևյանի]:—Երևան քաղաքի ավագադուրն պիլարությունը: [Պրոֆ. Բրիտտիկո Պետրոսյանի ծննդյան 70-ամյակը]:—Այ. Շիրվան-զադեի մատենագիտությունը:—Մովսես Արագու շարային Օրիս պատմականի հրատարակությունը:—Գիշերօթիկ նոր դպրոցներ: [Երևանում, Արազածու, Էջմիածնում]:—Քանդակագործական բաժնի նիստը: [Հայաստանի Կերպարվեստագետների միության նիստը: Հարտարակետ ԼՂ. Ասրաթյանի զեկուրումը՝ Երևանում կառուցվելիք հարտարակետական մուշարմունկի մասին]:—Նոր մասնագետներ ժողովրդական տնտեսությունը:—Վանան Թրդեմիկի արխիվային նյութերից: [Պահվում է Երևանի գրա-

կանության և արվեստի լուսագրադան: «Էսթրոն, գարուն» պատմական ինքնագիրը, մատակներ Կ. Դեմիրյանից, Մու. Ջուրյանից, Մ. Ջանահյան, Ա. Ասրազյանից]:—Հայ մեծ գիտնական Մանուկ Աբեղյանի հիշատակին: [Գիտական մատուցում ճվիրված Արևյանի մահվան 15-ամյակին ՀԱՍՀ Գիտ. ակադ. Արևյանի ստեղծագործական գրականության ինստիտուտում]:—Ակսել Բակունցի ծննդյան 80-ամյակի առթիվ: [Հոբելյանական հանդիսավոր նիստ: Բակունցի կիսանդրու կառուցումը Գորիս քաղաքում, հուշատախտակ՝ Երևանում ապրած տանը]:

8121. ՀԱՄԱՌՈՏ լուրեր մայր հայրենիքից: 1959, մայիս, էջ 81—83:

Բովանդ. Ժողովուրդների միջև բարեկամության նշանաբանով: [Արևանի պետական համալսարանի և Պրադայի համալսարանի գիտական կապերի մասին]:—Մոմիտաս վարդապետի ծննդյան 80-ամյակին ճվիրված երեկո Երևանում: [Հայֆիկարմոնիայի փոքր զանդինում և Մայր Աթոռում]:—Չիկ Տամադյանը Հայաստանում: [Դումինիայից]:—Կիրառական արվեստի ցուցահանդես Երևանում:—Վանան Փափազյանի ծննդյան 70-ամյակին ճվիրված երեկո: [Գ. Մանուկյանի անվան դրամատիկ թատրոնում]:—Հնագիտական նոր հայտնություններ Լճաշենում: [Պնպել և Գալիկ քան 18 դարաբաններ (Ի-ԺՋ դար. Վ. Ջ.):—Ջեռագիր զանգեր ամենատեղի քաղաքում: [Հաղպատ-Մանահիմ ձորերի քաղաքում: Ջեռագրերը հայտնաբերվել են քանակներ Սուրեն Բուրջյանի կողմից]:—Նկարիչ Ռաչիկ Նսայանի ցուցահանդեսը և հիսնամյակը:—Ակսել Բակունցի ծննդյան 80-ամյակը:—Հովհաննիսյանի կիսանդրու քաղաքում Էջմիածին քաղաքում:—Մեկն ճվիրված Ռուբեն Ջաղաբյանի:

8122. ՀԱՄԱՌՈՏ լուրեր մայր հայրենիքից: 1959, դեկտ., էջ 55—56:

Բովանդ. Հունական գրականության երեկո: [Երևանում, Արվեստի աշխատողների տանը]:—Ակադեմիկոս Վ. Հ. Համբարձումյանը Կանադայի թագավորական աստագիտական ընկերության անդամ:—Շիրների ծննդյան 200-ամյակին ճվիրված երեկո: [Հայֆիկարմոնիայի համերգային փոքր զանդինում]:—Նոր ցուցահանդես: [Հայաստանի Գեղարվեստի կիրառական արվեստի]:—Մահ Արիս Գաթյանի: [Բանաստեղծ, արձակագիր]:—Օմար Նսայանի քաղաքները: [Հայպետհրատի կողմից հրատարակության մասին: Թարգմանիչ՝ Արշակ Աթալյան]:

8123. ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՈՅՈՅ Առաքելական եկեղեցու և հայ ժողովրդի մային սխալ և վնասակար մտքերը [Հայապարակված Նյու-Յորքում հրատարակվող «Արմինյան գաղթյուն» ամսագրի 1959, հոկտեմբեր համարում. «Էջմիածին» ամսագրի խմբագրությունը պատասխանել է յոթ կիսուր քաղաքացի մկրտում]: 1959, փետրվար, էջ 82—83:

8124. ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՈՅ Սովետական կարգերի հաստատման 89-րդ տարեդարձի առթիվ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի հղած շնորհավորական հեռագրերը և ստացված պատասխանները: 1959, դեկտ., էջ 7—8:

8125. ՀԱՅՐ Մկրտիչ Պոտուրյանը Մուրի Էջմիածնում: 1959, նոյեմբ., էջ 17—19:

8126. ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՆԵԱՅՈՅ հանդիսավոր սուրբ պատարագ և քաղաք ծննդյան տոնի առթիվ Մայր Տաճարում: 1959, հունվար, էջ 23—24:

8127. ՀԱՆԳԻՍ արժանապատիվ Տ. Համազասպ քահանա Արքայապետի: (1884—1958): [Կիրովո-Պոլսի քաղաքի ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցու յոմնան: Մահախոսական-կենսագրական]: 1959, դեկտ., էջ 59:

Տ. Համազասպ լուսնահայի դիմանկարով:
8128. ՀԱՆԳԻՍ արժանապատիվ Տ. Հովհաննես ավագ քահանա Հովհաննիսյանի: (1884—1959):

[Ապարանով: Մահախոսական-կենսագրական]:

1959, հունիս, էջ 67:

Տ. Հովհաննիսյան քահանայի դիմանկարով:
Յ129. ՀԱՆԳԻՍՏ արժանապատիվ Տ. Հովհաննիսյան քահանա Տեր-Հարությունյանի Պողոսյանց: (1875—1959): [Մահախոսական-կենսագրական: Դրամականով]: 1959, մարտ, էջ 68:

Յ180. ՀԱՆԳԻՍՏ արժանապատիվ Տ. Մատթոս քահանա Գյուլգյանի: (1874—1959): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1959, հունվար, էջ 69:

Դիմանկարով:

Յ181. ՀԱՆԳԻՍՏ հոգեւորդ Յ. Նահապետ վարդապետ Մուրադյանի: (1881—1959): [Մահախոսական-կենսագրական]: 1959, օգոստ.-սեպտ., էջ 71:

Նահապետ վարդապետի դիմանկարով:
Յ182. ՀԱՆԴԵՍ Հոգևոր ճեմարանում Վեհափառ Հայրապետի զառակալության չորրորդ տարեդարձի

առթիվ: 1959, հունիս, էջ 14—17:

Յ188. ՀԱՆԳԻՍՏ արժանապատիվ Մայր Աթոռում Վեհափառ Հայրապետի զառակալության չորրորդ տարեդարձի առթիվ: 1959, հունիս, էջ 9—13:

Յ184. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Ամբողջ տարին: 1959, հունվար, էջ 7—8:

Յ185. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Գերագույն Հոգևոր խորհրդի անդամ պրոֆ.-դոկտ. Արարատ Ղարիբյանի հոբելյանը Մայր Աթոռում: [Ծննդյան 60-ամյա և գիտական-մանկավարժական գործունեության 35-ամյակի առթիվ]: 1959, փետրվար, էջ 15—18:

Ա. Կարիբյանի դիմանկարով:

Յ186. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Գերաշնորհ Տ. Բաբգեն եպիսկոպոս Ապատյան: [Կենսագրություն, եպիսկոպոսության ձեռնարկային և Հայրավային Ամբիկայի մարդ հայրապետական պատվիրակ ճշմանովի առթիվ]: 1959, մայիս, էջ 31—32:

Բաբգեն եպիսկոպոսի դիմանկարով:
Յ187. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Գերաշնորհ Տ. Սահակ արքեպիսկոպոս Տեր-Հովհաննիսյան: (Մեծ Երեւանի առթիվ): 1959, օգոստ.-սեպտ., էջ 16—17:

Սահակ արքեպիսկոպոսի դիմանկարով:
Յ188. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Գրիգոր Տաթև-վազի: (1846—1408): [Խմբագրական, մահվան 550-ամյակի առթիվ]: 1959, դեկտ., էջ 9—8:

Յ189. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Ենկաջ շինեացի սուրբ զիորամբ լուսոյ: Խմբագրական: [1958—1959 թթ. Մայր Աթոռի շինարարական աշխատանքների մասին]: 1959, հունիս, էջ 9—5:

Բովանդ. 1. Մայր Տաճարի Ավագ Սեղանը:—2. Մայր Տաճարի հարակալի գմբեթը:—3. Խրիստոս խաչքարանի վերակառուցումը:—4. Ծղամուտք աշտարակային ժամացույցով:—5. Մայր Աթոռի տպարանի շինարարությունը:—6. Ս. Հովհաննիսյանի վերակառուցումը:—7. Օշակների եկեղեցի:—8. Երեւանի վանքի արձանատու:—9. Երեւանի վերակառուցումը և հողամասի պարսպապատումը:

Նով. Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարը վերակառուցված հարավային գմբեթով:—Մայր Տաճարի վերակառուցված հարավային գմբեթը:—Վերակառուցված շինարարական աշխատանքների շրջանառված աշտարակային ժամացույցով:

Յ140. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Եկեղեցական ուսումնասիրություն և հայրենասիրություն: [Ա. Վեհափառի և վարդապետի տոհմի առթիվ]: Խմբագրական: 1959, փետրվար, էջ 3—5:

Յ141. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Թորգոմ պատրիարք Գյուլանյան: (1874—1898): [Մուտավանի հայոց պատրիարք: Ծննդյան 85 և մահվան 20-ամյակների առթիվ]: 1959, հունիս, էջ 30—37:

Դիմանկարով պատրիարքի դիմանկարով:

Յ142. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Կոմիտաս վարդապետ: Խմբագրական: [Կոմիտասի ծննդյան 80-ամյակի առթիվ]: 1959, հունիս, էջ 9—5:

Յ143. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Կոմիտաս վարդապետ: Խմբագրական: [Կոմիտասի ծննդյան 80-ամյակի առթիվ]: 1959, հունիս, էջ 9—5:

Յ144. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Կոմիտաս վարդապետ: Խմբագրական: [Կոմիտասի ծննդյան 80-ամյակի առթիվ]: 1959, հունիս, էջ 9—5:

Յ145. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Կոմիտաս վարդապետ: Խմբագրական: [Կոմիտասի ծննդյան 80-ամյակի առթիվ]: 1959, հունիս, էջ 9—5:

Յ146. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Կոմիտաս վարդապետ: Խմբագրական: [Կոմիտասի ծննդյան 80-ամյակի առթիվ]: 1959, հունիս, էջ 9—5:

Յ147. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Կոմիտաս վարդապետ: Խմբագրական: [Կոմիտասի ծննդյան 80-ամյակի առթիվ]: 1959, հունիս, էջ 9—5:

ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Համգիստ

Հայր Մկրտիչ վարդապետ Պողոսյանի: (1881—1959): 1959, դեկտ., էջ 57—58:

Նով. Ս. Մկրտիչ Պողոսյանի ծննդյան 70-ամյակի առթիվ: Մատենադարանում:

Յ144. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Հավերժական Մարտի 29-ի հոգեւորական: 1959, մայիս, էջ 5—3:

Յ145. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Մահ տիրամայր Մարիամ վարդապետյանի: [Բազմապատասխան կրթական մշակ և դաստիարակ-մանկավարժ]: 1959, հունիս, էջ 52—58:

Յ146. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Մեր ճահատակ-ները: [Ապրիլյան եղեռնի առթիվ]: 1959, ապրիլ, էջ 10—11:

Յ147. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Մի քանի խոսք և ազգային-եկեղեցական սահմանադրության ճանաչման մասին: Խմբագրական: [Սահմանադրության ճանաչման ճեմարակով և 1958-ի հոկտեմբերից, հրապարակվող հեկտեմբերից: Սպիտակում և ճեմարանի թեմերում ժողովրդական լայն ճեմարկման հիմնով հիսուն տարեկիցությունների եղբարկելու մասին]: 1959, ապրիլ, էջ 9—7:

Յ148. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Պրոֆ.-դոկտ. Ա. Կարաբեկ: Գ. Առաքելյան: Եւթ ժողովրդի մասվոր զարգացման պատմություն: [Ա. Գ. Վ. Ք. Մ. Վ. Գ. Վ. Ք.]: Հայապետության, Երևան, 1959, 724 էջ:

Կարաբեկյան: 1959, ապրիլ, էջ 80—83:

Պրոֆ. Առաքելյանի դիմանկարով:

Յ149. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վասն խղճարկության ամենայն աշխատողի: Խմբագրական: 1959, հունիս, էջ 9—5:

Յ150. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վարդապետ Հայաստանաց եկեղեցու: Խմբագրական: [Մասնավոր վարդապետական զավագանի իշխանության տվյալում հարցի առթիվ]: 1959, մարտ, էջ 3—6:

Յ151. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Տաճար Կիրիլիկ կաթողիկոսությունը պատմության լուսի տակ: (Համառոտ պատմական ակնարկ): 1959, օգոստ.-սեպտ., էջ 18—31, հոկտ., էջ 30—44, հունիս, էջ 20—29, դեկտ., էջ 28—40, 1960, փետրվար, էջ 34—40, մարտ, էջ 28—73:

Յ152. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—ԵՃԵՐ, անսահման պահիր դու միշտ քո իսկ հիմնած Մայր Աթոռ: Խմբագրական: [Վաղգին Ա-ի զառակալության չորրորդ տարեդարձի առթիվ]: 1959, հունիս, էջ 9—5:

Յ153. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Քահանայական կոչման մասին: Խմբագրական: [Հայրապետական կարգով, խմբագրականում առաջ և քաջվում ամուսնացված քահանաների վարդապետական աշտին ճանաչման առաջարկությունը]: 1959, օգոստ.-սեպտ., էջ 9—8:

Յ154. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Կոմիտաս վարդապետ: Խմբագրական: [Մահվան 25-ամյակի առթիվ]: 1959, ապրիլ, էջ 98—43:

Նով. Թորոս Թորոսյանի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսության ղեկավար: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսության ղեկավար: (Հատկապես): Կարակալությունը: Թ. Թորոսյանի:

Յ155. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Եկեղեցական Հայրապետի: 1959, հունվար, էջ 33—36:

Բովանդ. Ամենայն Հայոց Հայրապետ Տ. Տ. Վաղգին Ա-ի պատմական-արձիվը:—Մուրթ Էջմիածնի ճեմարդ գործը:—Արարաթյա դրվագված ապստամբ: [Նկարագրություններով]:

Նով. Կարաբեկյանի հոգևոր խորհրդի Վեհափառ Հայրապետից: Եվրոպական պատմական-արձիվը:—Երևանի թեմի հայկալականության ճեմարդ գործը:—Կրթական հոգևորի ճեմարդ արձիվը:—Մահվան արձիվը: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ156. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ157. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ158. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ159. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ160. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ161. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ162. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ163. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ164. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ165. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ166. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ167. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ168. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ169. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ170. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ171. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ172. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ173. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ174. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ175. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ176. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ177. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

Յ178. ՀԱՍԻՏՅԱՆ ԱՐԹՈՒՆ:—Վաղգին աղբյուր Էջմիածնի: Կարաբեկյան: Արեւիկա ձեռնարկային մասին: 1959, դեկտ., էջ 52:

նական խորհրդո Նոր-Ջուզայի: Հեռավոր Արևելքի հայտնությունը դատապարտում է Անթիպիսի ոտըն-ձեղությունների վտրձը Իրանում: [Կոն-Նամակ]: 1959, նոյեմբ., էջ 58—60:

8158. ՂԱՋԱՐՑԱՆ ԽԱՍԱԿ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Ազգային եկեղեցական կյանքը Միլանդում: 1959, դեկտ., էջ 50—52:

8159. ՄԵՐԵՅՑԱՆ ԺԻՐԱՅՐ ՍԱՐԿԱՎԱԳ:—Սուրբ Սարգսի տոնակատարությունը Թբիլիսիում: 1959, մարտ, էջ 18—19:

8160. ՄԱՀ ԿՐՈՒՅ-ՂՈՒՅ: Լ. Յակոբովիչի [Բուխարեստում: Հայալիի բժշկական և գիտնական]: 1959, դեկտ., էջ 52:

8161. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր, եկեղեցական բեմ]: 1959, հունվար, էջ 31—32, հուլիս, էջ 22—24:

8162. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր, եկեղեցական բեմ]: 1959, փետրվար, էջ 8—10:

Բովանդ.՝ Հունվարի 15-ին, հինգշաբթի [Դասախոսությունը ճեմարանում, դասախոս՝ Լեոն Ավագյան, «Հայաստանի հանգչային հարստությունները և նրանց ոգտագործման հետազոտությունները թեմայով»։—[Միաբանական ընդհանուր ժողով, Եվրոպական վանական ճեմարանի հարցերի]:

8163. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր, եկեղեցական բեմ]: 1959, մարտ, էջ 14—15:

Բովանդ.՝ Փետրվարի 21-ին, շաբաթ [Վեհապետ Հայրապետի քանախոսությունը ճեմարանում. «Հայ հոգևորականը պետք է ինձի հավատավոր, չուսմիս և հայրենասեր» թեմայով]։—Փետրվարի 28-ին, երկուշաբթի [Մայր Աթոռին առընթեր ճարտարապետների հանձնաժողովի հետքը, ընկերու նկարիչ Հրաչյա Ռուխկյանի ստանական վարձերի և եկեղեցիների մատիտակարգների այլումը]։—Փետրվարի 24-ին, երեքշաբթի [Վեհապետում կայացավ նկարիչների խորհրդակցություն Մայր Տաճարի վարսագործների ուրվագիծ պատրաստելու կապակցությամբ]։

8164. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր, եկեղեցական բեմ]: 1959, ապրիլ, էջ 16—18:

Բովանդ.՝ Մարտի 4-ին, Մայր Տաճարում: [Սկզբվեցին Սուրբ Սեդակի վերակառուցման աշխատանքները, մինչև ժամանակ ՀԱՍՀ Կիտ. ակտը. Սրվատի ինստիտուտի կողմից՝ պետական աշխատանքներ]։—Մարտի 8-ին, երկուշաբթի: [Դասախոսությունը ճեմարանում. «Կոմիտաս վարդապետը և նրա երաժշտությունը» թեմայով: Դասախոս՝ Մովսես Ռաբրաթյան]։—Մարտի 12-ին, հինգշաբթի, [Դասախոսությունը ճեմարանում. «Հայերեն տպագրական տառերի քարեփայտությունը» թեմայով: Դասախոս՝ ճարտարապետ Լիպարիտ Սարգսյան]։

8165. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր, եկեղեցական բեմ]: 1959, մայիս, էջ 10—11:

Բովանդ.՝ Ապրիլի 5-ին, կիրակի, [«Կրկնադատիկ» Պատարագ, ջրորդ: Վազգեն Ա-ի հանդիսադրությունը հոգևորականի կատարում ի «Էփրատիկ սիլատոր ճանաչակցում մերոց համաշխարհային առաջին և երկրորդ սպառնալուծման»։—Ապրիլի 28-ին, հինգշաբթի, [Դանիել Վարդանի 75-ամյակի տոթիկ, դասախոսությունը ճեմարանում: Դասախոս՝ Կրիգոր Գրուցան]։—Ապրիլի 24-ին, ուրբաթ, [Խրաճուհայ նկարիչ Ա. Գորգենյանի նկարների ցուցանմանդիսի կազմակերպում Մայր Աթոռում]։

8166. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր, եկեղեցական բեմ]: 1959, հունիս, էջ 8—11:

Բովանդ.՝ Մայիսի 2-ին, կիրակի, [ճարտարապետական խորհրդակցությունը վեհապետում: Գճնարկում Մայր Տաճարի Ավագ Սեդակի մոդերնապատման աշխատանքների ընթացություն]։—Մայիսի 21-ին, հինգշաբթի, [Լեոնիկյանի Գիտությունների արտիստների խմբի նյութը, «Եվրոպայում» երաժշտական գործիչի վրա, Հոգևոր ճեմարանում]։—Մայիս ամսին [Հոգևոր ճեմարանի ուսումնողության և սիսյունությունը ամբողջների համար չորս դասախոսությունը կազմակերպում ճարտարապետության թեմայով]։

թյան կազմակերպում ճարտարապետության թեմայով: [Դասախոս՝ Վարդապետ Հայրապետյան]։

8167. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր, եկեղեցական բեմ]: 1959, օգոստ. սեպտ., էջ 11—15:

Բովանդ.՝ Հուլիսի 2-ին, հինգշաբթի, [Հայրապետի կալիսկոպոս Արքամայանի նովելական այցը Ռուստով և շրջակա հայ գյուղերը]։—Սեպտեմբերի 1-ին, երեքշաբթի, [Հայրիկ և Մեղրայ վարդապետների հոգևոր կոչումից հրամարվելը: Գևորգյան Հոգևոր խորհրդի սրբշումը նրանց սշխարհականների շարքը դասելու մասին]։

8168. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր, եկեղեցական բեմ]: 1959, հոկտ., էջ 18—20:

Բովանդ.՝ Հոկտեմբերի 1-ին, հինգշաբթի, [Հայրապետականի երկրորդ դասախոսությունը ճեմարանում՝ «Մարտությունը» թեմայով]։—Հոկտեմբերի 2-ին, ուրբաթ, [Հեղեկաստանի հայ գաղութի մասին Հայկ Նախարանի զեկությունը ճեմարանում]։

8169. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր, եկեղեցական բեմ]: 1959, նոյեմբ., էջ 12—14:

Բովանդ.՝ Հոկտեմբերի 10-ին, շաբաթ [«Տոն սրբոց թարգմանչաց» Հավարտ պատարագի հոգևորականության արարողությունը Գևորգ Կ-ի շիրմի վրա, ի հիշատակ Գևորգյան ճեմարանի Ռիմադրման 80-ամյա և լազման 85-ամյա տարեդարձների]։—Հոկտեմբերի 20-ին, երկուշաբթի, [Հայրապետականի դասախոսությունը ճեմարանում, «Մարմնի կազմությունը թեմայի շուրջը]։—Նվեր Մայր Աթոռին: Հոկտեմբերի 2-ին, ուրբաթ, [Մովսիսյանի հայոց նախնին հիշատակը լեմանգվել քանանա Նազարյանի որդին, բժիշկ Պարոյր Նազարյանը Մայր Աթոռին է նվիրում հոր գրադարանը և ձեռագրերը: Նույն տեղում համաժողով կենսագրական լեմանգվել քանանայի մասին]։

8170. ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՒՄ: [Լուրեր, եկեղեցական բեմ]: 1959, դեկտ., էջ 24—25:

Բովանդ.՝ Նոյեմբերի 18-ին, ուրբաթ [Իրավաբան Գրիգոր Չուրաթյանի դասախոսությունը ճեմարանում, «Անթիպիսի հակախոսությունը Հայ եկեղեցական հոգևորականի իրավունքի շուրջ տակ» թեմայով]։—Նոյեմբերի 18-ին, չորեքշաբթի, [Գորգեն Ադամյանի թաղեցությանի համարը ճեմարանի սրահում]։—[Նույն օրը Վախագն Տատուրյանի քանախոսությունը՝ Ամերիկայի հայոց ազգային-եկեղեցական կյանքի մասին]։

8171. ՄԱՍՆԱՎՈՐ վարդապետական իշխանության տնչություն: 1959, հոկտ., էջ 21—22:

8172. ՄԱՍՆՈՒՄ ԶՈՒՆԱՅԵՏԻ:—Վարդ սրբոց Գրիգորի Տաթնացություն [Բնագիր]: 1959, դեկտ., էջ 19—14:

Արտատպված* (ՀԱՍՀ պետական մատենադարան, ձեռագիր № 3807, թ. 5ա—5ա):

Նվ.՝ Գրիգոր Տաթնացին իր աշակերտներով:

8173. ՄԵԼԻՋՍԵՆ-ԲԵԿ ԼԵՎՈՆ:—Միսթար Գոշի անտիպ երկերից: [Ուսումնասիրություն: Բնագիր]: 1959, դեկտ., էջ 41—45:

Բնագիր՝ Փիլոնի յուրազգ նախնամոմությունը լամ տաշին առ Աղեքսանդրոս Գոշին ասուցիտ պատմություն:

Նվ.՝ Անգելոն է Աստուած ծիր...

8174. ՄԵԼԻՋՍԵՆ-ԲԵԿ ԼԵՎՈՆ:—Հովհաննես վանական Տավուշեցու անտիպ երկերից: 1959, հունիս, էջ 35—44:

Բովանդ.՝ «Պատմաբան առաջադրուց պատմության»։—Պատմաբան վանք առաջադրուց պատմության, առաջնալ վանական վարդապետի, վանք հակառակցում եւ այլաճողացն գաղորդ պատմության:—Վանքանք:

Նվ.՝ Յովնապոլոնք ևն լամք վանք պատմության առաջադրուց...

Բնագիրը հրատարակվել է Մատենադարանի միակ գրչագիր օրհնակների վրա:

Նվ.՝ Հովհաննես Տավուշեցու ձեռագրերից:

արքեպիսկոպոսիմ ի նպաստ խաղաղության: 1850, դեկտ., էջ 8—10:

8208. ՎԱՋԳԵՆ Ա ԾԱՅՐԱԳՈՒԹՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխության ցահառուները տարեդարձի առթիվ Վեհափառ Հայրապետի հղած շնորհավորական հեռագրերը և ստացված պատասխանները: 1858, նոյեմբ., էջ 8—8:

8204. ՎԱՋԳԵՆ Ա ԾԱՅՐԱԳՈՒԹՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Մոսկվա: ՍՍՌՄ Միմիստրների Սովետի նախագահ մեծարգո Նիկիտա Սերգենիչ Խորոշչովից: Ամենայն Հայոց Հայրապետի հետագիտը ՍՍՌՄ Միմիստրների Սովետի նախագահ Նիկիտա Սերգենիչ Խորոշչովից՝ արևի սովետական արհեստական առաջին մոլորակի արձակման առթիվ: 1859, հունվար, էջ 8:

8205. ՎԱՋԳԵՆ Ա ԾԱՅՐԱԳՈՒԹՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Վեհափառ Հայրապետի խոսքը հոգուտ խաղաղության ողջովան ՍՍՌՄ Միմիստրների Սովետի նախագահ՝ Ն. Ս. Խորոշչովից և ԱՄՆ-ի պրեզիդենտ Գ. Էյզենհաուերին: 1859, հունվ., էջ 8—7:

8208. ՎԱՋԳԵՆ Ա ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Մեր հարազատ լեզուն: [Որպես ազգապաշտպան գլխավոր կովան: Վեհափառ Հայրապետը վարդապետության ժամանակ, 1850 թ., գրված (հղված): 1858, փետրվար, էջ 8—8:

8207. ՎԱՐՈՎՆԱՆԸ տոնը և Վեհափառ Հայրապետի ամենակոչության տարեդարձի հանդեսը Մայր Աթոռում: 1858, փետրվար, էջ 11—14:

8209. ՎԵՀԱՓԱՐ Հայրապետի հոբելյանը Սփյուռքում: [Եճնդյան 50-ամյակի և զանակության Գ. Խորոշչովից հղված]: 1858, հունվար, էջ 43—45: Բովանդ.՝ Հայեպ:—Ալեքսանդրիա:

8208. ՎԵՀԱՓԱՐ Հայրապետի հոբելյանը Սփյուռքում: [Եճնդյան 50-ամյակ և Ուղարկվածության և ուսման գործունեության առթիվ]: 1858, փետրվար, էջ 29—38:

Բովանդ.՝ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ: Հանդիսություններ Վեհափառ Հայրապետի կրկնակ տարեդարձնորում՝ առթիվ: Կահիրե: Հարգանքի հանդիսությունը հիշված Ամենայն Հայոց շնորհազարդ կաթողիկոս Նորին Սուրբ օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա-ի:—Բուենոս-Այրես: Վեհափառ: (Ձույզ տարեդարձնորում առթիվ):—Սուրբ Էջմիածին: Խորոշչովից: Պատիվ շինարար Վեհափառին:—Վեհափառի հոբելյանը:—Վաստակի մեծությունը:—Խոսք որդիական:—Հովվապետը:—Պատիվարակը Վեհափառ Տ. Տ. Վազգեն կաթողիկոսի մեջ:—Քարոզիչը Վեհափառ Հայրապետին մեջ:—Վեհափառ հոբելյանը:—Վեհափառ Վազգեն Ա Պաշտպան կաթողիկոս իրեն զրազետ և հրապարակախոս:

8210. ՎԵՀԱՓԱՐ Հայրապետի հոբելյանը Սփյուռքում: 1858, մարտ, էջ 18—24:

Բովանդ.՝ Շահրազ Ստեփան:—Սուրբ Էջմիածինը և իր գահակար:—Շաքարյան Մահակ քահանա:—Մեր սիրուն և պարտականության հիմքը Սուրբ Էջմիածին և անոր գահակարին հանդես:—Հոբելյանը Վեհափառ:—Փարայան Համբարձում: Վեհափառ Հայրապետին հիշված հանդիսության պր. Համբարձում Փարայանի խոսքը:—Ցուփունյան Ավետիս:—

Հայրենասեր և խաղաղասեր Հայրապետ:—Նստյան Ստեփան:—Նամակ «Էջմիածին» ամսագրի խմբագրության:

8211. ՏԵՐ-ՀԱՅՈՐԱՅԱՆ ԶԳՈՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ:—Վարդապետ: [Ուսումնասիրություն]: 1858, օգոստ.-սեպտ., էջ 7—10:

8212. ՏԵՐ-ՀՈՎԱՆՆԻՍՅԱՆ ՍԱՀԱԿ ԱՐՔԵՊԵՍԿՈՊՈՍ:—Համառոտ բացատրություն հին և նոր տոմարների տարբերության մասին: 1858, օգոստ.-սեպտ., էջ 32—35:

8218. ՏԵՐ-ՂԵՎՈՆՂՅԱՆ Ա[ՐԱՄ]:—Մեղալ ձուլի ճեղքները: 1858, հոկտ., էջ 50—52:

8214. ՏԵՐԱՆՆԱՆ ՎԱՀԱՆ ՎԱՐՈՎՈՐԵՏ:—Ծաղկարար Սահակ Եպիսկոպոս Տեր-Գրիգորյան: 1859, մայիս, էջ 33—40:

Մարկարար Մահակ Եպիսկոպոս Տեր-Գրիգորյանի դիմանկարով: Լեզու ճար նրա աշխատանքներից՝ Արարատ լեռ, խոր Վիրապի վանքը և Նույան տապանը:—Մարդանկար:

8215. ՏՈՎԱՐԱՆԻ Ն.:—Հայ ճարտարապետության նորահայտ հուշարձաններ Ջրվեժում: (1857 թվականի պեղումները): [Ուսումնասիրությունները պարզվել են, որ հուշարձանները վերաբերվում են 2—3 և 4—5 դարերին]: 1858, ապրիլ, էջ 28—33:

Նկ.՝ Ջրվեժի և դարի եկեղեցու և մատան արևմտյան ճակատը: (Վերականգնություն):—Հիվի անկյունային քար (և դարի եկեղեցի):—Դուռն վրացի կամար (և դարի եկեղեցի):—Մեծ զանգակատանը և դարի ճարտարապետական քննարկը շարված շինություն մեջ:—Հիվի ձևավոր քար (և դարի երկրորդ կեսի եկեղեցի):

8216. ՅԱՆԿ ԷՋԵՄԻԱԾԻՆ ամսագրում 1858 թվականի ընթացքում տպագրված նյութերի: 1858, դեկտ., էջ 80—83:

8217. [ՓՈԼԱՏՅԱՆ ԴԵՐԵՆԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ]:—Նամակ խմբագրության: [Տեղեկացնում է, որ ձեռնարկել է «Պատմություն Մայրաքաղաք Արևելքի և Ափրիկեի հայոց» մեծածավալ ուսումնասիրության պատրաստության և հրատարակության աշխատանքներին]: 1858, օգոստ.-սեպտ., էջ 68—70:

8218. ՓՐԿԶԻ Հրաշափառ և սուրբ Հարություն տոնի առթիվ Ամենայն Հայոց ճարտարություն պատրիարք և կաթողիկոս Նորին օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա Հայրապետի շնորհավորական գրությունը հիշարարական աթոռների զանակացներին և քույր առաջնորդներին և Վեհափառ Հայրապետի անունով ստացված պատասխաններ: 1858, ապրիլ, էջ 14—15:

8219. ՓՐԿԶԻ Հրաշափառ և սուրբ Հարություն տոնի առթիվ Ամենայն Հայոց ճարտարություն պատրիարք և կաթողիկոս Նորին օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա Հայրապետի շնորհավորական գրությունը քույր եկեղեցիների հոգևոր պետներին: 1858, ապրիլ, էջ 12—13:

8220. ՔԵՆՏՐԵԲԻՆԻ արքեպիսկոպոս դուկ. Ջեռֆֆի Ֆիշերը Կալկաթայի հայոց սուրբ Նազարեթ եկեղեցում: 1858, հունիս, էջ 58—61:

Նկ.՝ Քենտրեբի արքեպիսկոպոսը Ասողիկ սրբաբազմի, Տ. Պողոս քահանայի և եկեղեցու վարչության անդամների հետ Կալկաթայի հայոց Ա. Նազարեթ եկեղեցու բակում:

1860

8221. ԱՐԱՆԱՄՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ:—Երեսնոր տարի առաջ... (Եղիշի պատրիարք Դուրյանի անմահ ճիշատակները): [Եճնդյան 100, մամլան 30-ամյակների առթիվ: Հուլիս]: 1860, փետրվար, էջ 21—22:

8222. ԱՄՆԱՅՆ ՀԱՄԱՅՆ:—Գրիգոր Արծրունի: (1845—1862): 1860, մայիս, էջ 30—38:

8228. ԱՄՆԱՆՈՐԸ Մայր Աթոռում: 1860, հունվար, էջ 38—36:

3224. ԱՄՆԱՆՈՐԻ առթիվ Ամենայն Հայոց Մայրաքաղաք Պատրիարք և կաթողիկոս Նորին օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա հայրապետի և պետական անձնամտությունների միջև փոխանակված ողջունի հեռագրերը: 1860, հունվար, էջ 8—7:

8225. ԱՄՆԱՆՈՐԻ և Սուրբ Մեծնդան տոների առթիվ Ամենայն Հայոց ճարտարություն պատրիարք և կաթողիկոս Նորին օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա-ի և հիշարարական աթոռների ու առաջնորդարան:

ճեքի միջև փոխանակված ողջույնի հետագրերն ու գրությունները: 1980, հունվար, էջ 13—14:

8226. ԱՄՈՎԵՐՋԻ համդիսություններ Հոգևոր ճեմարանում: 1980, հունիս, էջ 7—11:

8227. ԱՄԵՆԱՅՆ Հայոց Հայրապետի արտասահմանյան ողևորությունից Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին վերադառնալու կապակցությամբ ողբարկված հետազոտություն: 1980, հուլիս, էջ 8:

8228. ԱՄԵՆԱՅՆԱԿ Յ. Գարեգին պատրիարք խաչատուրյան ձեռնդրած ուսումնամյակին նվիրված համդիսություն Սուրբ Էջմիածնի Հոգևոր ճեմարանում: 1980, նոյեմբ.-դեկտ., էջ 75:

Տ. Գարեգին պատրիարքի դիմանկարով:
8229. ԱՊՐԱՌ Ապրտյան: (1986—1989): [Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին: Լիբանանից: Մահախոսական-հիմնադրական]: 1980, օգոստ., էջ 62:

Ա. Ապրտյանի դիմանկարով:
8230. ԱՌԳԵՏԻՆԱԿԱՅ կյանք: 1980, մարտ, էջ 79:

8231. ԱՐԲԵՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԿԻԼԻՆԻՈՒ:—Հոգևորական: 1980, մայիս, էջ 8—10:

8232. ԲԵՀՔՈՒԿԱՅՆՆԵ ՍԱՆՎՐՈՒ ՍԱՐԿԱՎԱԳ:—Կարապետ Կոստանյանց: (Մահվան 40-ամյակի առթիվ): 1980, ապրիլ, էջ 50—56:

Նկ. Կարապետ Կոստանյանց:—Գևորգյան ճեմարանի 1878—1880 տարվա Ա և Զ դասարանների ուսանողները դասախոսական կազմի հետ:

8233. ԲԵՀՔՈՒԿԱՅՆՆԵ ՍԱՆՎՐՈՒ ՍԱՐԿԱՎԱԳ:—

Հազար կաթողիկոս Ջանկեղուցի ներքոյն նվիրված Սուրբ Էջմիածնից: [Ուսումնասիրություն, քննադրել]: 1980, հունվար, էջ 50—52:

Բնագիր՝ Ներքոյն ի դեմս Արքայի Էջմիածնի Որդի Տիառն Հազարյո վարդապետին մահանկեցու: **Նկ.** Էջմիածին մայր հարստություն...

8234. ԲԵՆԻՑԱՆ ԿԱՌԱՊԵՏ ՍԱՐԿԱՎԱԳ:—

Մայր Աթոռի տարկվագների տոմը: 1980, հունվար, էջ 28—32:

Նկ. Մայր Աթոռի տարկվագներ:

8235. ԳԱՍՊԱՐԱՅՆ Մ[ԱՄԻԿՈՒՆ]:—Խորեն Եպիսկոպոս Ստեփանի մանկավարժական գործունեությունը: (Եռնոյան 120 և մահվան 80-ամյակի առթիվ): 1980, մարտ, էջ 23—28:

8236. ԳԱՍՊԱՐԱՅՆ Մ[ԱՄԻԿՈՒՆ]:—Մեսրոպյան այրբեքարանները ԺԷ—ԺԸ դարերում: [Ուսումնասիրություն: Բնագիր]: 1980, օգոստ., էջ 34—42:

Նկ. Լեռնայի 1882 թվականի այրբեքարանի ամվանախոսք:

8237. ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ:—Հայտարարություն: [Անթիլիասում հրապարակված «Հայ եկեղեցու տագնապ» վերնագիրը կրող, 211 կամուրջ ամբիլերին գրքի դեմ: Գիրքը հրատարակվել է Հայ եկեղեցու շահերի և հայ ժողովրդի ճշմարիտ ավերումների ու իրենցիկ հետ սղեղա չուենցող նպատակներով]: 1980, հունվար, էջ 18:

8238. ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ:—Պաշտոնական հաղորդագրություն: [Ընդառաջելով Հոսիսային Ամերիկայի Հայոց թեմական խորհրդի հուպերին, Վեհափառ Հայրապետի ողջունը՝ հովանակն աջակցություն տալ Ամերիկայի հայ եկեղեցիներին]: 1980, մայիս, էջ 7:

8239. ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ:—Հաղվածքներ Գերագույն հոգևոր խորհրդի միատերի արձանագրություններից: 1980, մայիս, էջ 11—12:

Բովանդ. 1980 թ. ապրիլի 22-ի միստից: [Մանրագրում Վեհափառ Հայրապետի ապրիլ 26 թվականի կոնդակի գրությունը, Անթիլիասի Աթոռի հետ ռազմակցությունները վերականգնում համար]:—[Երուսաղեմի հայոց պատրիարքության շուրջ ստեղծված կարողությունը ուսումնասիրելու նպատակով, պատվիրակություն ուղարկել Մայր Աթոռից, գլխավորությամբ Հայկազուն Եպիսկոպոս Աբրահամյանի]: Թեմական արձանագրություններից հայտարարում, Մայր համարի Իջման Ա. Սեդակի բարձրագույնների

հսկագծի պատրաստման համար]:—[Մայր Աթոռի պաշտպան Ռազվապա Գառնիկ Քանյանի վկայությունը քյոթի կատարողականի և հախախաչի մամրությունը]:—[Մայր Աթոռի և հրահայ գործ կատարվող շինարարական աշխատանքները հսկելու նպատակով հաստիկ համեմատելի կազմում]:—1980 թ. մայիսի 8-ի միստից: [Վեհափառ Հայրապետի հաղորդումը՝ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների կատարությունը իր ողևորության մասին]:—[Մասնավոր դիմում Սիրիայից ազգային-եկեղեցական մարմիններին, մշակութային հաստատություններին, Մայր Աթոռի թանգարանը հնագիտական, եկեղեցական արվեստի վերաբերյալ մեր գրեմատուցներով հարստացնելու համար]:

8240. ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ:—Հաղվածքներ Գերագույն Հոգևոր խորհրդի միատերի արձանագրություններից: 1980, մարտ, էջ 11—12:

Բովանդ. 1980 թ. նոյեմբերի 28-ի միստից: [Հանդիպում ամերիկյան Ռուսիայի և Բուլղարիայի թեմական խորհուրդների պաշտոնական դիմումները, երկու թեմերի համար մեկ առաջնորդ նշանակելու մասին: Առաջնորդ հաստատվեց Տ. Տիրար վարդապետ Մարտիկյանը երկու թեմերի վրա]:—1980 թ. դեկտեմբերի 25-ի միստից: [1980 թ. Մայր Աթոռի, շինարարական աշխատանքների և 1980 թ. ծրագրերի մասին: Ջեկ. Մայր Աթոռի գլխավոր հարտարապետ՝ Ա. Գալիկյանի]:—1980 թ. հունվարի 20-ի միստից: [Երևանի թեմի 1980 թվականի համառատությունը ընդունելով]:—1980 թվականի փետրվարի 5-ի միստից: [Վեհափառի մեր շինքի վերանորոգման և բարեկարգման շինարարական աշխատանքների ծրագրի ընդարկում]:—[Մաշտոց վարդապետ Ռուսիայից Երևանի թեմի առաջնորդական տեղատարի նշանակում]:—1980 թվականի մարտի 8-ի միստից: [Գառնիկ Քանյանի գեկուցումը՝ ներքին թեմերի 1980-ի քյոթի կատարողականի և 1980-ի հախախաչի վերաբերյալ մասին]:

8241. ԳԵՐԱՇՆՈՐՀ Տ. ԵԳՈՒՆ Եպիսկոպոս Ազնավություն: Երեմյան ուսումնամյակի առթիվ: 1980, նոյեմբ.-դեկտ., էջ 77:

Տ. Եգնիկ Եպիսկոպոսի դիմանկարով:

8242. ԳՈՒՅՈՒՄՅԱՆ ԱՐԵՎԱՆԻՑ:—Երեմյան աղբյուրում ենք քյոթի համար: (Տպավորություններ Ա. Էջմիածնից): 1980, հունվար, էջ 55—56:

8243. ԳՈՒՅՈՒՄՅԱՆ ԹՈՐԳՈՒՄ ԱՐԵՎԱՆԻՑ:—Կոչումին գիտակցությունը է, որ կատարելագործե մարդը: 1980, հուլիս, էջ 7—8:

8244. ԳՈՒՅՈՒՄՅԱՆ ԹՈՐԳՈՒՄ ԱՐԵՎԱՆԻՑ:—Մշակույթ արժանիքներ մարդը: [Եղիշե արքեպիսկոպոս Դուրյանի մասին]: 1980, փետրվար, էջ 19—20:

Արտատպված՝ Եղիշե պատրիարք Դուրյան գրքից, Երուսաղեմ, 1982:

8245. ԳԻՊԱՆԱՅՆ աշխատանքների պաշտպանություն և վկայականների բաշխման հանդես Սուրբ Էջմիածնի Հոգևոր ճեմարանում: [1986—80 թթ. ուս. տարվա: Հանդիսությունը մկարագրում]: 1980, նոյեմբ.-դեկտ., էջ 67—72:

Նկ. Վեհափառ Հայրապետը, Հայկազուն սրբազանը, Սահակ, Եգնիկ սրբազանները, Եղիշե վրդ. և հովհաննես քահանայարտ տարկվագների հետ:—Ա. Էջմիածնի Հոգևոր ճեմարանի վկայականը:

8246. ԳԻՎԱՆ ՄԱՅՐ ԱՌՈՒՆ:—Պաշտոնական հաղորդագրություն: [Վեհափառ Հայրապետի արտասահման կատարած հովվապետական ճանապարհորդությունից վերադարձի մասին]: 1980, հոկտ., էջ 10:

8247. ԴՈՒՐԹԱՆ պատրիարքի ձեռնդրած հարյուրամյակի համդիսությունը Դամասկոսի թեմում: 1980 ապրիլ, էջ 58:

8248. ԵՂԻՍԵՎԱՆՆԵ Հ[ՈՎԱՍԹ]:—Թեղեմյան վանքը: 1980, հունիս, էջ 59—58:

Բովանդ.՝ Ա. Պատմական ակնարկ:—Բ. Հուշարձանների պատմա-ճարտարապետական նկարագրությունը: 1. Վաթուկիկ. եկեղեցի:—2. Աստվածածին եկեղեցի:—3. Գավիթ:—4. Աղյուսատուն:—5. Գեղեցիկ մանր: Մատուռ դամբարան:

Նկ.՝ Թեղեկացք վանքի ավերակները մյուսիս-առկմուտքից:

8249. ԵՂԻԱԶԱՐԱՅԱՆ Հ[ՈՎՍԵԲ]:—Արատավանքը և մյա վիճակը: Պատմությունը: [Ուսումնասիրություն]: 1980, փետրվար, էջ 50—57:

Բովանդ.՝ Պատմական ակնարկ:—Պետությունը:—Հուշարձանի ճարտարապետական նկարագրությունը:—Վիճակը: Պատմությունը:

Նկ.՝ Արատավանքի Ա. Աստվածու եկեղեցին մինչ վերանորոգումը:—2. Վերանորոգումից հետո:

8250. ԵՂԻԱԶԱՐԱՅԱՆ Հ[ՈՎՍԵԲ]:—Հաղթատի վանքը և նրա հետ կապված Հաղթատ գյուղի մյուս հուշարձանները: [Ուսումնասիրություն]: 1980, տպատ., էջ 98—44, նոյեմբ.-դեկտ., էջ 85—82, 1981, փետրվար, էջ 44—50, մարտ, էջ 44—50, ապրիլ, էջ 44—51:

Բովանդ.՝ Ա. Պատմական Ուսումնասիրություն:—Բ. Հուշարձանների պատմա-ճարտարապետական նկարագրությունը:—Գ. Հաղթատի հետ կապված Հաղթատ գյուղի մյուս հուշարձանները:

Նկ.՝ Հաղթատի վանքի հուշարձանների հիմնական խմբի լուսանկարներ:—Հաղթատի վանքի լուսանկարներ տեսքը մյուսիս-արևմուտքից:—Ա. Նշան եկեղեցին արևելքից:—Ա. Նշան եկեղեցու շքամուտքը:—Գավթի ներսի գույք սյուներից:—Գավթի գլխավոր, արևմտյան մուտքը:—Գավթի ներսի խաչաձև ողկամարները և գմբեթի ներսից:—Ա. Գրիգոր եկեղեցին: Ամենափոքի խաչարձանը:—Գրատան արևելյան կիսադուռները, խաչաձև ողկամարները, գրատուրքերը և հատակում թաղված կարանները:—Համալսարանի ժամանակ արևմտյան ճակատը:—Ջանգալատունի արևմուտքից:—Համալսարանի ժամանակ ներքին տեսարան:—Ա. Աստվածածնի եկեղեցին հարավ-արևմուտքից:—Երև. խորան մասնաճյուղի հարավ-արևմուտքից:—Մարտի հարավ-արևմտյան անկյան քրդածն արտաքինը:—Աղյուսատուն արևմուտքից:—Հաղթատի աղյուսի շինքը:—Կուսակառուցականը:—Ջրաղացատի կամուրջը:—Հաղթատի կայան քրդ-ամրոցի պարսպի հարավ-արևելյան մասը:—Կնիկյան եկեղեցին կայան քրդ-ամրոցում:

8251. ԵՂԻԱԶԱՐԱՅԱՆ Հ[ՈՎՍԵԲ]:—Մուղմու վանքը և նրա վիճակը արձանագրությունները: [Ուսումնասիրություն]: 1980, հուլիս, էջ 32—37:

Բովանդ.՝ Ա. Պատմական հաստատու ակնարկ:—Բ. Հուշարձանների նկարագրությունը:—Գ. Արձանագրությունները:

Նկ.՝ Մուղմու վանքի Ա. Գեորգ եկեղեցին հարավ-արևմուտքից:—Նեկեղու հարավային դուռը:

8252. ԵՂԻԱԶԱՐԱՅԱՆ Հ[ՈՎՍԵԲ]:—Հովհաննես Տավուշեցի-վանական վարդապետը և Ուրուտ գյուղը որպես մյա կամքի ու գործունեության մի կենտրոն: [Ուսումնասիրություն]: 1980, մայիս, էջ 17—22:

Նկ.՝ Տավուշ գետի կիճը, Տավուշ ամրոցի մոտ:—Խորանաշատ վանքի լուսանկարներ տեսքը հարավ-արևմուտքից:

8253. ԵՂԻԱԶԱՐԱՅԱՆ Հ[ՈՎՍԵԲ]:—Քրիստոսյան եկեղեցիների համադրությունը: [1980-ի հոկտեմբերի 2—7-ին, Գանիայի Նորթոգ թաղաքում: Հայ եկեղեցու ներկայացուցիչ Պարզն Ասիական Գերագույն]: 1980, նոյեմբ.-դեկտ., էջ 78:

8254. ԶԵԿՈՒՅՑ Գալուստ Կյուպենկյան հիմնադրություն: (Հայկական գործեր): 1980, փետրվար, էջ 58:

8255. ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆ և գաղափարաբանություն Երուսաղեմի հայոց աթոռապետի Ս. Եղիշե մորթման սրբազան պատրիարքի: 1980, նոյեմբ.-դեկտ., էջ 57—60:

Ս. Եղիշե արքեպիսկոպոսի դիմանկարով:

8256. ԹԵՄԱԿԱՆ ԽՈՐՀԱՆՈՒՄ:—Էջմիածին: Նորին ս. սնտրոն Ս. Ս. Վազգեն Ա կաթողիկոս Ամենայն Հայոց: [Պատասխան հետազոտություններ]: Տիրույթ վարդապետ Մարտիրոսյանի թմի ստացմանը լուսանկարներով: 1980, էջ 11:

8257. լՈՒՐԵՐ մայր հայրենիքից: 1980, փետրվար, էջ 58—60:

Բովանդ.՝ Հորեյանական հրատարակություններ:—Հայագիտական արձեղավոր աշխատություն: [Է. Կուսկյանի «Գրական հայրենի պատմական շարա-ճարություն» ակնարկների]:—Նոր գրքեր: [«Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», 2-րդ հատոր, «Երևանի պատմություն», 1981—1978 թթ.: Մատենագիտական տեսություններ]:—Հակոբ Մեղակարտի քանդակը: [Գրքի Գրիգոր Անարոնյանի]:—Կուսկյանի համալսարան Երևանում: Նկարիչ Արա Բեքարյանի մոր կտավները: [«1920 թվական—Հայաստան» և «Մեր գյուղում» կտավների մասին]:—Մարտի ճակատագիրը Երևանում: [Ջիվան Տեր-Թադևոսյանի]:—Ամենայն Հայոցի 2-րդ կոնգրեսի 100-ամյակը: Գրքի. Գրիգորյան Գրքերի մասին:—Ուղարկված կիճերը Հայաստանի քրդերի մասին: [Փաստագրական կիճերից, քուրդ ժողովրդի 40 տարիների Հայաստանում, թվական]:—Կիճերը հայրենագրության մասին: [Փաստագրական]: Նկ.՝ Կուսկյանի Գրքերի մասին: Տեր-Թադևոսյանը և դիմիճը մյա Գրքերի գրքից ժամանակ:

8258. լՈՒՐԵՐ մայր հայրենիքից: 1980, մարտ, էջ 74—78:

Բովանդ.՝ Գիտական տեսիլ: [ՀԱՄԷ Գ. Կասարական լուսանկարներ: Ջեկոգություններ են լավի հմա-գիտության, ազգագրության, վիճակագրության և այլ հարցերի մասին: Մ. Սարգսյան—Ջեկոգության պեղումները, Վ. Վարդանյան—Նոր-Նախիջևանի գիտական կուսակցության արձեղավոր աշխատանքների մասին: Այ. Սահյան—Էջմիածնի Մայր Տաճարի պեղումների մասին, Կ. Ղաֆադարյան—Գլխի պեղումները, Բ. Առաքելյան—Գառնիի պեղումները և այլ հարցեր]:—Նկարիչ Մարտիրոս Մարյանը գմա-հատված: [Գերագույն Սովետի նախագահության, մարտի 11-ի, հրամանագրով շնորհվել է ԱՄՀ ժողովրդական նկարիչի կոչում]:—Շրվան Օսյանի երկերի վեց հատորով: [Մատենագիտական տեսություն]:—Արմեն Տիգրանյանի ճնշման 80-ամյակը:—Բարեկեց Մեղիք-Մուրադի մասին:—Ջրեղիկ Շուպե-հեն ճնշման երկեր: [Մեղանյան 150-ամյակի առ-թիվ]:—Այ. Սահյանյանի անվան երաժշտական դպրոցի 80 տարին:—Վարդան Մուրեղյանի մի-կան երկեր: [Մեղանյան 100-ամյակի առթիվ]:—Ա-պակա թեթև Հայաստանի քրդերից:

8259. լՈՒՐԵՐ մայր հայրենիքից: 1980, ապրիլ, էջ 62—63:

Բովանդ.՝ Մեղիքի քրդերի ոգտագործման մոր սխե-մա:—Հայաստանի կին նկարիչների ցուցահանդե-սը:—Կենցաղային ոգտագործման հայկական մոր ի-րեր: [Նկարիչներ Վ. Բոլոյան և Հ. Չաքմադարյանի աշխատանքների մասին]:—Ստեփան Ջորյանի եր-կերի մոր հրատարակություն:—Նկարիչ Գրիգոր Խանջյանի տեսնագործություն 10 տարին:—Թար-ժանական հարցերի լուսանկարները գրողների միությունում:

8260. լՈՒՐԵՐ մայր հայրենիքից: 1980, մայիս, էջ 51—53:

Բովանդ.՝ Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների ուղա-ռնմայի տարեկան ժողովը:—Բողոքարարության ար-ժեքավոր միջոց: [Ստեփանի քննիչ Ասատուր Պե-տիկյանի ՀԱՄՀ Այ. Մյանականի գրադարանին է միկոլի իր անճանակ գրադարան, քաղկացած 500 քննիչ գրքերից, 300 պարբերականներից ու կեր-պարվածի առանձին նյութերից]:—Այդ լու-հե-դանքունական սովորը: [Մեղանյան գետի ափի-րին]:—Հակոբ Հովհաննիսյանի նկարների ցուցահան-

